

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1933.

Andra kammaren.

Nr 45.

Fredagen den 9 juni.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 3 innevarande juni.

§ 2.

Ordet lämnades på begäran till

Herr **Lindman**, som yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta uppdraga åt sin talman att framföra kammarens lyckönskningar till Hans Majestät Konungen på hans sjuttiofemårsdag.

Denna hemställan bifölls.

§ 3.

Herr talmannen gav nu på begäran ordet till

*Svar å
interpellation.*

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Leo**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Bengtsson i Kullen till mig framställt följande spörsmål:

1) Är det att vänta, att herr statsrådet vidtager erforderliga åtgärder för att en reducering av vattenfallsstyrelsens krafttaxor kommer att tillämpas från och med den 1 juli 1933?

2) Kan man förvänta, att herr statsrådet, med särskild hänsyn till jordbrukets nuvarande, synnerligen prekära ekonomiska läge, vill taga under övervägande att därvid de av minoriteten av 1930 års krafttaxesakkunniga föreslagna taxereduktionerna komma att verkställas?

3) Ämnar herr statsrådet låta verkställa en utredning rörande möjligheterna för besparingar inom vattenfallsstyrelsen, särskilt rörande de administrativa kostnaderna, i syfte att därigenom ytterligare i framtiden reducera de elektriska krafttaxorna?

Såsom interpellanten erinrat, har frågan om vattenfallsstyrelsens taxor för till landsbygden levererad elektrisk kraft efter därom av 1930 års riksdag i skrivelse nr 383 gjord framställning varit föremål för utredning genom särskilda sakkunniga. De sakkunniga, vilka i betänkande den 29 december 1932 redovisade sitt uppdrag, voro eniga därutinnan, att giltighetstiden för beräknade tariffenhetsal i regel borde fastställas att vara lika lång som kontraktstiden, d. v. s. i allmänhet tio år. I fråga om bygdetaxans bottenkraftavgift rådde bland de sakkunniga skilda meningar, i det att tre av de sakkunniga — däribland ordföranden — ansågo att bottenkraftavgiften borde sänkas från 200 till 175 kronor per kilowatt och år, medan övriga tre sakkunniga i avgiven reservation funno sig kunna från andra utgångspunkter med avseende å självkostnadsberäkningarna föreslå sänkning av nämnda avgift till 150 kronor.

Svar å interpellation. (Forts.)

Interpellanten synes förmena, att sistnämnda förslag borde genomföras, samt åberopar till stöd härför i huvudsak, dels att vissa av de hörda ämbetsverken och myndigheterna i sina över betänkandet avgivna yttranden tillstyrkt det samma, dels att den sålunda föreslagna större taxereduktionen skulle medföra en för vattenfallsverket föga betydande inkomstminskning men däremot skänka jordbruket stora lättnader.

Av de sakkunnigas betänkande framgår beträffande landsbygdselektrifieringens utveckling under de senaste 8—10 åren, bland annat, *att* det totala kraftpris, räknat i medeltal per kilowattimme, som landsbygdsabonenterna i genomsnitt betala till vattenfallsstyrelsen, minskats med 40 %, *att* distributionsföreningarnas likviditet i de flesta fall är god och att deras resterande låneskuld i medeltal uppgår till endast 29.5 % av de ursprungliga anläggningskostnaderna, motsvarande hälften av normalt anläggningsvärde vid nuvarande prisnivå, *att* den år 1931 införda valfriheten mellan 1930 års industri- och bygdetaxor med utgående från 1929 års belastningsförhållanden kan beräknas medföra för en del av jordbruksabonenterna en avgiftsminskning av i medeltal 11.9 % och sannolikt kommer att för alla anslutna landsbygdsabonenter medföra en sammanlagd avgiftsminskning av 188,300 kronor per år eller 5 % av deras sammanlagda kraftlega, samt *att* det kraftpris, som vattenfallsstyrelsens landsbygdsabonenter i medeltal hava att betala enligt 1930 års taxor, ej befunnits vara högre än det, som abonnenter av motsvarande slag i allmänhet betala till enskilda stordistributörer, i förhållande till några av de största enskilda kraftföretagen tvärtom något lägre.

Avgifterna inom landsbygdselektrifieringen hava alltså avsevärt reducerats, senast och ingalunda obetydligt genom nyssnämnda, år 1931 genomförda valfrihet mellan olika taxor. Ävenså hava distributionsföreningarnas ekonomiska ställning fortgående förbättrats.

Med avseende å de ekonomiska verkningarna av de skilda förslagen må framhållas, att de sakkunnigas majoritet, då den framfört sitt förslag beträffande sänkning av bottenkraftavgiften, räknat med att en vid dess genomförande förutsebar inkomstminskning för vattenfallsverket jämte redan förefintligt underskott å landsbygdistributionen, tillhoppa 340,000 kronor, efter hand skulle kompenseras och förbytas i ett mindre överskott; majoriteten har därvid förutsett en total ökning av effektuttagningen från bygdenätet av 50 %. Förslaget innebär sålunda en diskontering av framtida ökade inkomster för vattenfallsverket. Den av minoriteten föreslagna ytterligare sänkningen med 25 kronor av bottenkraftavgiften har inom vattenfallsstyrelsen beräknats motsvara en ytterligare minskning av de från föreningarna med bygdetaxa för innevarande år beräknade avgifterna med 110,000 kronor. Genomförandet av förslaget beträffande giltighetstiden för beräknade tariffenhetstal kommer otvivelaktigt också att medföra ekonomiska fördelar för avnämarna, men härutinnan låter sig någon siffermässig beräkning icke göra.

I fråga om de över förenämnda betänkande infordrade utlåtandena framgick av det av vattenfallsstyrelsen avgivna, att styrelsen ställde sig tillmötesgående till förslaget beträffande giltighetstiden för beräknade tariffenhetstal samt hade för avsikt att dels — utöver vad de sakkunniga föreslagit — göra vissa jämkningar i kraftpriset för landsbygdskvvarnar och dels från och med den 1 januari 1934 genomföra förändringar i bygdetaxan i huvudsaklig överensstämmelse med det av sakkunnigmajoriteten framförda förslaget. Totalintrycket av övriga avgivna utlåtanden synes mig kunna kortfattat angivas så, att man — där icke jordbruksnäringens tryckta läge fått bliva ensamt bestämmande för ställningstagandet — i flertalet utlåtanden icke eller åtminstone icke

Svar å interpellation. (Forts.)

obetingat velat ansluta sig till den mening, som minoriteten bland de sakkunniga företråda.

Då jag hade att för Kungl. Maj:t anmäla detta i och för sig synnerligen svarbedömliga ärende, fann jag helt naturligt anledning att fästa särskilt avseende vid sakkunnigmajoritetens uttalande, att en omständighet, som bidragit till att den icke ansett sig böra förorda större sänkning för närvarande än den angivna, vore den, att den rådande krisen kunde på flera sätt ogynnsamt påverka kraftverksrörelsens utveckling och ekonomi. Ej heller kunde jag bortse från det likaledes av nämnda sakkunniga gjorda uttalandet, att de nu gällande taxorna vore lämpligt avvägda och att, därest framdeles skulle befinnas möjligt att reducera de avgifter, som vattenfallsstyrelsens abonnenter enligt normalt tillämpade taxor skola betala, sådan reduktion borde genomföras likformigt för 1930 års *båda taxor* — landsbygdstaxan och industritaxan.

Från nu angivna utgångspunkter och då, såsom av den nyss lämnade redogörelsen framgår, vattenfallsstyrelsen deklarerat sin avsikt vara att vidtaga taxeregleringsåtgärder i enlighet med sakkunnigmajoritetens förslag och därutöver göra vissa jämkningar i kraftpriset för landsbygdskvarnarna, fann jag ärendet i och för sig icke påkalla någon vidare åtgärd. Då emellertid taxefrågorna givetvis böra vara föremål för vattenfallsstyrelsens oavlåtliga uppmärksamhet och då ytterligare justeringar framdeles böra vidtagas, som kunna visa sig möjliga och ur skilda synpunkter lämpliga, syntes mig betänkanget jämte utlåtanen, med det värdefulla material handlingarna innehålla, böra överlämnas till vattenfallsstyrelsen för att tagas i övervägande vid behandling av däri berörda spörsmål. I enlighet härmed meddelades också den 21 sistlidna april Kungl. Maj:ts beslut i ärendet.

Med anledning av interpellantens uppfattning, att en sänkning av bottenkraftavgiften till 150 kronor per kilowatt skulle vara av ringa betydelse för vattenfallsverkets ekonomi, vill jag utöver vad jag nu anfört ytterligare framhålla, hurusom härvidlag även är att beakta, att minskningen utgör ett tillägg till ett, enligt sakkunnigmajoritetens mening, redan förefintligt icke oväsentligt underskott på landsbygdistributionen, samt att möjligheterna att eliminera ett dylikt ökat underskott knappast låter sig, allraminst under nuvarande förhållanden, ens tillnärmelsevis bedömas. Det erfordras nämligen en betydande ökning i effektuttagningen för kompensering även av en jämförelsevis liten taxereduktion, då ju även tillgodoseendet av ett ökat kraftbehov medför utgifter. Jag erinrar om att sakkunnigmajoriteten räknat med en inmot 50 % ökad effektuttagning från bygdenätet såsom erforderlig för att täcka det av dem efter genomförandet av deras taxeförslag beräknade totala underskottet, 340,000 kronor.

Förvisso är jordbrukets läge för närvarande sådant, att åtgärder till krisens lindrande i möjligaste mån böra vidtagas. Principiellt torde det dock icke vara tillrådligt att sådana stödåtgärder vidtas, som skulle innebära, att staten därvid avstode från rimliga krav på avkastning av sin affärsverksamhet.

Vad beträffar tiden för genomförandet av den tilltänkta taxereduktionen har jag för min del funnit den av vattenfallsstyrelsen — som dock är för verkets ekonomi närmast ansvarig — föreslagna tidpunkten, den 1 januari 1934, böra godtagas. Det rör sig ju även här om ett icke alldeles oväsentligt belopp, och i nuvarande statsfinansiella läge bör en rubbning av de beräknliga inkomsterna icke utan tvingande skäl tillätas.

Med vad jag nu anfört torde interpellantens två första frågor hava blivit besvarade.

Interpellantens tredje fråga avser åstadkommandet av besparingar inom vat-

Svar å interpellation. (Forts.)

tenfallsstyrelsen — eller riktigare vattenfallsverket — särskilt beträffande administrationskostnaderna, för att därigenom möjliggöra framtida ytterligare reduceringar av krafttaxorna. Interpellanten åberopar särskilt i detta sammanhang en uppgift, att för det s. k. centralblocket de allmänna årliga omkostnaderna uppginge till 3,363,000 kronor.

Jag vill då nämna, hur sistnämnda belopp fördelar sig på skilda ändamål. I beloppet ingå till en början utskylder, pensioner och dylikt, årlig avsättning till pensionsfond samt postavgifter med 840,000 kronor. Vidare hava inräknats domstolsavgifter, fiskeavgifter, mätningar, försök och utredningar i samband med domstolsbehandlingen av Vänerns reglering, vissa avskrivningar m. m. med 600,000 kronor. De årliga kostnaderna för kraftverkens förråd, mätare och mättransformatorer samt inventarier ingå i beloppet med 500,000 kronor. Tillhoppa utgöra nu omnämnda kostnader 1,940,000 kronor. Återstoden av totalbeloppet för allmänna omkostnader eller i runt tal 1,420,000 kronor utgöra centralblockets andel i kostnaden för den centrala och den lokala förvaltningsorganisationen. Den av interpellanten anförda totalsumman innefattar alltså åtskilligt, som icke i allmänhet brukar hänföras till administrativa kostnader.

Beträffande antalet tjänstemän vid statens vattenfallsverk kan jag nämna, att totalsiffran i medeltal per år var år 1920 1,169 men år 1932 826. För nybyggnadsarbeten voro motsvarande siffror 215 respektive 112, för driftarbeten 954 och 714 samt för kraftverksrörelsen 670 och 507. Dessa siffror torde, särskilt i betraktande av kraftverksrörelsens under perioden ökade omfattning, bära vittne om lämplig återhållsamhet vid personalbehovets avvägande. Jag vill också erinra om att vattenfallsverkets organisation och personalbehov så sent som år 1929 voro föremål för undersökning av särskilda av Kungl. Maj:t utsedda sakkunniga, de s. k. ekonomisakkunniga. I stort sett föranledde denna undersökning icke någon anmärkning. Vissa ändringar i organisationen ansågos dock böra vidtagas. Förslag härom framlades i proposition till 1930 års riksdag och vann riksdagens bifall.

Att efter den grundliga prövning av hithörande spörsmål, som då förekom, redan nu ånyo upptaga desamma till särskild behandling synes mig icke påkallat. Givetvis äro emellertid statens vattenfallsverks organisationsfrågor liksom motsvarande spörsmål inom statens övriga verksamhetsgrenar föremål för fortlöpande uppmärksamhet.

§ 4.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 270, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att meddela förbud mot tillverkning av brännvin av sockerbeter under tillverkningsåret 1933/1934.

Denna proposition bordlades.

§ 5.

Herr **Bengtsson** i Kullen, som anmält sig för yttrandes avgivande i anledning av besvarandet av hans interpellation angående reduktion av vattenfallsstyrelsens krafttaxor, erhöll härefter ordet samt anförde: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för hans svar. Tråkigt nog kan jag icke vara lika tacksam för innehållet i svaret, enär jag må säga, att detsamma är negativt på samtliga punkter. Jag och många med mig hade ju hoppats, att herr stats-

Svar å interpellation. (Forts.)

rådet åtminstone skulle kunna till vattenfallsstyrelsen rekommendera det förslag, som reservanterna eller minoriteten i taxekommittén hade kommit till. Minoriteten var ju nämligen i fråga om antalet personer lika stark som majoriteten, den bestod av tre personer, liksom majoriteten av tre personer. Det var ordförandens utslagsröst, som dikterade beslutet. Därtill är att anteckna, att bland minoriteten befann sig den säkerligen mest *kapable* att bedöma denna fråga av dem, som sutto i denna taxekommitté.

Från denna plats och i denna fråga har jag förut vid flera tillfällen uttalat, att jag anser, att våra vattenfall äro en nationell rikedom, som bör skötas och förvaltas på så sätt, att denna rikedom kommer svenska folket till godo, och icke på så sätt som hittills har skett, att genom för höga taxepri skraften icke kan utnyttjas utan denna kraft rinner bort. Jag vill fråga, mina herrar: Finns det någon rim och någon reson i ett sådant skötande av en sådan utomordentligt viktig sak? När för ett år sedan vi behandlade samma sak här i andra kammaren, var det en av vattenfallsstyrelsens ledamöter, vilken då tillhörde riksdagen, som uppträdde och försvarade vattenfallsstyrelsen, och särskilt gjorde han detta med den motiveringen, att i händelse krafttaxorna sänktes skulle detta medföra, att staten möjligen skulle få lämna bidrag till en hel del enskilda föreningar, som icke skulle kunna bära en liknande sänkning. Jag tror, att i det fallet det var en fullkomligt felaktig uppfattning, därför att det bär sig alldeles utmärkt för de enskilda elektricitetsföreningarna liksom för staten, under förutsättning att de skötas på ett rätt sätt. Jag har här ett referat över, hurudan ställningen är i ett av de största enskilda kraftbolagen i detta land, och det framgår härav, att sedan mycket stora avskrivningar och avsättningar blivit gjorda, delar i alla fall detta bolag ut icke mindre än 9 % på stamaktierna och 6 % på preferensaktierna, och jag vill då också fråga, vilket företag går i dessa tider på ett sådant lukrativt sätt, att det delar ut 9 %? Säkerligen äro de få, ja, de äro snart räknade i detta land. Det är därför rentav löjligt av ifrågavarande person, att komma med en sådan motivering för bibehållande av de alltför höga krafttaxorna. I sammanhang med detta vill jag nämna, att statens vattenfallsverk ingalunda heller har lämnat någon låg förräntning. Jag skall här icke trötta med en massa siffror, som jag här har, jag skall bara taga några få, som äro hämtade från vattenfallsstyrelsens egen redogörelse. Det är alldeles officiella siffror, så att var och en kan kontrollera, att de äro rätta. Så lämnade t. ex. Trollhättan under 1930 en förräntningsprocent av 6.82, och samma år lämnade Älvkarleby 10.17 %. 1931 lämnade Trollhättan 6.22 och Älvkarleby 9.87. Detta tycker jag verkligen är ett tydligt bevis för att krafttaxorna kunna sänkas.

Nu framhöll herr statsrådet, att priset på den elektriska energien hade under de senaste åtta å tio åren avsevärt minskats. Ja, jag vill visst icke förneka, att så skett, men därtill har ju, skulle jag vilja säga, vattenfallsstyrelsen varit nödd och tvungen. Denna sänkning har sannerligen icke skett, utan att det *gnisslat* från den värda styrelsens sida. Nu vill jag då icke tillmäta denna sänkning någon särskilt stor betydelse, åtminstone ej den betydelsen att man kan vara nöjd därmed, därför att det är ju helt och hållet skillnad på förhållandena ekonomiskt sett för oss jordbrukare nu och för tio år sedan. Skulle någon från det hållet vilja och kunna vara med och hjälpa oss jordbrukare, så att vi finge samma ekonomiska resultat nu som för tio år sedan, då skulle jag säga, att då kunde man med fog invända och påpeka detta. Nu anser jag, att det icke har någon betydelse, vi kunna icke vara tillfreds och äro icke tillfreds och komma icke att bliva tillfreds, förrän det blir en ordentlig sänkning. När man, som t. ex. jag, bor intill Väneren och

Svar å interpellation. (Forts.)

man då ser, huru det har gått till och huru man ämnar göra beträffande Vänerns reglering, när man ser, att från statens vattenfallsstyrelses sida man i detta fall dränker ofantligt stora arealer av vår bästa jord för att sedan i förening med Vargöns utbyggande låta dessa vattenmassor rinna bort utan att något kommer svenska folket tillgodo av denna kraft, därför att taxorna sättas alltför höga, då känner man sig *beklämd*, det är det lindrigaste ord jag kan använda.

Sedan måste jag ju också beklaga, att när det gäller en liten detaljfråga, nämligen ikraftträdandet av denna ytterst ringa taxereducering, som ställts i utsikt, har herr statsrådet icke kunnat förmå vattenfallsstyrelsen att gå in för tidpunkten den 1 juli i år, utan tidpunkten har bestämts till den 1 januari nästa år. Jag tycker, att detta hade varit åtminstone ett litet steg av visat tillmötesgående, och jag vill erinra herr statsrådet om, att när det var fråga om en annan sak, som behandlades i statsutskottets utlåtande nr 86 angående vattenfallsstyrelsens tjänstemän, då var det ingenting, som hindrade, utan då föreslog herr statsrådet, att den ändringen skulle ske den 1 juli 1933. Nu kan det ju hända, att detta senare är av underordnad betydelse, men jag tycker, att den goda viljan hade kunnat sträcka sig i förra fallet lika långt.

Det skulle vara kolossalt mycket att säga i denna fråga, men jag har för min del vid flera tillfällen förut fått i riksdagens protokoll fastslaget så pass mycket av värde och bevis för vattenfallsstyrelsens bedrövliga sätt att sköta sin uppgift, att jag nu skall begränsa mig och icke anföra något mera i saken i dag. Men, herr talman och herr statsråd, jag anser, att det verkligen bör tagas under allvarligt överbäggande, huruvida icke en styrelse, som, när det gäller våra nationella rikedomar, sköter sitt uppdrag på ett sådant sätt som den nuvarande vattenfallsstyrelsen, bör så fort som möjligt entledigas och ersättas av andra mera förstående personer.

Vidare yttrade

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Det är icke alls min mening att förlänga debatten. Jag vill bara för min del säga, att jag tror, att om en styrelse, som skall sköta ett statens affärsverk, skulle tillsättas och arbeta efter de principer, som tydligen leda herr Bengtsson i Kullen, då vore det synd om våra affärsverk.

§ 6.

Vid remiss av propositionen nr 268. Föredrogs Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 268, med förslag till vapenkungörelse m. m.; och anförde därvid

Herr **Petersson** i Lerbäcksbyn: Herr talman! Jag har tillåtit mig begära ordet vid remissen av denna proposition för att fästa uppmärksamheten på en tendens i det pågående lagstiftningsarbetet, som särskilt starkt framträder i den föreliggande propositionen, den nämligen, att man forcerar fram viktiga lagförslag på bekostnad av grundligheten i själva beredningen. Detta tar sig bl. a. uttryck i att tiden för remissyttrandens avgivande tillmätas alldeles för kort. Jag har i min hand avskrift av en skrivelse från ett av ämbetsverken till en korporation, som satts i tillfälle att avgiva yttrande över det nu föreliggande förslaget, en skrivelse, som är dagtecknad den 13 maj och enligt verkställd påteckning kom ifrågavarande korporation till handa den 15 maj. I denna skrivelse heter det, att eftersom ämbetsverket »har att senast den 17 innevarande maj inkomma till chefen för socialdepartementet med yttrande i ärendet, torde eventuellt yttrande av Eder få motses den 16 innevarande

Vid remiss av propositionen nr 268. (Forts.)

maj». Alltså en hel dag för vederbörande korporation att avgiva sitt yttrande! Ännu betänkligare ter det sig, att på grund av remisstidens knapphet Konungens befallningshavande tydligen icke hunnit annat än undantagsvis höra de lokala polismyndigheterna, vilka dock äro de, som ha största erfarenheten av tillämpningen av 1927 års kungörelse i ämnet.

Det är uppenbart, herr talman, att om remisstiden sättes så kort, att varje möjlighet att lämna genomtänkta utlåtanden saknas, så blir hela utredningen skäligen värdelös. Man lägger dock på korporationer och myndigheter ansvaret för en lagstiftning, som måhända på ett mycket kännbart och tillika olämpligt sätt ingriper i de enskildas förhållanden, ehuru korporationerna och myndigheterna i verkligheten äro alldeles oskyldiga, då de icke haft tid att genomtränga den föreliggande frågan.

Jag har ansett mig böra göra dessa erinringar, herr talman. Den meningsgrupp jag tillhör har i sitt program ett krav, som lyder så: »Färre lagar, men goda.» Det är ett krav, som jag tror omfattas av många människor i detta land oberoende av politisk åskådning i övrigt. Förra delen av detta önskemål lär det väl inte finnas stora utsikter att få se förverkligad under den närmaste tiden. Det hindrar icke, att man bör eftersträva, att den senare delen i möjligaste mån förverkligas. En förutsättning för att det skall bli goda lagar är, att de förberedas med grundlighet och omsorg, men härutinnan synes det för närvarande brista i betänklig grad.

Vidare yttrades ej. Kammaren beslöt hänvisa ifrågavarande proposition, i vad den avsåge anvisande av ett extra förslagsanslag under femte huvudtiteln, till statsutskottet och i övrigt till behandling av lagutskott.

Till utskotten skulle jämväl överlämnas det i anledning av propositionen inom kammaren avgivna yttrandet.

Vidare föredrogs samt remitterades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts jämväl på bordet liggande proposition, nr 269, med förslag till förordning om frihet från stämpel å bevis över tillstånd att fortfarande innehava deklarerat skjutvapen.

§ 7.

Härefter föredrogs var för sig de å bordet vilande motionerna; och överlämnades därvid

till jordbruksutskottet motionen nr 535 av herr *Bengtsson* i Kullen; och till bevillningsutskottet motionen nr 536 av herr *Hage*.

§ 8.

Slutligen föredrogs, men bordlades åter andra lagutskottets utlåtande nr 32 och särskilda utskottets utlåtande nr 4.

§ 9.

Ordet lämnades nu på begäran till

Herr **Persson** i Falla, som yttrade: Herr talman! Jag ber att få föreslå, att bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för morgondagens plenum först måtte uppföras andra lagutskottets utlåtande nr 32.

Denna hemställan bifölls.

§ 10.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från bevillningsutskottet:

nr 296, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige, å ena, samt Det Förenade Konungariket Storbritannien och Norra Irland, å andra sidan, träffade handelsöverenskommelse;

nr 297, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 254 angående vissa ändringar i gällande tulltaxa, m. m.;

nr 298, i anledning av väckta motioner om höjning av tullsatserna för lin-garn;

nr 299, i anledning av väckta motioner om tull å wolframjärn;

nr 300, i anledning av väckt motion om höjning av tullen å aducerade rör-delar; och

nr 301, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar av bestämmel-serna rörande nöjesskatt;

från andra lagutskottet, nr 295, i anledning av dels Kungl. Maj:ts propo-sition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av motorfordons-förordningen den 20 juni 1930 (nr 284), dels ock i ämnet väckta motioner;

från jordbruksutskottet:

nr 293, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-ställning angående kraftledningslånefonden m. m.; och

nr 294, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löne-förbättring under budgetåret 1933/1934 för viss personal inom den civila stats-förvaltningen; samt

från särskilda utskottet, nr 283, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för ernående av ökad avsättning av inhemska skogsproduk-ter m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 11.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-ställningar angående dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. fl. under budgetåret 1933/1934 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 123, angående väckt motion i anledning av utfärdandet av Kungl. Maj:ts förnyade stadga för rikets allmänna läroverk m. m.;

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åt-tonde huvudtiteln, punkten 268, gjorda framställning angående provisorisk av-löningsförbättring i vissa fall för lärare vid de allmänna läroverken m. fl.;

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åt-tonde huvudtiteln gjorda framställning i fråga om det ordinarie anslaget till Kungl. operan jämte en i ämnet väckt motion;

nr 126, angående väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t med hemstäl-lan, att bidrag av lotterimedel för teaterverksamhet icke vidare måtte bevil-jas; och

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tionde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till provisorisk av-lönings-förbättring för lärare vid navigationssskolorna;

sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtanden:

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stöd åt Hellefors Bruks Aktiebolag; och

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av visst belopp ur fonden för mötande av förluster å Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 till avlyftande av kassans skuld till riksbanken;

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 38 § 1 mom. samt 64 och 66 §§ kommunalskattelagen den 28 september 1928 m. m. ävensom i ämnet väckta motioner;

nr 65, i anledning av väckt motion om införande av tull å sackarin och andra konstgjorda sötningsmedel;

nr 66, i anledning av väckta motioner om tull å ammoniumsulfat;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 17 juni 1932 angående rätt för Konungen att åsätta särskild tullavgift ävensom i ämnet väckta motioner;

nr 68, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om punkten 1) i utskottets betänkande nr 52 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 243 med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 69, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 61 i anledning av väckta motioner om tullfrihet för cellulosacetat och aceton; och

nr 70, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om punkten 1) i utskottets betänkande nr 62 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 197 med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften m. m. ävensom en i ämnet väckt motion; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 98, i anledning av väckt motion angående inrättande av ett särskilt rådgivande organ för lantbruksfrågor under rådande kris; och

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsunderstöd för ernående av förlikning i det s. k. Hornborgamålet.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Wikström</i>	under	5 dagar	fr. o. m.	den 10 juni,	
» <i>Leffler</i>	»	3	»	»	10 »
» <i>Gardell</i> i Stenstu	»	6	»	»	12 »
» <i>Björklund</i>	»	2	»	»	12 »
» <i>Leo</i>	»	den 10 juni.			och

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.39 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 10 juni.

Kl. 2 e. m.

§ 1.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 270, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att meddela förbud mot tillverkning av brännvin av sockerbeter under tillverkningsåret 1933/1934.

§ 2.

Härefter föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 122—127, sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtanden nr 2 och 3 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 64—67.

§ 3.

Vidare föredrogs vart efter annat bevillningsutskottets memorial:

nr 68, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om punkten 1) i utskottets betänkande nr 52 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 243 med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 69, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 61 i anledning av väckta motioner om tullfrihet för cellulosa-acetat och aceton; samt

nr 70, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om punkten 1) i utskottets betänkande nr 62 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 197 med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften m. m. ävensom en i ämnet väckt motion.

De i dessa memorial föreslagna voteringspropositionerna godkändes.

§ 4.

Jordbruksutskottets utlåtanden nr 98 och 99, som härpå föredrogs, blevo ånyo bordlagda.

§ 5.

*Ang. ändring
i vissa delar
av expropria-
tionslagen.*

Till avgörande företogs andra lagutskottets utlåtande, nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 22 mars 1933 till riksdagen avlämnad proposition, nr 236, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

*Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)**Lag**angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.*

Härigenom förordnas, *dels* att 1 och 67 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation, av vilka lagrum 1 § ändrats genom lag den 18 juli 1928 (nr 312), skola, 1 § i nedan angivna del, erhålla följande ändrade lydelse, *dels ock* att i förstnämnda lag skola under rubriken »11. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för egna hem eller jordbruksändamål» införas tre nya paragrafer, betecknade 108—110 §§ samt lydande som följer:

1 §.

Fastighet, som — — — erforderlig mark;
12. för linbana, som är behöflig för ett företag av större gagn för orten;
13. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov; eller
14. för att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk eller för stärkande av ofullständigt jordbruk.
Särskild rätt, som — — — till nationalpark.

67 §.

Den exproprierande vare pliktig gälda all av expropriationsmålets handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller eljest av expropriationen följande kostnad. Har motpart genom invändning eller yrkande som uppenbarligen saknat fog hindrat överenskommelse om expropriationsersättningen, eller har kostnaden eljest utan skälig anledning ökats genom hans vållande, pröve dock rätten i vad mån han bör själv vidkännas sina kostnader ävensom gottgöra den exproprierande de utgifter som genom förfarandet åsamkats denne. Kostnad, som i 34 § första stycket avses, må sökas åter av den som därför svarar.

11. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för egna hem eller jordbruksändamål.

108 §.

Rätt till expropriation för ändamål som i 1 § 14 sägs må ej beviljas med mindre ansökningen gjorts genom hushållningssällskaps egnahemsnämnd eller organ, som för kommuns räkning bedriver statsunderstödd låneverksamhet för egna hem eller arbetarsmåbruk, samt ändamålet omedelbart sammanhänger med sådan av hushållningssällskapet eller kommunen bedriven verksamhet.

109 §.

Avser ansökningen mark vilken ingår i tomindelning, skall bifogas kopia av tomtkartan jämte beskrivning eller, om tomtmätning icke ägt rum, kopia eller utdrag av tomtindelningsskartan med tillhörande beskrivning. Avser ansökningen annan mark, skall den åtföljas av karta däröver med beskrivning, upprättad, under iakttagande i tillämpliga delar av vad om karta och beskrivning vid avstyckning är stadgat, av lantmätare eller annan person med behörighet att för det ändamål, vartill marken avses skola efter expropriationen användas, verkställa avstyckning av sådan mark. Sökande bifoge tillika styrkt uppgift å markens ägare och innehavare samt, om i något hänseende överenskommelse träffats, redogörelse därför.

I ansökningen skall, så noggrant omständigheterna det medgiva, angivas huru efter expropriationen skall förfaras med marken.

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

110 §.

Expropriationsrätt må beviljas endast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris.

Sådan rätt må ej medgivas, om den mark varom fråga är icke helt eller till huvudsaklig del lämpar sig för det avsedda ändamålet, eller om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare. Vid bedömande huruvida expropriationen skulle medföra olägenhet som nyss sagts, må hänsyn icke tagas till anordning som prövas hava vidtagits i syfte att förhindra expropriation.

Vid beviljande av rätt till expropriation av mark som ingår i tomtindelning skall iakttagas, att expropriation ej må ske i strid mot tomtindelningen. Beträffande annan mark må expropriationsrätt medgivas allenast om marken utgör särskild fastighet eller finnes kunna genom avstyckning frånskiljas stamfastigheten samt, då sökandens avsikt är att marken skall uppdelas i flera fastigheter, om avstyckning finnes kunna ske i huvudsaklig överensstämmelse med härför uppgjord plan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1933. I fråga om kostnaderna i expropriationsmål vari stämning utfärdats före nämnda dag skall äldre lag gälla.

I sammanhang med berörda proposition hade utskottet till behandling förehåft dels två före propositionens avlämnande inom första kammaren väckta motioner, nämligen nr 195 och nr 198, båda av herr *Lindhagen*, dels ock fyra i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen nr 313 i första kammaren av herr *Tamm m. fl.* och nr 323 i samma kammare av herr *Lindhagen* samt nr 470 i andra kammaren av herr *Petersson* i Lerbäcksbyn *m. fl.* och nr 520 i samma kammare av herr *Wiklund m. fl.*

I motionerna I: 313 och II: 470 hade yrkats avslag å propositionen. Övriga motioner avsågo dels särskilda detaljer i det av Kungl. Maj:t framlagda lagförslaget, dels ock avlåtande av skrivelser till Kungl. Maj:t med begäran om utarbetande och framläggande för riksdagen av vissa lagförslag rörande expropriation för nya arbetarsmåbruk m. m.

Utskottet hemställde,

- a) att förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas;
- b) att motionerna I: 313 och II: 470 måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under a);
- c) att yrkandena under A) i motionerna I: 323 och II: 520 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- d) att motionen I: 195 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- e) att yrkandet under 2) i motionen I: 198 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- f) att yrkandet under B) 1) i motionerna I: 323 och II: 520 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- g) att yrkandet under B) 2) i motionerna I: 323 och II: 520 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt
- h) att yrkandet under 1) i motionen I: 198 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Linder*, *Lindhagen*, *Norman*, *Magnusson* i Kalmar, *Hage*, *Petersson* i Hällbacken och *Hermansson* hemställt om bifall till propositionen.

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

Därutöver hade herr *Lindhagen* i särskild reservation framställt vissa yrkanden i anslutning till motionerna I: 323 och II: 520 samt I: 198.

Efter föredragning av utskottets hemställan lämnades på begäran ordet till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, som anförde: Herr talman! I förevarande proposition har Kungl. Maj:t föreslagit, att ett expropriationsförfarande skall få ske, om det visar sig erforderligt för att anskaffa jord i samband med den statsunderstödda egnahemsverksamheten. Denna proposition har nu avstyrkts av andra lagutskottet. Avstyrkandet har skett på principiella grunder, alldenstund utskottet icke ansett det nödvändigt att ingå på någon detaljgranskning av förslaget. För min del anser jag ur ett par synpunkter, att det hade varit ganska lyckligt för utskottet, om utskottet hade kunnat nedlåta sig till en sådan detaljgranskning. Som det nu är finner man nämligen att ett av de skäl, som av utskottet anförts som motiv för avslag är, att det skulle för mindre bemedlade egnahemsköpare möta oöverstigliga svårigheter att nedsätta den vid expropriationen erforderliga lösesumman. Jag kan för min del icke förstå, hur utskottet kunnat komma till en sådan uppfattning, då det i den kungl. propositionen på sid. 19 är angivet, att man från Kungl. Maj:ts sida har tänkt, att då det gäller arbetarsmåbruk, dessa medel skulle kunna ställas till förfogande ur det lån, som sedermera skulle tilldelas lägenheten. Och på sid. 20 står det också anført att det icke möter hinder att använda av det blivande egnahemslånet för att betala lösesumman. Och den invändning, som från utskottets sida här framföres, att detta skulle vara omöjligt därför, att in-teckning vid den tidpunkten icke kunde meddelas i lägenheten, är icke hållbar. Det spelar ju ingen roll och har icke med saken att skaffa. Det förekommer ju ständigt, att man beviljar egnahemslån innan in-teckningsmöjlighet föreligger, och det blir en fråga, som vederbörande låne-förmedlare får avgöra, om denna förskotts-betalning kan göras. Från statens sida ställas medel till förfogande, och låneförmedlaren har alltså full möjlighet att se till att den, som skall komma i besittning av lägenheten, också kan prestera den nödiga lösesumman.

Det skulle också, förefaller det mig ha varit riktigt, om utskottet gått in i detaljprövning av saken, med hänsyn därtill att de stadganden, som här upptagits i förslaget 67 § ju icke äro bestämmelser, som enbart taga sikte på den frågan, huruvida man skall expropriera jord för egnahemsändamål. I denna 67 § har ju nämligen tillförts det stadgandet, att, om den från vilken expropriation skall ske genom invändning eller yrkande, som uppenbarligen saknat fog, hindrat överenskommelse om expropriationsersättning eller om kostnaden eljest utan skälig anledning ökats genom hans vållande, då skall rätten pröva, huruvida icke dessa kostnader helt eller delvis skola komma på den från vilken expropriation sker. Den frågan har som jag nämnde icke uppkommit i samband med förslaget om rätt att expropriera jord för egnahemsändamål utan den har, som kammarens ledamöter väl känna till, uppkommit i en helt annan ordning. Det har här vid ett par föregående tillfällen i motioner understrukits, att det ofta förekommit t. ex. vid väganläggningar, att en jordägare genom sin oresonlighet ådrager våghållningsdistriktet stora svårigheter och ökade kostnader alldeles i onödan. Andra lagutskottet föreslog år 1928 en skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning i den frågan. Det skrivelseförslaget blev visserligen icke bifallet av riksdagen, men jag har bara velat peka på detta för att visa, att det kravet på lagändring har uppkommit i annan ordning, och det kan alltså icke avfärdas med de principiella skäl, som från utskottets sida i övrigt anförts. Jag vill icke närmare fördjupa mig i den sa-

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

ken utan tillåter mig i detta avseende endast hänvisa till vad länsstyrelsen i Uppsala län i denna punkt anfört. Länsstyrelsen säger, att det understundom förekommer, att en jordägare uppställer tydligt oskäligen anspråk som villkor för godvillig överenskommelse och därigenom framtingar expropriationsförfarande med avseende på honom tillhöriga markområden, under det att hans grannar träffa godvillig uppgörelse med vägstyrelsen. »I dylika fall», ytt- rar länsstyrelsen, »skulle det säkerligen verka återhållande på obehöriga anspråk, om sakägaren finge svara för sina egna kostnader, om expropriation komme till stånd. De starka billighetsskäl, som i övrigt enligt expropriationslagens grunduppgiftning tala för att den, som tvångsvis fränhändes sin egen- dom, skall få samtliga utgifter i anledning härav till fullo ersatta räcka knappast att i sådana fall motivera gällande lags ståndpunkt.» Det är alltså ett speciellt spörsmål det här gäller, och det kunde väl då vara skäl i att utskottet ägnat detta problem någon uppmärksamhet och icke bara avfärdat det med en liten handviftning. Emellertid är det ju så att utskottet avstyrkt huvudförslaget närmast av principiella skäl. Jag kan dock icke säga, att det är möjligt utläsa ur utskottets utlåtande, att utskottet under alla omständig- heter skulle vara motståndare till ett ingripande i förevarande avseende. Vis- serligen anför utskottet, att, när det gäller expropriation, så skulle det enligt nuvarande lagstiftning gälla att tillgodose ett intresse som är av mer eller mindre allmän natur. Å andra sidan hävdar utskottet, att den expropriation, det här gäller, skulle avse att tillgodose ett enskilt intresse. Jag kan för min del icke följa utskottet i den argumenteringen. Det är alldeles självklart, att man skall icke tillgripa expropriationsförfarande, så vida det icke gäller att till- godose ett allmänt intresse, men den nuvarande expropriationslagen står icke på den ståndpunkten att med allmänt intresse endast skulle förstås sådant som har avseende på stat och kommun, utan lagen intar nog den ståndpunkten, att det allmänna intresset ses i en betydligt vidare belysning. Jag kan taga ett par exempel. Man har ju enligt lag rätt att exproprierä mark för linbanor för företag av större gagn för orten. Då kan man väl utan vidare säga att det är ett intresse, som i allra första rummet är relevant för den, som äger före- taget, för bolaget eller industriägaren, i andra hand är det ett intresse för ar- betaren, i tredje hand ett intresse för kommunen att få skatter och i fjärde hand av intresse för staten att ha ett företag igång. Men jag kan icke för min del erkänna, att detta intresse är mera allmänt än intresset av att lösa en stor social fråga och, såsom när det gäller arbetarsmåbruk, se till att det finns jord för inrättande av arbetarsmåbruk för att därigenom från vederbörande kommu- ner avlasta bördan av arbetslösheten och förhjälpä människor till en dräglig försörjning. Det måtte väl vara ett allmänt intresse, även om man naturligt- vis kan säga, att även de personer, som få dessa småbruk, också ha ett intresse av saken. Vi veta ju också, att det finns i expropriationslagen den föreskrif- ten, att man kan tillgripa expropriation för att skapa tryggare bostadsförhål- landen inom ett tätt bebyggt samhälle såsom ett järnvägsstationsområde, ett fiskläge o. s. v. Naturligtvis är det av intresse för de personer, som få sina bostäder tryggade, men det är också av intresse för det allmänna att tillgodo- se vissa sociala och hygieniska krav. Man kan sålunda punkt för punkt söka fram stadganden i expropriationslagen, som äro betingade av lika mycket en- skilt och lika mycket allmänt intresse, som det förslag, som ifrån Kungl. Maj:ts sida framstälts. Kungl. Maj:t har föreslagit, att i den statsunderstö- da egnahemsverksamheten, alltså där man anser starka allmänna intressen tala för en jordbruksnybildning, där skall man, då det befinnes nödvändigt, kunna tillgripa ett expropriationsförfarande. Jag menar därför, och det framgår ju

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

också av majoritetens inom lagrådet yttrande, att det här icke gäller ett sådant avsteg från nu gällande principer för expropriationslagstiftningen, att det kan tagas till grund för ett avstyrkande av det föreliggande förslaget.

Nu är det ju emellertid på det sättet, att vad jag nu har anfört kanske icke är utskottets huvudargument, utan utskottet har i stället kommit med ett annat argument såsom det kanske för utskottet väsentligaste, nämligen det att utskottet anser, att lämplig och erforderlig jord kan erhållas på frivillighetens väg, och i många fall till verkligt goda priser. På grund därav förmenar utskottet, att det finns icke skäl att här ha något expropriationsförfarande. Man kan på frivillighetens väg få all mark, man behöver, och så behövs det icke något mera, utan saken är klar. Regeringen har icke intagit den ståndpunkten, att expropriation skulle vara det allmänt förekommande medlet att skaffa jord åt egnahemsverksamheten. Regeringen står på den ståndpunkten, att man skall skaffa jord på frivillighetens väg så långt detta är möjligt, och regeringen hyser också den uppfattningen, att åtminstone i det nuvarande läget man i de flesta fall på frivillighetens väg kan fylla det nödvändiga behovet av jord, men regeringen hyser därutöver den uppfattningen, att det finns fall, då det för ett genomförande av statens politik är alldeles riktigt och nödvändigt att ha tillgång till en möjlighet att på expropriationsvägen skaffa jord. Under den resa till Norrland, som jag hade tillfälle deltaga i för några år sedan, då särskilt dessa frågor om arbetarsmåbruk diskuterades med kommunalmän och andra ute i socknarna, var det icke någon ovanlig uppfattning som mötte en: det skulle vara till allra största nytta att få till stånd arbetarsmåbruk i denna socken, men skall det kunna ske, så tro vi, att det blir nödvändigt att staten har rätt att exproprieras mark, trots att det finns så mycket jord och billig jord till salu. Vi skola ändå komma ihåg, att, då det gäller arbetarsmåbruk, ligger hela tyngdpunkten därpå att det skall vara vederbörande kommun, som skall ha intresse av att skapa egnahemslägenheterna. Det är kommunerna, som skola göra det för att kunna placera sina arbetslösa skogsarbetare. Småbruken måste följaktligen komma till stånd inom kommunens gränser. Då visar det sig i vissa fall, att den mark, som ur jordbrukssynpunkt skulle lämpa sig bäst, ägdes av en enskild person, som skulle kunna avstå den, men den enskilde personen han vill icke, han behöver icke sälja, han tycker om att äga sin jord och vill icke avstå den. Det är ett fall. Ett annat fall, som jag påträffade, var detta, att den mark, som skulle lämpa sig var samfälld mark. Det visade sig ytterligt svårt att komma till en överenskommelse på frivillighetens väg. Ett tredje fall, som också kom i fråga, var ju detta, att den mark, som skulle tagas i anspråk, var bolagsjord, som var belastad med in-teckningar och obligationslån på ett sådant sätt, att det icke fanns någon möjlighet att åstadkomma en relaxering. Alltså kunna vi utan vidare komma till den slutsatsen, att det skulle vid tillämpning komma att visa sig att inom åtskilliga kommuner det icke vore möjligt att på frivillighetens väg skaffa mark inom kommunens gränser. Jag frågar då utskottet: vad har man då för glädje av att det finns jord i riklig mängd och till goda priser att tillgå på annat ställe än inom kommunen? Icke blir man hjälpt med detta, och icke kan man här fylla det syftemål, som man avsett. Men det är icke bara i fråga om arbetarsmåbruk, som samma behov gör sig gällande. Den fråga, det här gäller, är även av betydelse för den egnahemsverksamhet, som vi bruka kalla för tilläggskolonisationen eller med ett annat ord fullständigande av de ofullständiga jordbruken. Nu veta ju alla, att det i Norrland, och inte bara i Norrland men framför allt där, finns en oändlig mängd smålägenheter, som icke föda sin man, ja, som äro så små, att de icke ens giva familjen de jordbruksprodukter, som familjen behöver.

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

Samtidigt med att det finns sådana smålägenheter, är det en vanlig företeelse för närvarande, att det i ett sådant småbondehem gå vuxna söner hemma arbetslösa utan möjligheter att kunna få användning för sin arbetskraft. Det har kommit ständiga krav på att dessa småbönder skulle sättas i tillfälle att utnyttja sin egen och sönernas arbetskraft nu under krisen för att odla upp ny mark för att göra lägenheten större och mer i stånd att fylla familjens behov av jordbruksprodukter. Men skall detta kunna ske, så erfordras det ju också, att den mark, som ligger intill lägenheten, skall kunna få tagas i anspråk för ändamålet. Vad har man i ett sådant fall för glädje av att det finns mark att få på frivillig väg och till goda priser i en annan del av socknen, eller på annat ställe. Jag har själv konstaterat åtskilliga fall, där det är ett faktum, att bolaget inte vill släppa till mark. Det är ingen affär, det löner sig inte, bolaget har intet intresse av att stället i fråga blir större, och följaktligen sker ingenting.

Det är därför en fullkomlig missuppfattning ifrån utskottets sida, då utskottet påstår, att man på det sätt, som statsmakterna ha tänkt, kan genomföra politiken beträffande arbetarsmåbruk och tilläggskolonisation på frivillighetens väg och utan att anlita någon rätt till expropriation.

Jag föreställer mig, att det finns en och annan, som förmenar, att utskottets ståndpunktstagande emot en expropriationsrätt och till skydd för äganderätten är en samhällsbevarande och konservativ politik, men så är det inte. Detta har nog synnerligen litet att skaffa med konservatism, det bygger nog mera på en uppfattning, som vi bruka kalla för Manchesterliberalism och som inte har så stora sociala känslor för människorna.

Nu skulle man emellertid kunna förstå dessa motståndare till lagförslaget, om det här hade varit fråga om ett angrepp i verklig mening emot äganderätten, om det här hade varit fråga om att gå fram på ett sådant sätt, att jordäganderätten skulle komma i någon fara. Men nu är det tvärtom på det sättet, att det förslag, som här är framlagt, utgår i stället från den utgångspunkten, att expropriation endast skall tillgripas i nödfall och att alla andra möjligheter till anskaffning av lämplig jord först skola ha prövats, innan det blir fråga om att tillgripa expropriationen.

Det kan inte bli några missbruk. Ingen annan än offentlig myndighet kan begära expropriation — antingen egnahemsnämnd eller arbetarsmåbruksnämnd. Ingen annan kan besluta om rätt till expropriation än Kungl. Maj:t, och Kungl. Maj:t är skyldig att först pröva, om det finns möjlighet att erhålla jord på frivillighetens väg. Finns denna möjlighet, föreligger det icke stora svårigheter för att på frivillighetens väg erhålla jord, då får icke expropriation ske. Expropriation får ej heller ske, om jordägaren därigenom skulle komma att åsamkas väsentlig olägenhet. Det är med andra ord sörjt på alla sätt för att detta expropriationsinstitut icke skall kunna användas annat än där det är absolut nödvändigt, och såsom jag redan här försökt klargöra, kommer det att finnas många fall, såväl då det gäller att genomföra arbetarsmåbruken som då det gäller att genomföra tilläggskolonisationen, där det är nödvändigt med ett expropriationsförfarande, för att statsmakternas politik skall kunna i anda och sanning genomföras.

Därför är det otvivelaktigt på det sättet, att det förslag, som förevarande proposition innehåller, skulle genomfört komma att utgöra ett gott handtag till den politik, som dock alla meningsgrupper i riksdagen ha varit eniga om att få genomförd.

Herr talman! Jag hemställer därför, att kammaren måtte bifalla den föreliggande propositionen.

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

Vidare yttrade:

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Det har ansetts vara en gammal god regel vid snart sagt alla tillfällen, att man »inte skall använda större våld än nöden kräver». Det synes mig, att regeringen genom framläggande av den nu till riksdagens avgörande föreliggande propositionen har handlat i bestämd motsats härtill, då den, utan att någon nöd har krävt åtgärden i fråga, av rent principiella programskäl har framlagt det föreliggande förslaget. Jag kan med detta mitt yttrande kvittera det uttalande, som herr statsrådet gjorde i början av sitt anförande. Han sade nämligen, att »utskottet hade av principiella skäl avstyrkt det föreliggande förslaget och icke ens nedlåtit sig att ingå på en detaljgranskning av detsamma». Statsrådet är tillräckligt gammal riksdagsman för att veta, att när ett lagförslag av liknande art som detta eller i någon annan fråga föreligger och utskottet motsätter sig lagens genomförande, så plägar det som regel inte ingå på den i dylika fall fullständigt onödiga detaljgranskningen av förslaget. Herr statsrådet försökte finna ett skäl för att detaljgranskning bort företagas, genom att påpeka, att beträffande § 67 i expropriationslagen innefattar den föreliggande propositionen en förändring, som kan vara av värde, oberoende av om utvidgningen av expropriationsrätten genomföres eller icke. Jag ber då att få säga herr statsrådet, att vill man ha detta genomfört, då kunde det kanske ha varit riktigare att icke sammankoppla denna fråga med en så omstridd och tveksam sak som utvidgningen av expropriationsrätten till föreliggande område. Det förefaller mig likaledes litet tveksamt, huruvida herr statsrådets i detta sammanhang gjorda försök att för sin mening utnyttja länsstyrelsens i Uppsala län uttalande verkligen var fullständigt riktigt. Jag förmodar, att den här närvarande länschefen varit med om att avgiva detta yttrande och att han är något tveksam mot det utnyttjandet av yttrandet i fråga, som här har kommit till synes.

För övrigt vill jag också säga, innan jag går närmare in på frågan, att här föreligger samma företeelse som så många gånger förut kommit till synes från den nuvarande regeringens sida, nämligen att man icke blott framlägger förslag, oavsett om dessa ha mött en mycket bestämd och i många fall ganska nedgörande kritik från de myndigheter, till vilka de ha remitterats för yttrande, utan att man därvid även ganska utförligt citerar de mången gång — så även i detta fall — mycket tveksamma tillstyrkande yttrandena samt bara talar om att den och den har i huvudsak avstyrkt men inte bryr sig om att lämna något utförligare referat av dessa avstyrkande yttrandena. Dessa kunna kanske innehålla lika mycket av sakligt värde som de tillstyrkande yttrandena, även om jag erkänner, att de naturligtvis icke ha samma värde för förslagsställarens syften.

Nu gjorde herr statsrådet gällande, att utskottet av rent principiella och han menar väl då också politiska skäl hade avstyrkt det föreliggande förslaget men icke ingått på en prövning eller ett bedömande ur rent sociala synpunkter. Jag måste emellertid säga, att herr statsrådet icke lyckades övertyga därom, att det ur rent sociala synpunkter skulle vara nödvändigt eller behövt att genomföra en lagstiftning som den förevarande, och jag tror icke heller, att den i nuvarande läge skulle gagna den sak, som man avser att gagna, nämligen småbruksbildningen.

När herr statsrådet gör gällande, att vi hade ridit upp på den omständigheten, att det här gällde expropriationsrätt till förmån för enskilt intresse och enskilt ändamål, och icke alls hade observerat, att bakom detta kunde ligga ett allmänt intresse, så ber jag dock herr statsrådet läsa utskottets yttrande i den delen, där vi erkänna, att regeringen förmenar, att här kan föreligga ett all-

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

mänt intresse att anskaffa jord åt de därtill behövande, men vi säga samtidigt ifrån, att vi anse, att för tillfredsställandet av detta allmänna intresse behöva vi inte nu gå in för en lagstiftning av det ingripande slag som den här föreslagna expropriationsrätten. Och jag skall i detta sammanhang be att få säga, att när man nu söker lugna den tveksamme, som herr statsrådet gjorde och som man har gjort på andra håll, med det påståendet, att här är expropriationsrätten kringgärdad med så vidlyftiga garantier, att någon fara för missbruk icke föreligger, så finns det nog anledning att ställa sig betänksam, när man ser, hur likartade ehuru betydligt oskyldigare lagstiftningsåtgärder som ha genomförts, undan för undan fått utgöra inkörsporten till utvidgade åtgärder, där man ingalunda nöjer sig med de från början genomförda och vidbliver den lugnande ståndpunkt och de uttalanden, som då gjordes, utan ständigt söker utvidga lagens verksamhetsområde. Jag ber i detta sammanhang att få erinra om den även här i propositionen åberopade ensittarlagen.

När denna — jag skall be att i detta sammanhang få vidröra densamma — åberopas såsom ett stöd för det föreliggande förslaget och såsom ett bevis för att riksdagen tidigare har ingått på någonting liknande, måste jag fullständigt underkänna den bevisföringen. Ensittarlagen tillkom ju för att råda bot på missförhållanden, som hade tillskapats genom en förutvarande ofullständig lagstiftning, vilken icke tillät eller möjliggjorde fränskiftande av småtomter och små bostadslägenheter, och därigenom uppstodo ju dessa förpantningslägenheter. Det var för att lösa de därigenom uppkomna verkliga missförhållandena, som ensittarlagen genomfördes och antogs av riksdagen. Jag skall inte nu ytterligare vidröra, hur den undan för undan utvidgats, men något liknande missförhållande, som det ensittarlagen avsåg att avhjälpa, föreligger inte i nu på kammarens bord liggande fråga. Man kan icke med fog göra gällande, att det nu möter några avsevärda svårigheter för den därtill lämpade och behövande att erhålla för småbruksändamål tjänlig jord.

Propositionens uttalanden i den delen äro synnerligen svaga. Man talar om att det kan inträffa förhållanden, det kan tänkas, att det uppstår svårigheter att förvärva jord. Är detta verkligen tillräckligt starka skäl, äro dessa tänkta svårigheter tillräckligt vägande skäl för att vidta för våra förhållanden så ingripande åtgärder som den föreslagna expropriationslagstiftningen?

Men jag skall be att få gå ett steg vidare och ta upp till bemötande statsrådets beskyllning emot utskottsmajoriteten, att vi icke här hade haft något sinne för eller tillgodosett de sociala synpunkterna. Innan jag går närmare in härpå, ber jag emellertid att få anmärka, att när herr statsrådet vänder sig mot utskottets uttalande, att det skulle möta oöverkomliga svårigheter för de mindre bemedlade egnahemsköparna att vid expropriation åstadkomma den för köpeskillingens nedsättande erforderliga penningssumman, och statsrådet däremot genmäler, att det skälet inte alls har något reellt värde, och mot vår invändning, att lägenheter, som förvärfvas genom expropriation, icke äro in-teckningsbara och följaktligen säkerhet för lånet icke kan erhållas, framhåller, att redan nu beviljas egnahemslån långt innan lagfartsförhållandena äro klara och in-teckningar kunnat beviljas — ja herr statsråd, då ber jag som sagt att få anmärka, att lånen visserligen beviljas, men under förutsättning att, där icke fullgod borgen kan ställas, lånen icke utbetalas, förrän in-teckningarna äro klara och lagaståndstiden, sex månader, har förflutit. Men så länge kan man ju inte dröja med nedsättande av köpeskillingen, när det gäller expropriationsförfarande. Där måste pengarna finnas tillgängliga omedelbart efter expropriationsbeslutet och före lagfarts- och in-teckningsmeddelande, åtminstone då det gäller den enskilde. Huruvida vid ett expropriationsförfarande, som sökes av egnahemsnämnd eller kommun eller dylikt, man kan utan svårighet åstad-

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

komma tillräckligt med penningar för nedsättande av köpeskillingen, kan jag för ögonblicket inte bedöma, och det torde inte herr statsrådet heller förmå, men vad jag kan bedöma är, att här börjar man med en med hänsyn att främja småbruksbildningen mindre väsentlig och viktig åtgärd, nämligen att vilja föreskriva expropriationsförfarande, men glömmet det, som är det centrala, det nödvändiga, nämligen att ordna för jordförmedlingen och att ordna för den nödvändiga köpeskillingen.

Jag skulle förstätt regeringens framstöt i detta fall bättre, om man samtidigt med att man här framlägger ett förslag till expropriationsförfarande också hade framlagt ett fullständigt förslag till organisationsform för jordanskaffningens genomförande. Som det nu är framlagt och utformat, innebär det ifrån regeringens sida blott ett offerande åt en princip men icke ett offer, som skulle innebära några verkliga fördelar för egnahemsköparna.

Regeringen medgiver själv i propositionen, att expropriationsförfarandet i många fall komme att medföra en fördyring gentemot den frivilliga överenskommelsen, och den saken är ju alldeles ofrånkomlig. Vid en frivillig överenskommelse bortfalla ju alla kostnader för expropriationsnämnd och därmed sammanhängande förfarande. Man kan sålunda åstadkomma betydligt billigare omgång än vid ett expropriationsförfarande, och när det för närvarande faktiskt ligger så till, att en mycket stor del, ja kanske den större delen av den svenska jorden är till salu till billigt pris, då synes mig expropriationen vara en ganska överflödig gåring.

Nu säger herr statsrådet: ja, visst finns det jord, men den ligger icke på den för vederbörande sökande tjänliga platsen. Jag skall stanna ett litet ögonblick vid detta. Är det möjligt och är det riktigt, att den omständigheten, att en viss jordsökande har behag till jord på en viss plats eller att sådan jord, som kunde för honom vara tjänligare, förefinnes i hans omedelbara närhet — skulle ge honom rätten att förvärva den jorden från den närboende, vilken förut innehar densamma? Mot detta invänder givetvis herr statsrådet, att detta gäller endast för det fall, att vederbörande jordägare utan större olägenhet kan avstå från jorden. Jag tror icke, att en förständig kolonisation och en förständig jordanskaffning kunna och böra byggas på det systemet, att den jordlöse skall ha företrädesrätt att tvångsvis avhända jord från den, som är jordinnehavare, ty denne sitter verkligen för närvarande icke i det gynnsamma läget, att han har tillfälle att i det fallet underkasta sig vilket tvångsförfarande som helst. Men vidare: kan man påstå, att under nuvarande förhållanden den verkliga lösningen av vårt folks försörjningsproblem i fråga om jordanskaffning ligger däri, att man tvångsvis ordnar möjligheten till jordanskaffning utan att man samtidigt har det ställt så att verklig möjlighet att försörja sig på jorden förefinnes? Jag tror mig genom åtskilliga tidigare anföranden ha dokumenterat, att jag till fullo behjärtat det svåra läge, vari vårt folks försörjningsproblem för närvarande befinner sig. Jag är övertygad om att vi måste söka alla tänkbara utvägar för att bereda arbetstillfällen åt vårt folk inom vårt eget land. Men föga äro vi i detta avseende gagnade med att vi genom en expropriationslagstiftning skapa tvångsmöjligheter att anskaffa jord samtidigt som dessa innehavare av jord kämpa en nästan förtvivlad kamp för sin existens. Redan nu äro förhållandena sådana, att man har tvingats, trots allt tidigare intresse för egnahemsbildningen, över vilken verksamhet jag skulle vara den siste att bryta staven, att fundera över, huruvida den verksamheten på många håll varit så i allo lycklig, i det att den skapat en kår av jordbrukare, vilka för närvarande kämpa en synnerligen svår och förtvivlad kamp för sin tillvaro och där det allmänna nog måste och har måst i många hänsenden träda hjälpande emellan. Kan det under sådana förhållanden vara klokt och riktigt att nu gå in för ett

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
förslag sådant som det föreliggande? Skall man gå in för detta, då, måste jag säga, är det inte minst ur sociala synpunkter nödvändigt och riktigt att man går in för att skapa en organisation, vilken verkligen kan taga hand om denna jordanskaffning, och icke lämna den mer eller mindre i den enskildes oförmåga, varigenom man säkerligen inte kommer att hjälpa dem, vilka man avser att hjälpa, men åstadkommer en oro och en osäkerhet i äganderätten och jordförhållandena, som kan verka ödesdiger i många hänseenden.
Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för jordbruksdepartementet herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Eftersom jag blir nödsakad att tämligen snart flytta över till första kammaren har jag tagit mig friheten att redan nu replikera herr Magnusson i Skövde.

Jag vill då till en början säga, att när jag här citerade länsstyrelsens i Uppsala län uttalande rörande § 67, så gjorde jag det icke för att åberopa länsstyrelsens uttalande i sakfrågan utan för att understrika, att den frågan har ett annat sammanhang och en annan bakgrund än frågan, huruvida man skall exproprieras jord för egnahemsändamål, och för att stödja min mening, att utskottet hade bort observera den saken. Jag kan absolut icke tillmäta herr Magnussons i Skövde anmärkning, att regeringen borde ha tagit paragrafen i en särskild proposition, någon som helst betydelse, ty det ligger väl i sakens natur, att om det skall läggas fram förslag till förändring av expropriationslagen, böra väl dessa förslag komma i ett sammanhang.

Herr Magnusson i Skövde ville göra gällande, att man får akta sig även för en försiktig expropriationslagstiftning, ty den är, som han sade, inkörsporten undan för undan för det som är värre, och så hänvisade han till utvecklingen i fråga om ensittarlagen. Men är detta ändå inte självklart, att om det lagförslag, som här föreligger, skulle vara onödigt, som man påstår från utskotts-majoriteten, då blir det väl ingen utveckling undan för undan! Om däremot lagstiftningen visar sig vara till nytta och erfarenheten visar, att en utvidgning är nödvändig, ja, då är det väl inget fel att den förekommer! Jag kan inte finna, att det argumentet kan ha någon som helst betydelse.

Jag vill dessutom säga, att när herr Magnusson i Skövde är rädd för att de pengar, som skola nedsättas till löseskilling, skulle vara i osäkert förvar, vill jag bara ge den repliken, att så länge medlen finnas nedsatta, äro de väl i allmänhet i tillräckligt säkert förvar, och jag tror, att låneförmedlarna många gånger tvingas placera på ett långt mera osäkert sätt än vad det här är fråga om.

Jag kommer nu till själva kärnpunkten i denna fråga. Jag tror, att kammarens ledamöter märkte, att herr Magnusson i Skövde målade upp denna sak till den dimensionen, att expropriationsförfarandet skulle bli ett hjälpmedel för egnahemsverksamheten överhuvud taget. I själva verket är det min mening, och jag tror att var och en, som tänker på saken, skall komma till samma uppfattning, att detta instrument icke skall tagas i anspråk på annan punkt än där det behövs. Jag vill för det första anmärka, att detta expropriationsförfarande torde icke behöva tagas i anspråk för skapandet av vanliga egnahem, och där hade herr Magnusson rätt i att det finns jord tillräckligt och till billigt pris och det kan inte vara någon mening i att en person skall säga: just precis den lilla jordbiten skall jag ha, och får jag inte den, vill jag inte ha någon jord alls. Enligt mitt sätt att se är det ingen styrka i ett sådant resonemang, ty då det gäller att skapa ett nytt jordbruk åt en person, finns det ingen anledning att han precis skall bita sig fast vid ett visst jordstycke. Det gör ingen annan människa, och det får naturligtvis inte en jordsökande heller göra. Därför kommer ej heller expropriationsför-

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

farandet att tagas i anspråk för detta ändamål. Men jag vill påpeka, att det finns två områden, där det är nödvändigt, att den jord, som skall tagas i anspråk, har en viss lokal belägenhet. Det är i fråga om arbetarsmåbruken, där jorden skall finnas inom en viss kommun, och det är i fråga om tilläggs-kolonisationen, där jorden skall ligga i anslutning till den förutvarande lägenheten. Det är enligt mitt sätt att se de enda fall för närvarande, där denna expropriationslagstiftning behövs, men där behövs den. Den uppfattningen stöder jag inte på något parti-program eller på några principer, utan jag stöder den på erfarenhet, som jag själv insamlat, och jag kan påpeka, att egnahemsstyrelsen, som ju dock är den inrättning i detta land, som på grund av sina resor i landet och på grund av sin kontakt med egnahemsverksamheten vet mest om den saken, har tillstyrkt, att en lagstiftning i detta syfte kommer till stånd. Således, här är det inte fråga om några principer, utan det kungl. förslaget stöder sig på den faktiska verkligheten och på erfarenheten och tar sikte på det område, där ett sådant ingripande kan komma att ske. Men när det är så och när man har klart för sig, att instrumentet endast kan komma till användning för dessa två ändamål, arbetarsmåbruk och tilläggs-kolonisation, faller alldeles givet behovet av en jordförmedling och behovet av en organisation. Det finns en organisation för arbetarsmåbruken, och när det gäller tilläggs-kolonisation är det ju givet, vilken jord som kan komma i fråga, och något särskilt organ för förmedlingen är inte nödvändigt.

Jag skulle också vilja tillägga, att när herr Magnusson i Skövde vill anföra den omständigheten, att expropriationsförfarandet leder till en fördyring av jorden, såsom ett argument emot förslaget, så är det enligt mitt sätt att se alldeles tvärt om. Om man anser, att expropriationsförfarandet endast skall tillämpas i nödfall, då det är absolut nödvändigt att tillgripa det, är det väl icke något fel att den jord, som man skall förvärva genom expropriationen, blir dyrare än den jord, som man kan förvärva på frivillig väg. Däri ligger ju en garanti för att ingen i onödan begär ingripande i detta syfte.

Jag vill till sist inflicka — och jag har fått den uppfattningen under samtal med folk i vissa av de norrländska länen — att den uppfattningen håller på att sprida sig allt längre in i kretsar, som kalla sig borgerliga, att det går inte att här hålla på att äganderätten inte får på något sätt från samhällets sida antastas. Det finns många borgerligt sinnade bönder, inte minst i Västernorrlands län, som kommit till en grundmurad övertygelse om att det måste en expropriationslagstiftning till för att lösa en mängd av de sociala frågor, som detta hårt trängda län nu har att brottas med. Och jag vill bara säga, att herrarna kunna säga nej till denna expropriationslagstiftning i dag; de, som äro rädda för en expropriationslagstiftning i dag, göra sig själva en otjänst med att rösta på avslag, ty tiden arbetar för denna lagstiftning och det kan hända, att när den kommer, den blir långt mera rigorös än det förslag, som här föreligger.

Herr **Pettersson** i Hällbacken: Herr talman! Man kan säga, att utgångspunkten för denna fråga politiskt sett är densamma som vid föregående riksdagar. Särskilt när ett förslag kommer från andra lagutskottet får man den föreställningen, att utskottets majoritet tager allt för lätt på denna fråga. Jag skulle tro, att om denna proposition i likhet med en hel del av de andra kristidspropositionerna gått till särskilda utskottet, skulle frågan där säkerligen fått en helt annan utgång än vad den nu fått. Ty i särskilda utskottet hade man dock behandlat frågan såsom stående i så nära samband och så

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
nära beröring med övriga där behandlade spörsmål, att man inte kunnat blunda för den viktiga omständigheten, att någonting i lagstiftningsväg måste göras för att skapa möjlighet att få jord på lättare sätt än vad som för närvarande är möjligt på den öppna marknaden.

Man har inom andra lagutskottet stannat vid den ståndpunkt, som man alltid intagit, när det gällt expropriationslagstiftning, även för mycket socialt sett behjärtade ändamål, att man sagt, att det finns jord i öppna marknaden i den utsträckning att det skulle vara obehövt att utsträcka expropriationslagstiftningen till att omfatta även bildandet av nya jordbruk eller utökning av jordbruk. Man får nästan den uppfattningen, att ordet expropriation, just när det gäller att skapa nya jordbruk, är som det röda skynke, som man drar upp framför tjuren för att dels reta och dels förskräcka honom.

Då den expropriationslagstiftning, som vi förut till en liten del genomfört i fråga om jordbruk, särskilt ensittarlagen, antogs här i riksdagen, framkommo från motståndarna till denna reform precis samma toner som de, åt vilka herr vice ordföranden i andra lagutskottet nyss från denna plats gav uttryck. Hela högerpartiet stod som en man mot ensittarlagen, och det hjälper inte, då herr Magnusson i Skövde nu här säger, att det var andra omständigheter som voro bestämmande, då man genomförde ensittarlagen, så är det inte rätt, ty inställningen var då från detta partis sida precis densamma som när det gäller denna sak.

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet har i de väsentliga punkterna polemiserat mot herr Magnussons i Skövde uppläggning av denna fråga. Jag skall emellertid be att få säga några ord beträffande herr Magnussons påstående om obehövligheten av denna lagstiftning. Man stöder sig härvidlag på en del av de myndigheter, som yttrat sig i ämnet, och man säger, att det framgår av deras utlåtanden, att tillgången på jord här i landet är så riklig, att en expropriationslagstiftning på detta område skulle anses obehövt. Varför kan man inte, säger man, först köpa den jord, som utbjudes till salu, och sedan, när inte sådan jord i tillräcklig utsträckning finns att få, gå in för tvångsåtgärder, därest det anses, att man inte kan lösa frågan på annat sätt? Men hur förhåller det sig egentligen i det verkliga livet? Hur förhåller det sig, om man ser på frågan såsom den ligger till ute i landet? Låt oss inte draga fram de synpunkter, som man rent teoretiskt anlägger på frågan från visst håll, utan låt oss se den såsom den i verkligheten ligger till.

Detta expropriationsförslag har icke tillkommit endast för det fall, då man icke kan köpa jord i öppna marknaden, för att tillförsäkra jord åt den, som kan komma att få lån ur den arbetarsmåbrukslånefond, som riksdagen för några dagar sedan beslutat att inrätta. Visst blir det nödvändigt i många fall att på ett eller annat sätt försöka anskaffa jord utöver vad som finns att tillgå i öppna marknaden, det finnes ock en annan omständighet, som vi böra tänka på just i detta sammanhang och det är, att vi ha ett så oändligt stort antal jordbruk i detta land, som äro för små att försörja sina brukare. Det finns fall, där det är rent upprörande att se, hur många människor, som äro hänvisade att hava sin utkomst av jordbruksnäringen, måste, på grund av svårigheten att på frivillighetens väg och till skäliga priser förvärva tillgänglig erforderlig jord, lämna sitt för lilla jordbruk till sina fordringsägare, varigenom även tillspillogives insatser av fonderat arbete och kapital. Inte kan man i sådana fall nöja sig med att säga, att det finns gott om jord till avsalu, ty man kan ju inte köpa jord var som helst och lägga till detta småbruk, som är för litet. De herrar, som säga, att denna lagstiftning är obehövt, känna inte förhållandena på detta område tillräckligt i landet.

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

Vidare har man sagt, att denna expropriationslagstiftning skulle innebära ett allt för starkt ingripande i den enskilda äganderätten. De, som påstå detta, tyckas emellertid inte ha läst § 110, som klart och tydligt säger ifrån, att där särskilda omständigheter föreligga mot expropriation skall sådan icke få äga rum. Den trygghet, som är garanterad i denna paragraf, gör att man inte behöver säga, att här kommer en människa och genom expropriation tvingar en jordbrukare att avstå mark, som ligger så till att den inte borde få tagas ifrån honom. Detta säger lagen tydligt och klart ifrån, precis som ensittarlagens bestämmelse, att där särskilda omständigheter föreligga mot expropriation eller särskild olägenhet skulle uppstå för jordägaren, får expropriation icke äga rum.

Det är också en annan sak, som man har erfarenhet om från ensittarlagen och som är rätt intressant. Vid ensittarlagens genomförande hyste man farhågor för att denna lag skulle medföra vissa vådor för en del av Sveriges jordbrukare, på vars ägor ensittare bodde. Men hur har förhållandet blivit vid lagens tillämpning? Jo, den har visat sig vara en lagstiftning, som icke bara är behövlig utan till välsignelse för landet. De som sutto på ofri grund förut fingo därigenom marken till den stuga de ägde, och de fingo med lagens hjälp möjlighet att utnyttja jorden på ett förståndigt sätt. Men det är icke så många, som behöva tillgripa de åtgärder, som föreskrivas i ensittarlagen, för att få köpa sina ensittarställen. I de flesta fall är det tillräckligt att man vet, att man har ifrågakvarande lagstiftning att tillgå, för att det skall ske en överenskommelse mellan vederbörande. Man har här åberopat väglagen och talat om expropriation för framdragande av vägar etc. Ja, vore det icke på det sättet, att man hade en expropriationslagstiftning att tillgripa i tveksamma fall, skulle det praktiskt taget bli omöjligt att förvärva mark för vägar etc. Hade vi icke haft ensittarlagen, skulle vi i stora delar av vårt land icke haft möjlighet att få de nya egnahemmen, där vederbörande äga sin tomt. Genom ensittarlagen har man möjlighet att utan tvångsförfarande få de egna hemmen bildade. Precis samma kommer förhållandet att bli, när det gäller expropriation för utökande av småjordbruk och bildande av nya jordbruk här i landet. Lagstiftningen är en tillräcklig, man kanske icke kan säga garanti men en tillräcklig invit, om jag får använda det uttrycket. för att trilska jordägare skola kunna förmås att upplåta jord till skäliga priser.

En annan sak, som talar för att lagen icke kommer att missbrukas, är den omständigheten, att expropriationsförfarandet säkerligen blir betydligt dyrare än en överenskommelse parterna emellan. Man behöver sålunda icke befara, att någon i ogjort väder kommer att tillgripa detsamma. Vederbörande får nämligen själv betala kostnaderna, därest det icke visar sig, att den andra parten kommit med oskäliga anspråk.

Det kan också vara en sak som gör, att det är rent av omöjligt med nuvarande bestämmelser att få förvärva jord. Utskottets vice ordförande har här förfäktat den ståndpunkten, att vederbörande redan nu har möjlighet att utan expropriationslagstiftningens hjälp förvärva den mark han önskade. Jag skall nämna ett par ord om den saken. De av kammarens ärade ledamöter, som äro inne i förhållandena och som kommit i beröring med personer, som försökt förvärva mark bl. a. av bolag, som varit villiga att sälja sådan, ha säkerligen kännedom om den svårighet, som ofta gör sig gällande på grund av komplicerade inteckningsförhållanden. Relaxering av inteckningar i fastigheterna, när det gällt en dylik avsöndring, har varit utomordentligt svår att få genomförd, och det hela har blivit en så dyr historia, att vederbörande måst avstå från det. Det förfarande, som nu föreslagits av regeringen i propositionen, skär bort

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
 dessa olägenheter med ett mycket enkelt grepp. Det ger möjlighet att i de fall, där svårigheter föreligga att få relaxering, övervinna dessa.

Det kan dessutom vara en annan omständighet, som vållar svårigheter. Jord äges t. ex. av flera personer; den ene av dem som har äganderätten till jorden, är villig upplåta jord till småbruk, men den andre säger, att han icke vill sälja någonting av jorden. Det är icke säkert, att det är sakliga synpunkter, som äro avgörande för den motsträviga parten, den som icke vill sälja. I många fall kan det vara sådana synpunkter, att man kan tycka, att det är beklagligt, att det hela skall kunna stjälpas bara för att denna person vägrar att sälja. Ett lojalt och riktigt förfarande kan alltså på detta sätt förhindras, om det är flera ägare till en jordbit.

Jag kan, herr talman, icke finna annat än att det är riktigt, att man inför de omständigheter, som man möter ute i landet, söker tillgodose de sociala önskemål det här är fråga om. Vice ordföranden i andra lagutskottet talade bl. a. om att vi icke komme att genom expropriationslagstiftningen gagna jordbrukarnas försörjning. Jo, vi bringa hjälp åt de jordbrukare, som ha ett litet jordbruk förut men som icke ha möjlighet att försörja sig på detsamma. Vi kunna också härigenom få till stånd en del nya jordbruk, på vilka människor, som nu icke ha någonting att sysselsätta sig med, kunna söka få sin utkomst. Vad man än säger om svårigheterna för jordbruket, är det dock bättre, att människor sysselsättas med något och att de, även om utkomsten i många fall blir torftig och knapp, på detta sätt försöka få sin försörjning och sin utkomst. Det gäller här det kanske största problem, som vi ha att brottas med icke bara i vårt land utan även överallt ute i världen. Vi fatta här i riksdagen beslut — vi ha redan gjort det i en del fall och vi komma att under riksdagens fortsättning fatta flera dylika beslut — vilka ställa kolossala anspråk på statsmakterna men vilka endast för tillfället avhjälpa en del svåra missförhållanden i samhället. Besluten äro i stora stycken byggda på att icke varaktigt giva möjlighet till försörjning åt människorna. Hur man än resonerar för jordbrukets vidkommande, skulle denna lilla reform — jag tillåter mig säga, att den är en liten reform — dock vara ett steg i riktning mot en hjälp till försörjning på lång sikt — icke bara en lättnad för tillfället, som fallet är med så många andra åtgärder, som beslutas i riksdagen.

Med det nu anförda, herr talman, hemställer jag om bifall till den kungl. propositionen.

Herr Lundstedt: Herr talman! Det är tydligt, att utskottsmajoritetens ståndpunkt är förestavad framför allt, eller åtminstone bland annat, av principiella betänkligheter. Under sådana förhållanden torde det vara lämpligt att något granska det rent principiella underlaget, och jag tror till och med, att det kunde vara en angelägen sak, att *alla* partier sökte göra klart för sig, hur själva grundfrågorna i ett sådant ämne som detta ligga till.

Utskottsmajoriteten har menat, att expropriation är ett ingrepp i den enskildes rätt. Sådana ingrepp må väl ske, menar utskottet, för att tillgodose ett allmänt intresse men inte i nu föreslagna fall, där expropriationen skulle tillåtas för att tillgodose enskilda intressen. I replik till jordbruksministern sökte visserligen herr Magnusson i Skövde att bortförklara denna utskottets ståndpunkt. Det står dock expressis verbis i utlåtandet, att det nya förslaget i motsats till den gällande expropriationslagen skulle innefatta, att ett *enskilt* intresse tillgodosåges på det sätt, att ett förut bestående annat enskilt intresse finge träda tillbaka.

Det finns ingenting i utskottets utlåtande, som är ägnat att på något sätt modifiera detta utskottets uttalande. De principiella betänkligheter, som på

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

detta sätt framtråda i utskottsutlåtandet, äro otvivelaktigt icke sakligt grundade utan uppkonstruerade. Expropriation är överhuvud taget icke något ingrepp i en persons rättigheter eller rättsliga intressen. Sådant ingrepp kan aldrig ske genom ett lagligen reglerat förfarande. Själva den s. k. rättigheten eller det rättsliga intresset är endast en avspeglning av de lagar, som upprätthållas, varvid den ena lagen gäller lika mycket som den andra. Den s. k. rättigheten till fast egendom får med andra ord sin konsistens, sina bestämmingar, icke blott genom olika lagar om s. k. förvärv och genom vissa straffbestämmelser mot åverkan och egenmäktigt förfarande m. m. utan även genom en gällande expropriationslag. Såvitt som en sådan är tillämplig i ett visst fall, existerar helt enkelt icke den positionstrygghet, som vi kalla äganderätt. I vad som icke existerar, kan givetvis icke något ingrepp ske, icke heller någon kränkning av något rättsligt intresse äga rum.

Man finner sålunda, att själva positionstryggheten, så långt som den sträcker sig, icke är något annat än en *konsekvens* av uppehållandet av lagar om köp, om skifte, om arv och testamente m. m. i förening med vissa lagparagrafer om straff för egenmäktigt förfarande, för åverkan o. d. Syftet med dessa lagar är just bl. a. att möjliggöra dessa trygga positioner, som vi kalla för äganderätt. Det bör här allvarligt observeras, att dessa lagar icke kunna vara till för att, såsom man plägar säga, »skydda» den s. k. äganderätten, eftersom denna själv endast är en position, vilken kommer till stånd som en *följd* av de antydda lagarna.

Frågar man sig nu, varför lagar upprätthållas, som till sin konsekvens ha dessa trygga positioner för den enskilde, så kan *realiter* icke något annat svar givas, än att dessa äro nödvändiga för samhällsekonomin. Utan sådana positioner skulle en väsentlig produktionsstimulerande faktor saknas. Men därav förstår man också, att lagstiftaren skulle handla rent oförnuftigt, om han inrättade dessa positioner på ett sådant sätt, att de i stället för att vara produktionsstimulerande bleve direkt till hinder för en god samhälls ekonomi. Vart skulle det bära hän, om den s. k. ägaren kunde sitta på sin egendom och säga sitt absoluta veto gentemot framdragande av järnvägar och enskilda vägar eller överhuvud taget försvåra kommunikationerna i landet? Man kan knappast tänka sig något effektivare medel att hämma samhällsekonomin, än just detta. Vi finna sålunda, att det är nödvändigt att reglera denna position, så att den fyller sin funktion och blir till nytta för den allmänna ekonomin och icke tvärtom till skada för densamma. Den viktigaste regulatoren i sådant avseende är just expropriationslagen, varmed i verkligheten intet annat kan avses än att *modifiera* positionstryggheten på ett sådant sätt, att samhällsekonomin icke lider skada av densamma.

Utav vad jag nu sagt torde man nödgas inse, att den s. k. äganderätten *från början* är bestämd jämväl av expropriationslagen och att det sålunda är ohållbart att påstå, att expropriationen innefattar ett ingrepp i äganderätten. Så långt som expropriationen är laglig, så långt existerar nämligen icke ägarens trygghet. Man torde nu också nödgas säga sig, att det är omöjligt att resa några principiella betänkligheter mot en *av samhällsekonomiska synpunkter verkligt motiverad* utvidgning av expropriationslagen. Frågan blir här alltså endast *direkt* denna: är det, med vår kunskap om det rådande ekonomiska läget för stora massor av människor i landet, ett samhällsekonomiskt intresse att i fall av behov genom expropriation anskaffa för dessa småbruk erforderlig jord, eller föreligger icke ett sådant samhällsligt intresse? Det jakande svaret på den frågan synes mig lika ofrånkomligt, som det måste anses vara ett samhällsekonomiskt intresse att söka stävja arbetslösheten i landet.

När utskottsmajoriteten här understryker, att det vore fråga om tillgodo-

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
 seendet av enskilda intressen, så är detta riktigt. Men understrykandet därav är *meningslöst*, Ty *alla* allmänna lagar, *all* samhällsekonomi är till för att tillgodose de enskilda medborgarnas livsmöjligheter och andra intressen. Exproprierar man för att bygga ett skolhus, sker detta, på det att de enskilda barnen där må kunna gå i skola. Exproprierar man för att bygga broar och vägar, så sker detta, omedelbart på det att de enskilda må kunna färdas fram där — det är icke staten utan människor, som fara fram på vägarna — och medelbart på det att det för all omsättning och därmed för produktionen nödvändiga kommunikationsväsendet skall kunna fungera på bästa sätt. Visserligen är det alltså städse genom våra lagar de enskilda, som ha omedelbar nytta av saken, men det är ett *allmänt* intresse, att de enskildas ifrågavarande intressen tillvaratagas genom lagstiftning. På samma sätt förhåller det sig med förevarande sak. Det är ett *allmänt* intresse, att enskilda arbetare och annat småfolk, som eljest skulle lida nöd, få *sina* intressen att förvärva småbruk tillgodosedda. Detta är ett allmänt intresse särskilt därför, att nöden är så stor och har så allmänt gripit omkring sig bland dessa befolkningsskikt.

Jag behöver, herr talman, efter vad som utvecklats i propositionen och av herr jordbruksministern, icke närmare gå in på frågans detaljer. Jag har endast, som jag nämnde, ansett det vara angeläget att påvisa, att motståndarna till propositionen väsentligen stödjä sig på en åskådning, som icke låter förena sig med sakliga synpunkter. Jag yrkar bifall till reservationen och alltså indirekt till den kungl. propositionen.

Herr Sandström: Herr talman! Efter det uttömmande och klarläggande anförande, som av andra lagutskottets ärade vice ordförande här hållits och vari han motiverat majoritetens inställning till föreliggande problem, är det icke mycket mera att tillägga, men då jag suttit med i utskottet vid behandlingen av ärendet och tillhör den majoritet, som dikterat utskottets beslut, vill jag yttra ett par ord utöver vad som förut framhållits i denna sak.

Vi som tillhöra utskottsmajoriteten fingo den uppfattningen, att lagförslaget vilade på alltför lösa boliner. Departementschefen förklarade i propositionen, att förslaget om utvidgning av expropriationsrätten berodde på att två ledamöter i sociala jordutredningen hade uttalat bestämda farhågor för att de av sociala jordutredningen föreslagna åtgärderna för åvägbringande av småbruk skulle medföra svårigheter i avseende å anskaffande av den för dessa småbruks bildande erforderliga jorden. Emellertid uttalade de övriga tre ledamöterna av sociala jordutredningen som sin uppfattning, att det inom landet finnes jord att tillgå, som kunde för ändamålet förvärfvas för skäligt pris, ja t. o. m. för billigt pris. Med stöd sålunda endast av herrar Molander och Sten i nämnda sakkunnigkommitté utfärdade departementschefen sin P. M., vilken utsändes på remiss till en massa myndigheter och även till enskilda företag och korporationer. Denna remiss resulterade i att de allra flesta, som hade att yttra sig, uttalade sig i bestämt avstyrkande riktning. Ärendet remitterades till hushållningssällskapens förvaltningsutskott, till egnahemsnämnderna i landet, till länsstyrelserna m. fl. myndigheter. Samtliga förvaltningsutskott avstyrkte förslaget, likaså de allra flesta av länsstyrelserna — endast en länsstyrelse uttalade sig för förslaget och två andra med en viss tvekan, att de ej hade någon invändning att göra, ehuru dock ett utsträckt expropriationsförfarande ej erfordrades för deras län. Egnahemsnämndernas uttalanden gingo också i huvudsak — om också icke alla — i samma riktning. Det var endast egnahemsstyrelsen, som gav departementschefen ett visst stöd för framläggande av förslaget. Emellertid var egnahemsstyrelsens utlåtande rätt vagt formulerat. Det framhölls nämligen, att expropriation kunde bli erforderlig, endast när det gällde att

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

för nyodling förvärva större sammanhängande odlingsmarker, som måhända tillhörde ett flertal ägare. Det var sålunda i mycket begränsad omfattning egnahemsstyrelsen uttalade sig. Sådana sammanhängande odlingsmarker, som styrelsen avser, finnas ju egentligen i de nordligare landsändarna. Med den kännedom vi ha om de norrländska förhållandena, är det vår uppfattning, att även sådana större sammanhängande odlingsmarker under nuvarande förhållanden mycket lätt kunna förvärvas och apteras för odlingsändamål i enskild hand. Vi förmena sålunda, att de få utlåtanden, som i anledning av remisser avgivits till förmån för förslaget, utgöra ett alltför svagt underlag för att därpå bygga en proposition med den omfattning som den här föreliggande. Det är ändå en mycket allvarlig sak att utsträcka expropriationsrätten och göra ytterligare intrång på äganderätten till jord. Det är något som man icke bör göra utan att ha synnerligen starka skäl. Jag vill erinra därom, att andra lagutskottets majoritet icke principiellt uttalat sig emot att en sådan utsträckning av expropriationsrätten, som här ifrågasättes, skulle kunna i visst fall bli nödvändig, men utskottet har sagt, att för närvarande föreligga icke sådana skäl att man bör tillgripa så starka tvångsåtgärder, som här i Kungl. Maj:ts proposition be-
gärts. Det bör endast vara som en sista nödfallsutväg, som man bör gå in för ett sådant förfarande, som föreslås i det ärende, vi nu behandla, då det blivit fullt klart, att man ej på frivillighetens väg kan nå önskat resultat.

Jordbruket är ju nu för tiden föga givande, i vissa fall är det inte alls givande. En följd härav är givetvis den, att de jordägare, som ha mera jord än vad de med fördel kunna nyttja, icke äro ovilliga att sälja den överskjutande arealen, och detta har också intygats av den sociala jordutredningens ledamöter, herrar Westman, Tamm och Andersson i Fältenborg, vilka gjort vidsträckta resor för att komma till en bestämd uppfattning om huruvida det finnes jord att köpa eller icke.

En annan myndighet, som har tillstyrkt detta förslag, är lantmäteristyrelsen, men den omständigheten att detta ämbetsverk med en vag formulering tillstyrkt förslaget anse vi icke utgöra tillräckligt stöd för att ett sådant här vidsträckt expropriationsförfarande skulle tillgripas.

Då herr statsrådet Sköld här uttalade sig i denna fråga, ville han liksom komma med ett hot, att om riksdagen icke nu antog det föreliggande lagförslaget, så skulle förslaget komma igen, men då vara av en mera rigorös natur och alltså mera vittgående än det nu föreliggande förslaget. Ja, det kan ju inte hjälpas, om det framdeles kommer fram ett mera vittgående förslag, man får väl säga: Den dagen, den sorgen. Det blir de som då bestämma och träffa avgörande, som få taga ställning till det nya förslaget. Det kan dock inte hjälpas, att detta statsrådets uttalande måste ingiva vissa farhågor för att den tillämpning av expropriationsförfarandet, som herr statsrådet nu talade om, nämligen att detta enligt det nu föreliggande förslaget icke skulle tillgripas annat än i yttersta nödfall, att denna tillämpning med tiden skulle komma att bli mera rigorös ifall lagen nu antoges. Det är icke utan, att man av ett dylikt hot kan bibringas en sådan uppfattning.

Herr Pettersson i Hällbacken yttrade, att jord i många fall icke fanns att köpa och att, om det fanns sådan jord, så betingade denna ett oskäligt pris. Han sade, att han ansåg, att de som suttit i utskottet och dikterat beslutet, alltså utskottets majoritet, icke kände till förhållandena ute i landet så väl som han gjorde; vi kände icke till de praktiska förhållandena, sade han. Jag vill dock säga herr Pettersson i Hällbacken, att jag tror, att utskottets samtliga övriga ledamöter, vare sig de tillhöra majoriteten eller minoriteten, nog känna till de praktiska förhållandena på detta område lika väl som han gör. Var och en känner väl till sin ort och trakten, där han bor, och vi äro ju från olika

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.) delar av landet. Och nog får man väl medge, att alla dessa myndigheter och korporationer, som officiellt uttalat sig angående det föreliggande förslaget till expropriationslagstiftning, alltså hushållningssällskapens förvaltningsutskott, egnahemsnämnderna, länsstyrelserna m. fl., nog får man väl säga, att alla dessa böra ha en rätt god kännedom om de praktiska förhållanden de här uttalat sig om. Jag tror mig kunna bestämt säga, att nog ha de bättre kännedom om dessa förhållanden än vad herr Pettersson i Hällbacken har.

Herr talman! Jag vill icke förlänga detta anförande utan ber att få sluta med att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Hage**: Herr talman! Jag tror det är nödvändigt att något litet komplettera herr Sandströms nu hållna anförande. Han yttrade nämligen en del saker, som voro till fördel för den ståndpunkt, som han själv fäktar för, men underlät att lämna vissa upplysningar, som borde lämnats i detta sammanhang. Sålunda nämnde han, att herr Andersson i Fältenborg — en ledamot av första kammaren som vi alla känna — hade i den s. k. sociala jordutredningen gått emot det av regeringen framlagda förslaget om utvidgning av rätten till expropriation. Herr Sandström borde emellertid också ha kompletterat denna uppgift med att omnämna, att herr Andersson i Fältenborg sedermera, efter att närmare ha funderat på saken, såsom ledamot av statens egnahemsstyrelse, *tillstyrkt* detta förslag.

Jag skulle också vilja säga några ord med anledning av herr Sandströms yttrande om stämningen i Västernorrland. Då herr Sandström nämnde något om, att där fanns en opinion mot detta förslag, så kan det väl ändå förtjäna omnämnas, att egnahemsnämnden däruppe har *tillstyrkt* förslaget, eller rättare sagt uttalat sig på det sättet, att den sagt, att det är antagligt, att det i vissa fall behövs en sådan lagstiftning som den, som här föreslagits av Kungl. Maj:t.

Det var emellertid egentligen icke för att säga detta, som jag begärde ordet, utan det var närmast för att uppehålla mig något litet vid det anförande, som hölls här av herr Magnusson i Skövde. Jag skulle då vilja påminna de äldre ledamöterna här i kammaren, att för en del år sedan satt det här i kammaren på Skånebanken en högerman — en god högerman så vitt jag vet — som hette Ekerot. En stor del av de här närvarande torde nog känna honom. Han hade två egenskaper, som jag tycker borde vara en borgen för, att den mannen icke ville locka lagstiftarna ut på några äventyrligheter. Han var nämligen *högerman* och till yttermera visso *skåning*, och har man två sådana egenskaper, så ligger väl däri en ganska god garanti för, att vederbörande icke är med på sådana där saker, som vi uppe på Norrlandsbanken kanske ibland vilja vara med om. Denne man har nu som chef för statens egnahemsstyrelse *tillstyrkt* regeringens här föreliggande förslag. Och jag måste ju säga det, att när herr Magnusson i Skövde i slutet av sitt anförande blev rentav lyrisk och i emfatiska ordalag talade om, att vi genom en sådan här lagstiftning skulle irritera jordbrukarna ute i landet, som nu ha det svårt, då såg jag för min inre syn denne lugne man på Skånebanken, och tyckte, att jag hade mycket svårt att förena den där bilden av en man med *den* inställning, som han hade och alltjämt antagligen har, med bilden av en man, som ville irritera jordbrukarna. Redan av ett sådant konstaterande som detta förstär man, att vad som sades av herr Magnusson i Skövde innehöll fruktansvärda överdrifter. Man fick av hans anförande nästan den uppfattningen, att han rentav ville göra gällande, att detta lagstiftningsförslag vore ett förslag, som komme att irritera hela jordbrukarklassen, vilken — förklarade han — hade det synnerligen svårt för närvarande. Ja visst ha jordbrukarna det svårt för närvarande, det förnekar jag inte, men detta förslaget kommer ju inte att träffa någon vidare

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

stor del av dessa jordbrukare. Och de, som komma att beröras, få ju, som bekant, mycket goda priser för sin jord vid en expropriation. Men jag förstår ju så väl, hur herr Magnusson kan hålla ett sådant anförande, och jag förstår också, att när detta anförande sedan blir fortplantat ut i landet till allehanda förkunnare av högerlärorna, så blir det ännu mera ofördelaktigt för oss, ty då kommer det naturligtvis att heta, att socialdemokraterna äro ena fruktansvärda människor, som helt enkelt äro inställda på att bringa det därhän, att småningom skola över huvud alla jordupplåtelse i landet ske expropriationsvägen. Så kommer det att heta, och så har det beklagligtvis hetat i den enklare högerförkunnelsen ute i landet. Det är beklagligt, att man i denna debatt nödgas konstatera sådana uttalanden, som herr Magnusson i Skövde här har gjort. Det vore väl rimligare, att man, när man diskuterar dessa saker, framställde dem såsom de i verkligheten äro och icke söker dölja, att även för socialdemokraterna har huvudlinjen varit, och är alltjämt, att när det gäller att överföra jord från den ena till den andra, så skall detta ske på *frivillighetens* väg. Det är endast i nödfall eller undantagsfall, som vi vilja vara med på sådana åtgärder, som de här föreslagna.

Nu säger man, att det inträffar aldrig sådana situationer, att man behöver tillgripa dylika undantagsåtgärder. Jag är dock övertygad om att det finnes en hel del ledamöter här i kammaren, som skulle kunna stå upp och visa på sådana fall, där det faktiskt vore nödvändigt att tillgripa expropriationsåtgärder. — Själv besökte jag för en tid sedan en ort, där jorden i stor utsträckning äges av ett bruk, och i den orten förklarade man, att på detta stora bruk fasthåller man principiellt vid att aldrig sälja bort något av sin jord. Sedan långt tillbaka i tiden har bruket lagt sig till med jord, som förut innehades av självständiga jordbrukare, som sedan blivit arrendatorer, och nu är man principiellt inställd på att absolut icke under några förhållanden gå med på att sälja jord t. ex. för bildande av självständiga småbruk. Nu ifrågasätter emellertid herr Magnusson i Skövde, om det är rätt att i sådana fall — för att åstadkomma jord åt dem, som sakna sådan eller ha otillräckligt med sådan — tillgripa ett tvångsförfarande för att avhända en ägare jorden. Ja, då vill jag säga, att i sådana fall, då man överhuvud kan säga, att jorden i den nye ägarens händer kommer att bli ur allmänna utgångspunkter och från försörjnings-synpunkt till större nytta än den var förut, då tycker jag att man kan svara ja på den fråga, som herr Magnusson i Skövde framställde. Ty i sådana fall kan man väl ändå säga, att det är ett stort allmänt intresse att försöka åstadkomma, att jord kan föras över. Jag tänker särskilt på sådana fall, där det gäller att för bildande av de små skogsarbetarjordbruken, varom vi beslutade för några dagar sedan, föra över jord till personer, som förut varit och delvis alltjämt äro skogsarbetare, men som fått sina försörjningsmöjligheter betydligt beskurna på grund av trävaruindustriens tillbakagång. Man kan väl säga, att om det redan förut varit ett allmänt intresse att åstadkomma ett sådant överförande av jord och att det därför redan då fanns anledning att i nödfall tillgripa expropriation för sådana här fall, så bör det väl nu — i den situation, vari vi nu befinna oss, med de ökade försörjningssvårigheter, som sedermera kommit till — vara ett ännu större allmänt intresse än förut att åstadkomma en sådan jordöverföring på expropriationsvägen, därest så befinnes nödvändigt.

Jag kan inskränka mig till dessa synpunkter på den föreliggande frågan. Jag vill i detta sammanhang ytterligare erinra om, att jag för min del varit med om att underskriva en motion, som väckts i både första kammaren och andra kammaren, en motion, i vilket det påyrkats, att i sammanhang med den här reformen skulle vidtagas en del lagstiftningsåtgärder på detta område i syfte att på sätt och vis komplettera den här föreslagna lagstiftningen. In-

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
 för den situation, som nu inträffat, då man icke ens kunnat få med majoriteten i utskottet på regeringens mindre långt gående förslag, har jag emellertid funnit det utsiktslöst att reservera mig till förmån för den längre gående motionen. Härmed vill jag dock icke säga, att jag på något sätt frångått de tankar eller den uppfattning, som kommit fram i denna motion och som ju också berörts i utskottets utlåtande. I denna motion, som väckts, i första kammaren av herr Lindhagen, och i andra kammaren av herr Wiklund jämte ett flertal representanter från Norrland, finnas åtskilliga spörsmål berörda, som vi enligt mitt förmenande förr eller senare få taga upp och brottas med. Under nu rådande förhållanden torde det dock vara onödigt att irritera stämningen genom att taga upp speciellt dessa saker, och jag skall från dessa utgångspunkter, herr talman, inskränka mig till att yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr **Petersson** i Lerbäcksbyn: Herr talman! Efter det stora anförande, som nyss hölls av professor Lundstedt till förmån för den kungl. propositionen, kunde det kanske vara skäligen överflödigt att uppträda emot densamma, då det ju vill förefalla, som om de, som till äventyrs förut varit tveksamma, huruvida de skulle biträda propositionen eller gå emot densamma, nu borde ha kunnat komma till klarhet med sig själva i det fallet genom de väldiga perspektiv, som herr Lundstedts anförande öppnat med avseende på expropriationsinstitutets innebörd och yttersta konsekvenser. Jag skall helt naturligt inte ingå på herr Lundstedts juridiskt vetenskapliga resonemang utan försöka hålla mig litet närmare marken och verkligheten. Jag vill allenast inskjuta en stilla undran *vad* det med herr Lundstedts vetenskapliga begrundande av äganderätten är som *icke* kan bli föremål för expropriation under sådana sociala förhållanden som nu råda.

I stället för att fullfölja det resonemanget ber jag få uttala mig om några av de viktiga praktiska omständigheter, som äro förknippade med det föreliggande förslaget. Jag vågar då säga, att det dess bättre torde vara rätt sällsynt, att så omfattande och i varje fall så ingripande lagförslag som detta framläggas utan att äga stöd av de i ämnet hörda myndigheterna. Man kan ju fråga sig, vad det överhuvud ligger för mening i att man hör myndigheter och ämbetsverk, om man sedan inte fäster något avseende vid vad de anföra. I den här föreliggande frågan är det ju så, att det överväldigande flertalet av de hörda myndigheterna ha avstyrkt en lagstiftning av föreslagen innebörd, och de få, som ha tillstyrkt densamma, ha i allmänhet gjort det i utomordentligt vaga och villkorliga ordalag.

Här har t. ex. åberopats till förmån för lagstiftningen ett yttrande av lantmäteristyrelsen. Ja, vad säger lantmäteristyrelsen? Jo, den säger — yttrandet är återgivet på sid. 9 i propositionen — »att det med fog kunde ifrågasättas, huruvida efterfrågan på jord vore eller kunde förväntas bli större än att den i allmänhet kunde tillfredsställas med den jord, som onekligen funnes att tillgå genom anskaffning på frivillig väg. Emellertid», fortsätter lantmäteristyrelsen, »synes man å andra sidan icke berättigad att helt utgå från att förefintligt behov av jord för här ifrågavarande ändamål under alla förhållanden kunde bli tillgodosett på lämpligt sätt genom vad som erbjödes i öppna marknaden.» Man kunde alltså icke »helt» utgå ifrån att behovet »under alla förhållanden» kunde bli tillgodosett på lämpligt sätt genom vad som erbjödes i öppna marknaden. Det är verkligen, tycker jag, något anspråksfullt, att därför att man i något enstaka fall inte kan få köpa den jord, som man har fått begär till, så skall en tvångslagstiftning införas, som kränker enskild äganderätt!

Till förmån för lagstiftningen har också åberopats lagrådets yttrande. Ja,

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

vad betyder lagrådets yttrande? Lagrådets majoritet har icke ingått i något »bedömande av, huruvida sådant behov i det förevarande hänseendet må föreligga, att det påkallar den föreslagna lagändringen», och den fjärde ledamoten av lagrådet har, tycker jag, anfört synnerligen välgående skäl mot att man skulle inlåta sig på denna utvidgade lagstiftning.

Nu har man här i debatten sökt trösta motståndarna till denna vidgade lagstiftning med att den skulle få en ytterligt begränsad räckvidd. Herr statsrådet förmenade sålunda, att den endast skulle komma i tillämpning, då det gäller bildandet av arbetaresmåbruk och för utvidgandet av ofullständiga jordbruk. Ja, men vem garanterar att denna lag, om den en gång införes, kommer att få allenast denna begränsade räckvidd? Herr statsrådets uttalande var ju mycket värdefullt, men för övrigt rätt märkligt, ty det stämde i varje fall icke riktigt bra överens med uttalandet i den P. M., som ligger till grund för lagförslaget. Där heter det: »Den ifrågasatta nya expropriationslagstiftningen torde böra avse sådan mark, som erfordras för tillgodoseende av egnahemslånesökandes jordbehov» och så tillägger man: »Därest sociala jordutredningens förslag om statsunderstödd arbetaresmåbrukslåneverksamhet vinner statsmakternas bifall, torde, — — —, expropriation böra kunna äga rum även för anskaffande av mark, erforderlig för främjande av sistnämnda verksamhet.» De ändamål, som herr statsrådet åsyftade, komma alltså först i andra rummet. Detta tycker jag är en omständighet, som man har anledning att beakta i detta sammanhang.

En av grudförutsättningarna för egnahemsverksamheten har ju hittills varit, att bildandet av de nya egna hemmen skulle ske icke bara med äganderätt för den blivande egnahemsinnehavaren utan också utan kränkning av annans äganderätt. Häri har utan tvivel legat en av huvudanledningarna till att denna rörelse omfattats med allmän sympati och rönt så storartad framgång, som den har rönt. Det kan icke med fog påstås att frånvaron av en expropriationslagstiftning, sådan som den som här föreslås, på något sätt har hämmat egnahemsrörelsens utveckling. Jag har också haft anledning att tro, att man även i radikala kretsar här i landet så småningom skulle ha nyktrat till en smula, när det gäller uppfattningen av den sociala jordlagstiftningen, sedan den tid, då förbud och tvång utgjorde stående ingredienser i de förslag till lagstiftning, som framlades på detta område. Det vore att beklaga, om man nu skulle återfalla till de gamla vaneföreställningarna, ty det skulle utan tvivel leda till att den sociala jordpolitiken skulle komma att förryckas och att vi finge flera sådana socialt misslyckade jordlagstiftningsresultat som t. ex. lagen om åborätt, vilken under de år den har varit i gällande kraft endast har tillämpats i ett enda fall. En av lagens tillskyndare på sin tid har ju också nyligen i denna kammare givit den ett mycket dåligt betyg, då han förklarade, att den helt enkelt icke kan tillämpas.

Man har sökt trösta oss även med en annan sak — det kom fram senast i herr Hages anförande — nämligen att en sådan här lag, om den kommer till stånd, icke skall behöva tillgripas så ofta, därför att den kommer att främja frivilliga uppgörelser. Jag tror, att det var herr Pettersson i Hällbacken, som i det sammanhanget åberopade ensittarlagens gynnsamma verkningar och framhöll, att blotta tillvaron av denna lag lett till frivilliga uppgörelser i en massa fall. Hans uppfattning var att så också skulle komma att ske, om vi finge den utvidgning av expropriationslagstiftningen, som här föreslås. Jag må säga, herr talman, att detta resonemang är, för att begagna ett mycket mildt uttryck, ganska anmärkningsvärt. Vad ligger bakom detta? Jo, att man skall med hot om lagens tillämpning *tvunga fram* en uppgörelse, som man *kallar* frivillig, men som naturligtvis icke är ett dugg frivillig från den andra

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
partens sida. Herr Lindhagen, som bland många stora förtjänster också har den, att han ofta nämner tingen vid deras rätta namn, har i något sammanhang uttryckt saken så, att expropriationens innebörd och betydelse är att »visa jordägare, att det icke lönar sig att i onödan sätta sig till motvärn». Märka icke herrarna, som äro anhängare av denna lagstiftning och som nu föra detta tal om att lagen icke skall behöva tillgripas så ofta, därför att man skall få fram frivilliga uppgörelser, hur fruktansvärt detta tal skorrar? Märka ni icke den skärande motsatsen i detta tal om *tvång till frivillighet*? Det är uppenbart, att det förra ledet fullständigt upphäver det senare, *tvånget upphäver frivilligheten* eller förvandlar den till en parodi på frivillighet.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Brännström, Persson* i Fritorp, *Westerdahl, Thorell, Nilsson* i Antnäs och *Larsson*.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Jag skulle icke ånyo ha begärt ordet, om icke herr statsrådet Sköld tillätit sig att göra ett ofullständigt och oriktigt citat av ett uttalande, som jag gjorde i mitt förra anförande. Innan jag ingår på detta skall jag dock be att först få bemöta ett yttrande, som herr statsrådet fällde i sitt anförande.

Jag betonade i mitt förra anförande, att det förelåg anledning befara, att lagförslaget, om man väl en gång gått in för detsamma, skulle undan för undan skärpas och utsträckas. Herr statsrådet anförde häremot, att om det visar sig, att lagförslaget är onödigt, så kommer det icke att bli någon utveckling eller skärpning undan för undan av lagen. Ja, men är detta så säkert? Därest det skulle visa sig, att lagen i sin nuvarande omfattning är onödig och obehövlig, har man icke då anledning att befara, att vederbörande finner anledning att göra den mera användbar genom en utsträckning av dess verksamhetsområde?

Jag återvänder nu, herr talman, till det citat, som herr statsrådet gjorde ur mitt anförande och som han framställde fullständigt oriktigt, då han förmenade, att jag hade yttrat, att de penningar, som utgöra löseskilling för exproprierad jord och som skola nedsättas hos länsstyrelsen, befinna sig i osäkert förvar och att jag hade hyst farhågor på den punkten. Jag yttrade icke något sådant, icke ens något, som rimligen kunde misstolkas eller på dylikt sätt missförstås. Jag vet nämligen mycket väl, att de penningar, som nedsättas såsom löseskilling hos länsstyrelserna, befinna sig i kronans förvar och sålunda icke alls osäkra. Vad jag yttrade däremot var, att det möter svårigheter, i vissa fall oöverkomliga svårigheter, för vederbörande enskild att *åstadkomma* de penningar, som erfordras för nedsättande av hela köpeskillingen på en gång. Detta yttrande upptog herr statsrådet icke alls till bemötande. Det var emellertid en av de mycket vägande invändningar, som jag gjorde i det sammanhanget, då jag yttrade, att man här framlagt ett teoretiskt lagförslag, som innesluter en viss princip, men att man icke låtit det åtföljas av förslag till en organisation, som bleve nödvändig, om lagen skulle kunna omsättas i praktiken till förmån för jordsökande.

Herr statsrådet medgav, att det var riktigt, när vi, som äro motståndare till lagen, påpekade, att det fanns gott om jord att köpa till billigt pris och att det av den anledningen icke fanns behov av lagstiftning i detta fall. Han sade emellertid, att föreslagen rätt till utsträckt expropriation skulle kunna behövas inom vissa kommuner, för att man skall kunna komma åt jord just inom dessa kommuner. Ja, givetvis kunna sådana fall föreligga, det vill jag för ögonblicket icke bestrida, men ej heller bekräfta. Det kan hända, att herr

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

statsrådet har rätt, när det gäller Västernorrlands län, som han särskilt syftade på. Förhållandena därstädes äro kanske otillfredsställande. Men jag vågar säga, att det knappast kan vara riktigt att gå in för en hela landet omfattande generell lagstiftning på grund av att det råder vissa mindre tillfredsställande förhållanden i någon kommun eller ett län.

Herr Pettersson i Hällbacken hade ett uttalande, som enligt min mening vittnade om ganska ringa logik från hans sida. Han sade, att vi ha ett otal med jordbruk i landet, som äro för små, och att vi därför behöva denna lagstiftning. När han nu betonade detta, så kan jag icke begripa, att han för 8 å 10 dagar sedan stillatigande svalde ett förslag om tillskapandet av arbetarsmåbruk, som ju från början bli tilltagna för små. Därvidlag hjälper icke heller den invändningen, att de äro avsedda att innehas av personer som därjämte ha arbetsförtjänst, ty i mycket talrika fall kommer det att inträffa — det kan man icke förneka — att vederbörandes arbetsförtjänst försvinner och att vederbörande då bli sittande vid ett ofullständigt jordbruk, som Pettersson själv varit med om att i viss mån skapa. Detta är ju en olägenhet, som man får ta, och som man icke under alla förhållanden kan undvika. Men jag tycker, att det var ologiskt av herr Pettersson i Hällbacken att resonera på det sätt, han gjorde. — I nästa andedrag påpekade han dessutom, att han såg åtskilliga högermän, som skrattade åt hans anförande. Ja, här till vill jag säga, att det väl utan tvivel berodde på att de märkte det ologiska i herr Petterssons uttalande.

Herr Hage påstod, att jag hade varit lyrisk i mitt anförande. Jag tror, att egenskapen att vara lyrisk nog är tämligen främmande för mig. Ögonblicket efter sedan herr Hage gjorde detta uttalande, tog han själv så djupa brösttoner, att man kan säga, att han var — icke lyrisk, det vill jag icke påstå, men däremot i hög grad fantasifull, en egenskap som, när det gäller jordpolitik, icke är vare sig herr Hage eller hans läromästare, herr Lindhagen, främmande. Han drog vidare upp en parallell och sade, att han var med här i riksdagen på den tiden — det var jag också — när det på Kristianstadsbänken, som orden föllo, satt en god och trogen högerman, vilken nu såsom ledamot i egnahemsstyrelsen har gått med på detta förslag. Herr Hage syftade på chefen för statens egnahemsstyrelse. Ja, huruvida vederbörande av oss betraktas såsom en verkligt god och trogen och, jag skulle vilja tillägga, fast högerman, därom kunna vi åtminstone på vår kant vara litet tveksamma. Att herr Hage giver honom det betyget, kan i det fallet icke äga något vitsord. Jag tror, nämligen, att herr Hage har en viss benägenhet att beteckna en högerman som god och trogen just i det ögonblick, då han sviker högerprogrammet.

Herr **Olofsson** i Digernäs: Herr talman! Jag tvingades att begära ordet med anledning av herr statsrådet Skölds första anförande.

Herr Sköld yttrade, att han hade rest i Norrland och fått många och goda skäl för att framlägga detta förslag till expropriationslagstiftning. Då jag emellertid huvudsakligen känner till förhållandena i Jämtland och Härjedalen, vilka landskap också ligga i Norrland, vill jag säga min uppfattning i saken.

Jag har knappast hört jordbruksministern så främmande för sitt ämne, som då han talade i den här frågan för en stund sedan. Efter min uppfattning råder det rakt ingen brist på billiga jordbruk. Sådana kan man få köpa både i Jämtland och Härjedalen. Det bjudes ju tvärtom ut jord till snart sagt vilka priser som helst. Bolagen vilja gärna sälja sin jord och lägga ofta till en smula skog, fastän de kunna vara nog så snåla därvidlag. I alla fall

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
 bjudes det ut mycket och billig jord. Vad Härjedalen beträffar, så har jag mig bekant, att bolagen också sälja jord till förutvarande brukare, arrendatorer och andra.

Men för övrigt, varför behövs denna lag i dessa tider? Herr statsrådet Sköld talade om att det i många fall skulle vara bra att ha en sådan här lagstiftning. Om en mindre jordbrukare t. ex. har några söner, sade han, skulle de kunna på detta sätt skaffa sig mark, som kunde bli föremål för nyodling. Sönerna skulle då kunna få arbete med nyodling. Men i dessa tider är det väl ingen förnuftig människa, som tar sig till med att nyodla. När man får sex öre litern för söt mjölk, levererad på ort och ställe i mejerierna, och 9 à 10 öre för sitt korn, om man nu ens får sälja något, då är det väl ingen mening med att gripa sig an med nyodling. För övrigt: småbönderna streta på, så länge de kunna, men till sist blir det exekutiv försäljning av hemmanet, och sedan få de övergå till nödhjulsarbete och statskommunala arbeten. Det är gången. Man kan för närvarande icke leva på jordbruk. Det leder bara till ytterligare skuldsättning eller — om man har gott om pengar — till att man gör slut på de pengar, som man har. Sådant är läget för närvarande för jordbruket. Jag har också varit jordbrukare, och jag har hållit på därmed, så länge jag orkade göra någonting. Men, som sagt, tiderna äro nu sådana, att sannerligen någon förnuftig människa ger sig till att nyodla.

Vad det här förslaget skall tjäna till, förstår jag icke. Man skall väl icke lagstifta för undantagsfall. Det kan väl finnas undantagsfall, då denna lag skulle kunna tillämpas, men det blir i så ytterst få fall. Man skall, som sagt, icke lagstifta för undantag utan för vad som är regel. Denna lag anser jag fullständigt överflödig, och jag vet icke hur skarpt jag skall yrka bifall till utskottets förslag.

Jag ber alltså, herr talman, att få biträda utskottets hemställan.

Herr Kilbom: Herr talman! Det är nog så, att när man begränsar synpunkterna till den just nu föreliggande situationen, då kan det ligga något i vad herr Olofsson i Digernäs och andra talare yttrat. Men herrarna utgå ju själva ifrån, att det skall bli bättre tider för jordbrukarna; och så fort detta inträffar, kommer säkerligen jordägarnas vilja att sälja jord att avtaga, och då åtminstone tror jag, herr Olofsson i Digernäs, att det kommer att föreligga skäl för en utsträckning av möjligheterna till expropriation. Den hittills vunna erfarenheten, vad gäller bolagen, icke minst deras uppträdande mot bönderna, herr Olofsson i Digernäs, visar också, skulle jag tro, nödvändigheten av att det skapas ytterligare möjligheter till expropriationsförfarande. Jag skall emellertid gärna medgiva, att detta förslag naturligtvis icke tillgodoser den kanske icke för ögonblicket så akuta jordhungern. Det är nog riktigt, som det säges, att det finnes möjlighet att köpa jord, men det är ju icke där, som skon klämmer. Det finnes icke möjlighet för dem, som så önska, såsom hemmasöner, jordbruksarbetare och andra att erhålla jord, på villkor att de kunna existera. Ty är det så, att jorden från början skall belastas med stor skuldbörda, då bli jordbrukarna urståndsatta att kunna klara sig. Det centrala problemet för jordbrukarna för närvarande är *skuldbördan, som det gäller att avlyfta*. Ser man det hela ur den synpunkten, måste man säga, att det är förvånansvärt, vilken reaktionär uppfattning som den svenska högern hyser i denna fråga.

Observera, mina herrar, vad som skett runt om oss i Europa. På hela Balkanhalvön, framförallt i Jugoslavien, har man under gångna tioårsperioden sett, hurusom i stor utsträckning man dragit in storgods och tvångsstyckat dem för att skapa ett fritt och självständigt bondestånd. Likadant har

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Förts.)

man gjort i Baltikum, Lettland, Litauen och delvis i Estland. Man har gjort det på annan grund — lex Kallio — i Finland. Där har man funnit det helt naturligt och riktigt att ändra nuvarande tillstånd med stora latifundier, med jord hopad i enskild mans eller bolags ägo, som praktiskt medför, att den bondeklass, som finnes, förr eller senare kommer i beroende ställning, och som skapar ett proletariat i jordbruksavseende, som är fullkomligt beroende av de stora jordbesittarna. Överallt eljest i Centraleuropa har man tagit steg, syftande till precis samma mål. Men när vi komma till Sverige, säger den svenska högern: Vi vilja icke vara med om något sådant. Vi kunna ej gå med på någon åtgärd, som innebär underlättande för folk att erhålla jord. Vilja de köpa jord till de priser vi bestämma, i dag lägre, i morgon kanske litet högre, så må det vara hänt, men annars skola vi ha jorden kvar. Och den jord man säljer, herr Olofsson, vad är det för jord? I Jämtland och Härjedalen samt norr om Dalälven är det ej i stor utsträckning utjord, som bolagen ej ha någon nytta av, som saknar för dem all verklig betydelse, som man i första hand söker bli av med? Då det gäller försäljning av arrendegårdar, är det under våra stora skogsbolag de arrendegårdar, som bära sig sämst, vilka man söker praacka på arrendatorerna. Den bättre och mera välbelägna jorden är man ej så ivrig att sälja. Jag tror således, att den ståndpunkt, som alldeles speciellt högern intagit i denna fråga, i belysning av den utveckling, som äger rum i stora delar av Europa i övrigt, är ett utmärkt bevis på, hur reaktionär den svenska högern är.

Vad beträffar bondeförbundet, kan man förstå detsamma, om det resonerar kortsynt. Det utgår från dagens situation och säger, som man från det hållet gjort i debatten, att under nuvarande förhållanden kunna de jordbrukare, som finnas, ej klara sig, och vi vilja ej ha större konkurrens i fråga om jordbrukets produktion av ena eller andra slaget, vilket otvivelaktigt blir resultatet, om man vidtager en aldrig så ringa åtgärd, som skapar flera jordbruk. Men jag undrar, om det vittnar om så stor solidaritet med samhället. Nog är det ur samhällelig synpunkt bättre, att en arbetare får ett stycke jord, som han åtminstone kan försörja sig på och där han har tak över huvudet, än att arbetarna gå i tusental i industriella samhällen och tvingas ta hjälp av fattigvården. När bondeförbundet går emot åtgärder i här ifrågavarande avseende — åtminstone är det syftet med förslaget — så är det som sagt det klaraste uttryck för klassintresse och visar ingen som helst hänsyn för det samhällsintresse, som talar för att skapa jordbruk och flytta ut till landet en del av de industriarbetare, som nu ligga samhället och fattigvården till last.

Jag tror, att enda sättet att lösa frågan är att genomföra en rationalisering eller, om man så vill, *expropriation utan ersättning*. Det är vår uppfattning. Därvid kan det ej hjälpas, att de stora bolagens lämpliga jordegendomar och fideikommissen måste komma i fråga i första hand. Därtill måste från samhällets sida beredas hjälp till *inköp av nödiga inventarier, uppförande av nödiga byggnader* o. s. v., så att människor få, bokstavligt talat, verklig mark under fötterna och möjlighet att existera. Ty under nuvarande omständigheter och med det perspektiv, som förestår för industrien med en oerhörd rationalisering, måste ett stort antal av dem, som ej kunna få sysselsättning inom den industriella produktionen, beredas möjlighet att komma ut på landsbygden. Var och en, som säger sig företräda samhälleliga intressen, måste ha detta klart för sig.

Trots att jag anser, herr talman, att den föreliggande propositionen ej för till sådant resultat men i alla fall visar vilja att taga ett litet, litet steg i rätt riktning, och då jag därtill ser det som en komplettering till det beslut riksdagen fattade häromdagen om anslag på 2.5 miljoner kronor för att be-

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
reda möjlighet att få mark åt skogsarbetare, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Carlström: Herr talman! Det är ju på det sättet, att särskilt i tider av arbetslöshet inom industrien och då människor på andra områden ha det svårt, riktar man gärna sina blickar åt jorden och menar, att där skall finnas plats för de arbetslösa, och man talar även om nödortförsörjning där. Det är lätt att förstå dessa känsloriktningar, men det är likväl svårt att förstå, hur mycket man på det hållet satt sig in i vad som egentligen kräves för att kunna få nödortförsörjning vid jordbruket under dessa tider. Det är ju en del talare, som varit inne på saken här, och det är kanske onödigt att understryka den ytterligare. T. o. m. den siste ärade talaren sade, att f. n. kanske det ej är så lysande. Men nu skulle det bli bättre. Jag förmodar, att han syftade på den jordbrukshjälp, som ställts i utsikt vid innevarande riksdag här i landet.

Jag måste säga, att jag icke tror, att det är skäl att tillgripa åtgärder av det slag, som här är fråga om, förrän man åtminstone på något sätt fått se, att det verkligen blir bättre för jordbruket, och att det verkligen blir så, som herr Kilbom ansåg skulle bli följden, när det blir bättre för jordbruket, att jorden stegras i pris. Vi som äro bönder och ha barn, som vuxit upp vid jorden, och gärna skulle se, att de bleve kvar och toge arvet efter oss, ha i denna tid mycket svårt att få dessa unga att förstå, att de böra försöka hålla sig kvar vid jordbruket. De säga helt enkelt: Det här går icke. Det går icke att vinna nödortförsörjning vid jordbruket utan att vi skola lägga om vår livsföring på ett helt annat sätt än andra människor vilja göra.

Man tyckes tro, att det ligger till så, att det finnes ett överskott på folk, som äro gripna av sådan jordkärlek, att de vilja gå tillbaka till jordbruket och arbeta där för en försörjning, som i många fall är lägre än den, som arbetslöshetsinstitutionerna och fattigvården tilldela människor, som äro utan arbete. Men, mina herrar, det gör icke vår tids uppväxande släkte, så länge det har ögon och öron att se och höra med. Vederbörande blicka ut över hela arbetsområdet i landet och fråga sig: Vad kräver man för betalning för arbetet på andra områden och vad har man för anspråk där? Skola vi vara en särskild klass, som skall leva på ett plan, som inga andra anse sig skyldiga att stanna på, för att rädda landet? Det gå vi ej med på.

Frågan om att få folk till jordbruket är icke en fråga om att skaffa jord åt folket. Jord finnes tillgänglig. Det är en anpassningsfråga, om folket i övrigt vill hjälpa till och gå ner i sina anspråk och jämna ut förhållandet mellan jordbruket och andra näringar. Men om jag frågar herrarna, om herrarna vilja avstå något av sina lönekrav och dyrtidstillägg och annat, då svarar man: Vi skola hjälpa er i stället genom konstlade åtgärder, så att ni komma i bättre läge. Men, med förlov sagt, tror jag ej på hjälp, så länge man ruvar på att taga igen den genom att på andra områden fasthålla vid sina krav. Jag menar sålunda, att denna jordkärlek, som gör sig bred på vissa håll och proponerar, att nu skola vi få plats åt de arbetslösa vid jordbruket, skall taga sig uttryck i de *offer*, som krävas, om det skall lyckas. Annars bli icke ens jordbruksfolkets egna kvar. De komma att trängas på andra platser och kräva att staten försörjer dem som andra, som ej vilja taga ett dåligt betalt arbete. Det är åtminstone logik i detta. Jag har ej kunnat underlåta att säga det, då man talar om, som herr stastrådet och chefen för jordbruksdepartementet gjorde, att det är en stor social fråga, när det gäller att göra något för att lätta arbetslösheten och ge utkomst vid jordbruket för fattigt folk. Det är icke så, att det är själva jordfrågan, som är viktigast,

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

utan när det är fråga om att skapa ett nytt hem, är frågan: Vad kostar det att bryta marken — när den är obruten — att bygga hus där sådana ej finnas, att skaffa redskap o. s. v. för att komma i gång? Men om jag frågar dessa människor, som bygga hus, som slå tegel, arbeta i cement, måla, tapetsera och tillverka redskap vid fabrikena, om de vilja vara med om att åstadkomma sådana priser för produktionen, att vi kunna byta oss till deras produkter genom vårt arbete, så svara de: nej. Det vilja de ej vara med om. I den socialdemokratiska motionen i fjol, då det var fråga om billigare bostäder åt den jordbrukande befolkningen genom standardisering, sade man, att det ej var skäl söka sänka lönerna eller arbetspriserna och på så sätt framskapa billigare bostäder. »Man vrider ej tidens hjul tillbaka», hette det om den saken.

Man vrider ej tidens hjul tillbaka, mina damer och herrar. Men tidens hjul måste vridas så, att det blir jämviktsläge; annars är frågan om att få folk till jorden bara prat. Vilja vi ge de offer, som krävas av *hela folket*, för att det skall vara möjligt för oss att bereda arbetstillfällen vid jorden, måste man slå in på andra vägar och icke endast fråga efter vad som är »vår rätt», som man nu på skilda håll gör för att vilja arbeta.

Det är dessa synpunkter, som jag ej har kunnat underlåta att framföra. Då det nu är modernt att på skilda håll tala om att försörja folk inom jordbruket, vill jag säga, att om det vore en industri i landet, där arbetarna vägrade arbeta för den lön, som gäves, skulle man väl icke begära, att nu skall staten sätta i gång *mera* sådan industri. Man skulle väl då säga: endast om det betalar sig kan sådant ske.

Först när vi kommit så långt, att bytesmöjligheten mellan jordbrukarna och andra befolkningsgrupper i landet blir sådan, att det blir möjlighet till att försörja sig på jorden på ett bättre sätt, kan man våga hoppas, att folk kan föras hit ut i större utsträckning än hittills, och sålunda menar jag, att det är överflödigt att nu komma med sådana förslag som detta.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hillgård: Herr talman! Sedan jag begärde ordet, har av en hel rad talare anförts nästan alla de synpunkter, som kunna läggas på detta ämne. Jag kan därför fatta mig mycket kort.

Jag har icke den uppfattningen, att spörsmålet gäller en juridisk principfråga, så att läget skulle vara det, att antingen en ifrågasatt lagstiftning av denna innebörd utan vidare skulle anses motiverad och given med hänsyn till intresset av att arbetsmöjligheter vid jordbruket beredas dem, som äro därtill lämpade, eller å andra sidan, att tanken på en sådan lagstiftning utan vidare måste förkastas med hänsyn till de ingrepp, som den gör i de bestående förhållandena. Allt vad lagstiftning heter är ju endast ett avvägande av kolliderande intressen, en lösning av intressekonflikter. I detta fall gäller det kollisionen mellan å ena sidan det allmänna intresset av att särskilt i denna tid av arbetslöshet bereda möjlighet för ett avsevärt antal människor att kunna försörja sig vid jordbruket, och å andra sidan de olägenheter, som äro förknade med ett dylikt ingrepp i de bestående jordägareförhållandena. För att man överhuvud taget skall kunna tala om en avvägning mellan kolliderande intressen, måste det först vara klarlagt, att en sådan kollision uppkommer. Givetvis kan man alltid påpeka något fall, där en dylik lagstiftning skulle kunna fylla en viss uppgift. Men det kan icke vara tillräckligt. Det måste vara fråga om ett större antal fall, ett mera påtagligt allmänt intresse, som ej kan tillgodoses med nuvarande förhållanden, för att en lagstiftning skall anses motiverad.

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

Jag anser, att då man läser handlingarna och avgivna yttranden, bör man nogta uppmärksamma den oerhörda övervikten på den sida, som bestämt avstyrkt den ifrågasatta lagstiftningen. Det gäller nämligen icke endast själva principfrågan, fastän resonemangen kommit att röra sig uteslutande därom. Vad kammaren här har att taga ståndpunkt till är icke endast principfrågan i och för sig utan om en lagstiftning av den konkreta gestaltning, som här föreligger, bör antagas. Jag anser bestämt, att lagstiftningens behövlighet icke är ådagalagd. Inte brukar man på andra håll rusa i väg så, att man enbart därför att möjlighet finnes, att det framdeles kan visa sig vara behov av en lagstiftning, antager den i förskott. Om man en gång antagit en lag, är det om icke omöjligt så dock svårt att bli av med den. Då kommer det att heta: Den är så ny, att man behöver skaffa sig nödig erfarenhet om dess verkningar. Men jag anser, det ej mindre nödigt att vinna erfarenhet innan man skaffar sig en ny lag, erfarenhet nämligen om dess behövlighet.

Dessutom, när man i dessa tider av arbetslöshet, bekymmer och betryck kastat en blick ut över det ekonomiska livet och därvid riktat uppmärksamheten på monopolförhållandena och undersökt, i vad mån monopol av olika slag kunna ha sin del i de svåra förhållandena, så får man säga, att det är märkligt, att man som det första monopol, mot vilket man anser lagens arm böra riktas, tar det s. k. jordmonopolet, ett monopol, vars förhandenvaro icke är konstaterad. Tvärtom har det av gjorda undersökningar framgått, att jord i regel finnes i överflöd. Men nog är det märkligt, att man slagit ned på detta förmenta monopol såsom hinderligt, medan man icke har någon tanke på ingrepp mot andra arbetsdödande monopol, monopol, vilkas förhandenvaro och samhällseliga skadlighet är sedan årtal genom hundratals, ja, tusentals exempel till fullo ådagalagd, monopol, vilkas stävande framstår såsom ett viktigt allmänt intresse av helt annan räckvidd och styrka.

På grund av det anförda ber jag, herr talman, att få ansluta mig till yrkandet om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Johanson** i Hallagården: Herr talman! Jag ber att med några ord få tillkännage, varför jag biträtt utskottets hemställan i denna fråga.

Det har givits klart och tydligt besked därom, att det finnes tillräckligt med jord att tillgå på frivillighetens väg i och för egnahemsbildning. Därför anser utskottet icke tillräckliga skäl föreligga för ett bifall till den kungl. propositionen. Det är under sådana förhållanden som jag anser det vara onödigt att vara med på den expropriationslagstiftning, som däri föreslagits. Och jag vill även fästa uppmärksamheten på att samtliga hushållningssällskapens förvaltningsutskott, som yttrat sig i frågan, avstyrkt förslaget. Dessa förvaltningsutskott äro — det vågar jag säga — sådana myndigheter, som ha tillräcklig kannedom om dessa förhållanden. De flesta länsstyrelser ha även avstyrkt förslaget. Dessutom ber jag att få fästa uppmärksamheten på vad styrelsen för svenska landskommunernas förbund anført. Den säger, »att man kunde avvakta erfarenhetens vittnesbörd, innan man ingrepe med en expropriationslagstiftning, som onekligen komme att väcka farhågor på många håll. Tidigare utredningar gäve vid handen, att jord icke syntes saknas för upplåtelse i vanlig ordning till egna hem och småbruk». Jag tillåter mig fästa uppmärksamheten på att i denna styrelse det även finnes socialdemokratiska ledamöter, och jag vet inte, att de reserverat sig mot styrelsens avstyrkande uttalande.

Det finns således avgörande synpunkter, som tala för att vi icke behöva gå in för att bifalla propositionen. Då det förhåller sig så, anser icke heller jag skäl föreligga för att bifalla förslaget, utan jag nöjer mig med att kort och gott yrka avslag på propositionen och bifall till utskottets hemställan.

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

Herr **Sandberg**: Herr talman! Jag skall endast be att få säga några få ord.

Det är sant, som det framhållits här av bland annat herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, att den föreslagna expropriationslagstiftningen omgärdats med vissa bestämmelser, som avse, att den icke skall komma att användas i annat än undantagsfall. Jag skall icke taga upp tiden med att räkna upp dessa bestämmelser, utan hänvisar till vad som säges därom i 110 §. Trots denna begränsning, som man sålunda vill ge åt det föreliggande förslaget, måste jag säga, att jag för min del ändå finner lagförslaget principiellt betänkligt och praktiskt sett onödigt.

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet yttrade bland annat, att det här icke är fråga om ett sådant avsteg från de grundläggande principerna för expropriationsförfarandet, att ett avslagsyrkande skulle kunna grundas därpå. Jag förmenar dock, att det här verkligen är fråga om en viss utvidgning av själva principerna, ty i det fall, som det här gäller, korsar icke ett allmänt intresse på samma sätt ett enskilt intresse som i de fall, där expropriation nu är tillåten. I de fall, där för närvarande expropriation kan förekomma, kan det allmänna intresse, som man vill tillgodose, vanligen icke i någon mån tillgodoses utan att ett visst enskilt intresse måste träda tillbaka. Men då det här gäller skapandet av arbetarsmåbruk — och detta kan i nuvarande läge betraktas som ett allmänt intresse — kan uppenbarligen detta slag av allmänt intresse *till allra största delen* tillgodoses, utan att man behöver tillgripa ett undantagsförfarande som expropriation, utan jord kan i de allra flesta fallen förvärvas på frivillighetens väg. De fall som återstå, de fall alltså där svårigheter skulle möta att förvärva för ifrågavarande syfte lämplig jord, representera egentligen knappast ett allmänt intresse, utan där står, riktigare uttryckt ett enskilt intresse mot ett annat enskilt intresse. Och varför skall då just jordägarens intresse få löv att vika? Förslaget innebär ett längre gående ingripande i den enskilda äganderätten än som för närvarande gäller enligt expropriationslagstiftningen. Jag finner detta mycket betänkligt.

Jag nämnde, att den föreslagna lagstiftningen är praktiskt taget onödig. Jag skall icke upptaga tiden med att upprepa skälen härför. Det räcker med att hänvisa till en mängd auktoritativa yttranden, där man påpekat, att tillräckligt med jord till skäligen priser finnes att tillgå och att man därför avstyrkt detta lagförslag. Jag måste säga, att jag tillmäter dessa myndigheters yttranden, som jag nu åsyftar, en mycket stor betydelse i denna fråga. Jag tror mig kunna säga, att i den del av Norrland, som jag representerar, finnes tillräcklig tillgång på jord till skäligen priser, och det är säkerligen mycket få fall, där allvarliga hinder möta den, som vill förvärva jord, att göra det. Och dessa få undantagsfall kunna icke motivera en lag av det slag som här föreslås.

I alla händelser bör icke ett utvidgat expropriationsförfarande bestämmas eller godkännas, utan att en verklig erfarenhet föreligger om behovet av ett sådant förfarande, och en sådan erfarenhet kan icke sägas föreligga för närvarande. Skulle mot förmodan erfarenheten visa, att ett utvidgat expropriationsförfarande behövs för att tillgodose en normal utveckling av den statsunderstödda egnahemsverksamheten, får man taga upp frågan till förnyad omprövning. Utskottet gör en antydan om en sådan möjlighet i den sats, som lyder: »Enligt utskottets uppfattning föreligga dock icke *nu* tillräckliga skäl att för de ändamål, för vilka expropriationsrätt föreslås, tillgripa denna utväg.»

Jag vill till sist i likhet med den näst föregående ärade talaren erinra om vad styrelsen för svenska landskommunernas förbund sagt i fråga om att man bör

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)
avvakta erfarenhetens vittnesbörd. Jag tycker detta är ett beaktansvärt yttrande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hage: Herr talman! Efter så många anföranden mot regeringens förslag synes det mig vara rimligt, om vi, som försvara förslaget, taga upp till bemötande några av de invändningar, som gjorts under debatten.

Jag vill då först rikta mig mot herr Hillgård och herr Sandberg, som gjorde gällande, att det här icke funnes några skäl, att det icke inträffat någon omständighet, som tydde på att man behövde en sådan lagstiftning. När jag hörde dessa två anföranden, erinrade jag mig ett yttrande, som jag för en stund sedan hörde i första kammaren av herr Andersson i Fältenborg, som sitter i statens egnahemsstyrelse. Han förklarade för sin del, att han ansåge, att han inte kunde stå till svars med att avslå det framlagda förslaget. Det var hans erfarenhet, och jag vill säga till herrar Sandberg och Hillgård, att nog antar jag, att de äro mycket förfarna män, men gäller det, att jag skall bedöma vem som har den största kunskapen på detta område, måste mitt votum falla till förmån för herr Andersson i Fältenborg, som sitter i statens egnahemsstyrelse och som säkerligen känner bättre till förhållandena än de två nämnda talarna. Jag vill också nämna, att herr Andersson i Fältenborg gick in för regeringens förslag.

Sedan vill jag säga ett par ord till min nära granne herr Olofsson i Diger-näs, som gjorde gällande, att här tjänar det icke någonting till att åstadkomma överhuvud taget någon nydaning på området d. v. s. några nya jordbruk. Mot detta vill jag säga herr Olofsson i Digernäs: varför gick då herr Olofsson i Digernäs icke emot propositionen härom dagen om de s. k. skogsarbetersmäbruken? Det hade varit en riktigare ståndpunkt i detta fall att göra det än att yrka avslag på det nu föreliggande förslaget, sedan vi gått in för det förra. Ty det är bland annat för att i vissa fall åstadkomma ett komplement till det riksdagsbeslutet, som detta förslag kommit fram.

Sedan vill jag säga några ord till herr Carlström. Jag har fått den uppfattningen, att så fort en jordbruksfråga på något sätt behandlas i riksdagen, håller herr Carlström ett stort jordpolitiskt anförande i kammaren. För all del, jag brukar ofta med nöje höra på herr Carlströms anföranden, och för närvarande finnes nog anledning att diskutera denna sak, som herr Carlström varit inne på. Men jag vill dock säga, att denna fråga, som vi här behandla, har strängt taget ingenting att göra med den stora frågan, om hur vi skola ordna jordbrukarnas försörjningsmöjligheter i allmänhet. Det, som vi i dag behandla, är mera en detaljsak, som vi böra fullfölja och göra något åt, hur än sedan förhållandena bliva ordnade på andra punkter, där det gäller jordbruket i allmänhet. Detta är alltså en fristående fråga och sammanhänger icke direkt med den stora fråga, som herr Carlström brukar hålla sig till.

Sedan vill jag säga något med anledning av herr Peterssons i Lerbäcksbyn anförande. Han framhöll för kammaren, att här skulle man nu använda en tvångslagstiftning på det sättet, att jordbrukarna skulle av rädsla för denna lagstiftning förmås att frivilligt gå med på att avstå jord. Herr Petersson i Lerbäcksbyn antydde, att detta var en mycket försåtlig taktik. Men avsikten är ju främst att söka ingripa med expropriation vid sådana tillfällen, då jordägare begära *orimliga priser*. Jag tror inte, att herr Petersson i Lerbäcksbyn tillhör den riktningen, som anser, att jordbrukarna böra, när de sälja jord, inrikta sig på att jobba med jorden och kräva jobbapriser. Det är detta man vill söka undvika med vad som här föreslås, d. v. s. att jord-

Ang. ändring i vissa delar av expropriationslagen. (Forts.)

ägare — det kan ju i detta sammanhang ej gärna bli tal om annat än tämligen stora jordägare — skola begagna sig av sin monopolställning till att avtvinga den person, som skall köpa ett litet jordbruk, orimliga priser, som kunna innebära, att vederbörande icke kan klara sig. Jag vill säga, att den tankegång, som man lagt in i detta, är inte så försätlig, som saken framställdes av herr Petersson i Lerbäcksbyn, utan den syftar till ett socialt mycket vackrare mål än herr Petersson i Lerbäcksbyn hävdade i sitt anförande.

Herr talman! Jag skulle naturligtvis i denna fråga kunna till bemötande upptaga även en hel del andra saker, som berörts i debatten. Men jag ser, att herr talmannen håller i klubban, och inför detta skall jag nu be att få sluta med att ännu en gång yrka bifall till regeringens förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav först propositioner angående utskottets hemställan i mom. a), nämligen dels på bifall till berörda hemställan, dels ock på avslag därå och bifall i stället till Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Hage, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. a) av utskottets förevarande utlåtande nr 32, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst samt anslagen, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 95 ja och 88 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i förevarande moment.

Vidare blevo efter av herr talmannen därå framställd proposition utskottets hemställanden i mom. b)—h) av kammaren bifallna.

§ 6.

Härefter föredrogos vart för sig bankoutskottets utlåtanden och memorial: nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall för skada till följd av olycksfall, som drabbat elev vid statlig anstalt för yrkesutbildning;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1933/1934 för viss personal inom den civila statsförvaltningen, i vad avser pensions- och indragningsstaterna;

nr 46, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om tillfällig löneförbättring under budgetåret 1933/1934 för vissa befattningshavare vid Tumba bruk;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående provisoriskt dyrortstillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst, i vad angår pensions- och indragningsstaterna;

nr 48, angående provisoriskt dyrortstillägg under budgetåret 1933/1934 till befattningshavare vid riksdagens verk;

nr 49, angående lydelsen av 8 § i avlöningsbestämmelserna för personal hos riksdagens kamrar, utskott och kansli m. m.;

nr 50, angående arvodet till sekreteraren i riksdagens kansli m. m.; samt nr 51, angående ersättning åt biträde, anlitat av bankoutskottet vid handläggning av visst ärende.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden och memorial hemställt.

§ 7.

*Ang. förbud
mot politiska
uniformer.*

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget första lagutskottets utlåtande, nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud mot politiska uniformer.

Genom en den 19 maj 1933 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 255, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om förbud mot politiska uniformer.

Utskottet hemställde, att riksdagen, med förklarande, att ifrågavarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

Lag om förbud mot politiska uniformer.

Härigenom förordnas som följer:

Konungen äge, där det för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet finnes påkallat, förbjuda bärande av uniform eller liknande klädedräkt, som tjänar att utmärka bärarens politiska meningsriktning. Sådant förbud skall jämväl avse uniformsdel, armbindel eller annat därmed jämförligt i ögonen fallande kännetecken.

Den som bryter mot utfärdat förbud straffes med dagsböter. Fortsätter någon att bryta mot förbudet under tid då han är ställd under tilltal för sådan förseelse, skall för varje gång stämning utfärdats och delgivits till erahanda ansvar dömas. Vad olovligen burits vare förbrutet.

Överträdelse av förbudet ligger under allmänt åtal, som anhängiggöres vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, förvandlas de enligt allmän strafflag.

Denna lag träder genast i kraft och gäller till och med den 30 juni 1935. Å förseelse, som under lagens giltighetstid begåtts, skola jämväl efter utgången av nämnda tid tillämpas de i lagen meddelade bestämmelser.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr Lindman: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord med anledning av det föreliggande utskottsbetänkandet, som avser Kungl. Maj:ts proposition om förbud mot politiska uniformer. Jag vill redan från början

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

säga ifrån, att jag icke kommer att tala emot utskottets hemställan, utan jag har endast för avsikt att meddela några få observationer, som jar har gjort vid genomläsandet av den kungl. propositionen och utskottets betänkande.

Det är uppenbart, att det på detta område har försiggått en utveckling, som medfört, att det tillkommit vissa nya omständigheter, men själva bruket att använda vissa yttre kännetecken, som utmärka de politiska åsikterna, är ju icke något så alldeles nytt. Jag har icke kunnat undgå att göra mig den frågan, vem det var som började. Varifrån härstammar bruket av politiska uniformer eller överhuvud taget sättet att utmärka det politiska tänkesättet? Ja, herr talman, såvitt jag förstår, härstammar det från det parti, i vilket det statsråd, som har undertecknat den kungl. propositionen, var partisekreterare, nämligen från det socialdemokratiska partiet. Såvitt jag icke gör mig skyldig till ett minnesfel, var det år 1911 eller däromkring, alltså för 22 år sedan, som det socialdemokratiska partiet anlade »den röda rosen», som då var mycket en vogue och mycket flitigt i bruk inom det socialdemokratiska partiet. Det följdes inom det dåvarande liberala partiet av användandet av en blåklint för att utmärka det liberala tänkesättet. Högermännen anlade icke något motsvarande blomster och funno icke heller nödigt att använda något annat sätt att beteckna, att man hade den politiska övertygelsen, ty vi trodde, att det gick lika bra att bedriva politisk verksamhet utan att ha något sådant märke på sig.

Den röda rosen, herr talman, var en tid framigenom icke så litet i bruk. Jag mötte den mycket ofta, särskilt i 1911 års valrörelse. Jag erinrar mig så ofantligt väl ett möte i Borlänge i ett missionshus, som var fullt med folk och där jag stod i predikstolen och talade. Det var röda rosor runt omkring. Det var så många, att de voro icke blott i majoritet utan säkert 90 procent. Någon blåklint såg jag icke, och jag utgick ifrån, att de, som icke hade någon ros, voro högermän och alltså hörde till mina anhängare. Den röda rosen var emellertid det sätt att utmärka den politiska trosbekännelsen, som det socialdemokratiska partiet och dess partisekreterare hade anlagt, ja, kanhända herr Möller icke var partisekreterare då — jag vill göra en reservation för det — men det var i alla fall det parti, som han tillhörde, som hade funnit för gott att anlägga denna beteckning. Det var början, herr talman, till de politiska uniformerna.

Sedan har det gått med de politiska uniformerna precis på samma sätt som med den sak, som vi talade om häromdagen, nämligen flygmaskiner, bilar och järnvägar, att de ha utvecklats undan för undan. De ha nått större och större fullkomning. Lokomotiven voro mycket enkla i början, och vagnarna voro också mycket enkelt inredda. Den lilla rosen var en oskyldig blomma, men sedan har man gått vidare och vidare. Vi finna sålunda av den kungl. propositionen, att man allt mer och mer har anlagt sådana politiska uniformer, och det sägs, att de ha visat sig vara ägnade att störa ordningen. Ja, jag tror icke, att den röda rosen störde ordningen. Ätminstone irriterade den icke mig det allra minsta, men vill man vara konsekvent, måste man ju säga, att den borde haft ungefär samma verkan, som de uniformer, som vi nu ha.

I detta sammanhang skulle jag vilja göra ett påpekande, även om den saken blivit påtalad redan förut, när propositionen remitterades till utskottet, nämligen att det förefaller mig mycket egendomligt, hur man kunnat, när man uppräknar dem, som begagna politiska uniformer, helt enkelt tappa bort dem, som tillhöra det parti, som regeringen själv tillhör, nämligen det socialdemokratiska ungdomsförbundet. Man räknar upp tre stycken sammanslutningar, men man tappar bort den fjärde. Det spelar ingen roll, herr talman, för allt i världen, det gör ingenting, men jag tycker, att det i alla fall bör vara

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)
påpekat, att de borde ha varit med. Jag var icke närvarande vid den debatt, som ägde rum, när propositionen remitterades, och något protokoll har ännu icke kommit, så att jag har icke haft tillfälle att se, vad som förekom, men det har sagts mig, att det bestreds, att det socialdemokratiska ungdomsförbundet hade någon uniform. Jag har emellertid sedan undersökt saken en smula, och jag har då kommit till det resultatet, att det socialdemokratiska ungdomsförbundet har, om icke uniform i vanlig mening, för allt i världen, så dock en uniformsskjorta, en blå skjorta, som utmärker dem. Att detta har förekommit, kan icke bestridas, därför att det omvittnas av de socialdemokratiska tidningarna själva, som prisa dessa blåskjortor för det utomordentliga arbete de utförde i valrörelsen. Därför är det nog så, att de bort tas med i detta sammanhang.

Men jag går något vidare och säger: Tror man nu, att den lag, som skall utfärdas av regeringen, skall kunna förebygga det, som man vill förebygga, nämligen att det uppstår oroligheter och irritation o. s. v.? Jag tror för min del ingalunda, att man når det mål, som man vill nå, nämligen att undvika sådana oroligheter, ty det finns så ofantligt många andra sätt, herr talman, att markera sin politiska åskådning, om man vill göra det till det yttre. Om det nu verkar så störande, att man har uniformer, om det retar folk, så att de ställa till bråk på grund därav, kunna inte då de, som det vilja, ställa till lika mycket bråk genom att bära fanor, röda fanor med sovjetstjärna och skära eller fanor med hakkors? Verkar icke det lika utmanande, som om man går klädd i uniform? Jag har mycket svårt att se skillnaden. Om man till exempel pryder talarstolen med en röd duk med sovjetstjärnan och skäran, tycker jag det skulle reta ungefär lika mycket, som toredorens röda duk retar tjuren, och lika mycket, som om några kommunister stå där i uniform. Och ett hakkors på talarstolen har väl ungefär samma effekt. Jag tror icke, att skillnaden blir så stor. Vill man reta folk, så nog finns det möjligheter att göra det, även om man låter bli att bära uniform.

Ifrån detta skulle jag vilja komma till en sak, som står i utskottets betänkande och för övrigt också i den kungl. propositionen, nämligen att anläggandet av en enhetlig dräkt på skilda platser i landet visat sig verka irriterande på oliktankande och därigenom ägnat att störa ordningen. Herr talman! Vem är det, som stör ordningen? Är det de, som ställa till mötet, eller de, som komma dit för att ställa till bråk? När jag gick till riksdagshuset här en kväll, låg det några lappar på Norrbro, där det stod, att det skulle vara ett nationalsocialistiskt möte på Stortorget, och då sade jag till en god vän, en ung man, som följde mig: Gå dit och titta på hur det går till, ty jag har själv aldrig varit på ett sådant möte. Han gick dit och tittade, och hur gick det till? Jo, där stod en 10 à 12 ynglingar på trappan till Börshuset, av vilka en höll ett tal, i vilket han för övrigt uttalade sig mycket förklenande om mig, men det gör icke mig något. Han retade emellertid uppenbarligen 300 à 400 åskådare, som av ett 30-tal poliser höllos på visst avstånd och vilka tydligen bestodo av socialdemokrater och kommunister, detta att döma av de samtal, som min vän förde med några av dessa personer. Man sjöng Internationalen gång på gång för att avbryta de stackars ynglingarna, som skulle hålla tal. Det var alltså dessa åskådare, som ställde till oredda, och det var dem, som polisen förmanade att hålla sig tysta. I regel är det väl också oliktankande åskådare, som ställa till bråk. Jag frågade mig emellertid: Vad hade de där att göra? Kunde de icke gått därifrån och låtit de fåtaliga nationalsocialisterna stå där för sig själva, så hade de väl icke hållit på så förskräckligt länge? På samma sätt är det, om kommunisterna ställa till ett möte. Icke går jag och hör på deras möten. Kunna icke de borgerliga

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

hålla sig borta därifrån och för övrigt socialdemokraterna också, så se ju dessa kommunister, att de äro ensamma och få predika för varandra i fred? Det tycker jag är det allra bästa sättet. Då behövde man egentligen icke göra något, ty då irriterar man ingen, och då störes icke ordningen.

Det är ur dessa synpunkter, herr talman, som jag anser, att lagen, som jag kommer att rösta för, icke tillräckligt fyller ändamålet. Det blir mycket svårt, tror jag, att kunna veta, vem som stör ordningen, om det äro de, som ha uniform, eller de andra, som komma dit för att höra på. Man skulle kanske verka för att höja möteskulturen. Jag vill dock säga, att möteskulturen här i landet på det stora hela taget är utomordentlig. Jag har aldrig någonsin på möten haft något att anmärka. Även om mötet varit fullsatt med mina argaste vedersakare, så har jag icke haft något att anmärka. Jag tycker, att vi ha en utmärkt möteskultur, och den skulle vi, både borgerliga och socialdemokrater, försöka upprätthålla. Vad beträffar kommunisternas och nationalsocialisternas möten, så låt bli att gå dit, låt dem vara för sig själva, så skola ni få se, att den saken kommer att ordna sig alldeles av sig själv.

Emellertid vill jag till slut säga, att jag aldrig har förstått idén med den röda rosen lika litet som jag förstått idén med den röda blusen med sovjetstjärnan och skäran, socialdemokratiska ungdomsförbundets blåa skjorta eller nationalsocialisternas uniform. Jag tycker det är onödigt, och det kan naturligtvis verka på det sätt, som man säger. Om det verkar så, är det dock deras fel, som gå dit för att höra på.

Med hänsyn till det nu sagda, herr talman, har jag ingen anledning att motsätta mig, att detta betänkande bifalles.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Brädefors: Herr talman! Här har regeringen föreslagit en lag mot bärandet av politiska uniformer, vilken lag utskottet tillstyrkt med en viss ändring. Medan regeringen vill ha en permanent lag, vill utskottet ha denna lag endast provisorisk t. o. m. den 30 juni 1935.

Vad menar man egentligen med politiska uniformer? Regeringen har vänt sig till vissa polischefer för att få reda på huru förhållandena äro inom deras områden, och i dessa polischefers yttranden framkommer allmänt såsom det största momentet de kommunistiska uniformerna, som alltså skola med lag förbjudas. Det är den genomgående tonen i alla de svar, som regeringen fått från polischeferna. Vad menas egentligen med de kommunistiska uniformerna? Man skulle kanske kunna tänka sig, att man här åsyftar den sortens enhetskläder, som röda-frontorganisationerna bruka bära. Dessa enhetskläder äro nämligen av sådan art, att dessa klädesplagg finnas att köpa i öppna marknaden och användas av vilken medborgare som helst och således icke endast av den, som är medlem av en röda-frontorganisation — en vanlig vindtygsrock, som alla medborgare kunna använda, och en dito mössa. Om det är det förhållandet att man kombinerar denna jacka och mössa, som gör att det blir en uniform, då skulle det i stället utfärdas förbud mot ett en person får bära dessa båda plagg samtidigt.

Nu kan man också tänka sig, att man med kommunistiska uniformer åsyftar även någon annan enhetsklädsel. Det finns här i landet arbetarnas teateramatörgrupper, som kallas blåblusgrupper, som ha en enhetsklädsel, d. v. s. den blåa blusen utvisar, vilka som äro medlemmar i denna amatörtrupp. Den är ingalunda någon speciellt partipolitisk uniform, därför att i dessa grupper finnas även personer, som icke äro organiserade i det kommunistiska par-

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

tiet. Man skulle också kunna tänka sig att man åsyftar en viss enhetsklädsel, en blus som användes av arbetarbarnens organisation, s. k. pionjärblusar, vilket också nämnes här i propositionen. Här menar man, att stifta lag även mot sådana barnuniformer eller barnkläder, men man säger å andra sidan ifrån att en sådan uniform, som scouterna ha, icke skall inrangeras under detta förbud, ty man menar att de äro en ideell organisation och att de därför skola få behålla sin uniform. Ja, det finns många andra uniformer och andra typer, som äro verkliga uniformer, som man undantager från denna lagstiftning.

Regeringen har också tagit såsom motiv till sitt förslag de lagstiftningsåtgärder i liknande syfte, som företagits i andra länder, bland annat i Finland och Tyskland. Vad innehåller då den lagstiftningsåtgärd, som genomförts i Finland och som folkhumorn döpt till »bluslagen», och som nu regeringen tagit såsom motiv för sitt lagförslag? Jo, den innehöll, liksom beträffande de svenska »blåblusarna», förbud att bära uniform. Det var endast den skillnaden, att i Finland hade man röda blusar — det var endast färgen som skilde. Men det enda utmärkande var, att dessa personer tillhörde arbetarnas teateramatörlag. Man skulle kunna säga, att man icke borde från socialdemokratiskt håll taga några exempel från den finska lagstiftningen mot arbetarorganisationerna och deras s. k. uniformer. Man ser, huru man för icke länge sedan i Finland utfärdade förbud mot att hissa den röda flaggan utomhus, precis av samma motiv, som regeringen här kommit med för sitt lagförslag, nämligen att den röda flaggan ansågs verka irriterande på andra meningsriktningar. Om man stiftar lagar och därmed slår sig själv, beror det kanske därpå, att regeringen och dess parti icke numera äro några vidare älskare av den röda flaggan, därför att de nu fått den blågula nationalflaggan som sin partiflagga. Men hela deras föregående visar i alla fall, att de en gång haft den röda flaggan som sin symbol.

Samma utveckling kunna vi också påvisa i det andra land, som regeringen tagit såsom föregångsland för sitt lagförslag, nämligen Tyskland. Det sägs, att i Tyskland de s. k. rödafrontkämpförbunden förbjödos att bära politisk uniform, och man talar om att nationalsocialisterna blivit förbjudna att bära uniform. Det är alldeles riktigt. Rödafrontkämpförbunden ha icke endast förbjudits att bära uniform, utan deras verksamhet har helt och hållet förbjudits. Men vad blev följden av dessa förbud i Tyskland? Jo, nationalsocialisterna demonstrerade ute på gatorna i full uniform oavsett detta förbud och bära fortfarande sin uniform, utan att myndigheterna gjort någonting däråt. Det var likadant, när i Finland man förbjöd dessa röda blusar genom införande av den s. k. bluslagen. Då fanns i Finland också en frivillig politisk organisation, som fortfarande bär sin uniform, och den blev icke förbjuden, nämligen de frivilliga skyddskårerna. Man ser, att det här icke är fråga om någonting annat än att komma åt den revolutionära arbetarrörelsen. Man tar här såsom en sorts mask med även organisationer från yttersta högerkanten, men meningen är att praktiskt genomföra detta precis som i det föregångsland, som regeringen här pekat på. Men vi se, vart det lett. Vem är det, som regerar i Finland och vem är det som regerar i Tyskland? I de båda länderna som från regeringens sida åberopats såsom föregångsländer är fascismen härskande.

För övrigt är det här icke fråga om någon detaljerad lagstiftning, som säger rent ut, att alla politiska uniformer skola vara förbjudna, utan det är här fråga om att lägga i regeringens hand att godtyckligt besluta undan för undan, vilka uniformer man skall förbjuda. Och man skulle kunna säga om den nuvarande regeringen, att den ämnar vara så neutral som möjligt vid bedö-

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

mandet av dessa frågor, och att den skulle utfärda förbud både åt höger och vänster. Jag antar dock, att den nuvarande regeringen icke är någon evighetsinstitution, utan att det kan hända, att vi inom kort ha t. ex. den yttersta högerfronten som regerar i Sverige. Tro då socialdemokraterna, att den yttersta högern såsom regeringsparti här i Sverige skulle förbjuda de uniformer, som herr Meyerhöffers uniformerade »gråskjortor» bära, eller som nationalsocialisterna bära? Absolut icke. Det vore onaturligt, och det kommer den naturligtvis icke heller att göra. Jag har icke den minsta förhoppning om att den nu sittande regeringen kommer att göra det heller, utan den kommer naturligtvis, när denna lag genomföres, att slå ned först och främst på arbetarorganisationerna och dessa teateramatörgrupper, som bära sådana blåa blusar, för att följa föregångslandet Finlands exempel.

Det som herr Lindman påpekar är naturligtvis icke alldeles oriktigt, nämligen att om man ser litet grand på de socialdemokratiska ledarnas föregångare, ser man, hur de burit sådana synbara märken, som utvisat deras politiska hemvist. Man kommer ihåg, och jag tror mig veta, att även den nuvarande regeringens många medlemmar en gång i sin gröna ungdom burit de s. k. »klubbhalsdukarna», som klart och tydligt visade, var de hade sin politiska hemvist. Men då var det icke fråga om att de irriterade några politiska motståndare. Om det då hade varit fråga om att i lag förbjuda de synliga partimärkena, då hade de säkert gått emot ett sådant förslag. Med de exempel, som regeringen i sin proposition framfört, från de länder, som den tagit såsom föregångsland för sina strävanden, nämligen Finland och Tyskland, och med den utveckling, som försiggått i dessa länder, som nu ha en fascistisk regim, så kan man också gott säga, att den svenska socialdemokratiska regeringen har samma strävan som dessa länder hade den gången, då de beslöto sådana åtgärder mot politiska uniformer, nämligen det syftet att förbereda och utjämna vägen för fascismen även här i Sverige.

Jag försvarar icke några uniformer, ty arbetarna äro icke älskare av några uniformer. Men att införa förbud mot användning av sådana enhetskläder, som vissa grupper, såsom t. ex. teateramatörgrupperna bära, innebär en, kan man säga, svaghet hos den nuvarande regeringen och hos det nuvarande kapitalistiska systemet i dess helhet. Det är en utomordentlig svaghet, att man ser spöken i vissa uniformsliknande klädedräkter, och att då dessa uniformer irritera meningsmotståndare, man utfärdar förbud mot att bära en sådan klädedräkt. Det är förresten en talande bild för hurudant läget nu är här i Sverige. Man försöker att med dessa konstgjorda medel pressa ned opinionen inom den klass, som lider mest under det kapitalistiska trycket, och därför är det behöfligt för dem, som kalla sig de samhällsbevarande, att utfärda sådana lagföreskrifter mot dessa grupper. Jag anser sådana lagstiftningsåtgärder vara av den beskaffenhet, att de ingenting betyda för arbetarklassens vidkommande i praktiskt hänseende. Även om man beslutar stränga och mycket mera djupgående åtgärder mot arbetarklassen, kan man dock säga, att man icke med sådana åtgärder dödar arbetarklassens kamp. Jag må säga, såsom det en gång redan förut sagts i denna kammare, att »det är endast dårarna, som bygga dammar av is på vårarna». Jag ber att få yrka avslag på såväl regeringsförslaget som utskottets förslag.

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag tar nu till orda i debatten endast för att göra några reflexioner.

Jag kan försäkra kammaren, att det icke varit med något särskilt nöje, som jag lagt fram detta förslag om en fullmaktslag för att möjliggöra förbud mot politiska uniformer, och jag medger mycket gärna, att jag för — låt mig säga

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

ett par år sedan — icke drömt om att man överhuvud taget skulle kunna betrakta det såsom motiverat att ingripa på detta sätt. Det finns emellertid efter min uppfattning vissa skäl för en lagstiftning på detta område, vilka skäl naturligtvis de, som icke önska någon lagstiftning, förbigå med tystnad.

I Sverige har bruket av politiska uniformer ännu icke fått någon vidare utbredning. Det är ganska få människor, som ha den politiska glöd, den politiska intensitet, att de anse sig vara tvungna att i kläder direkt tillkännage, vilken politisk åskådning de omfatta. Märkligt nog kan man emellertid konstatera, att varje folk tycks vid en given tidpunkt falla offer för vissa slags epidemier. Om man icke är alldeles säker på att här i Sverige detta bruk av uniformer skulle inskränkas till samma lilla fåtal, som för närvarande bära sådana, förefaller det mig, som om det både i deras eget intresse och ur andra synpunkter vore önskvärt, att man på ett så tidigt stadium som möjligt förebygger en mera allmän utbredning av politiska uniformer. Om man gör det nu, så betyder det, att förbudet drabbar ett ganska litet antal människor. Jag vill visst icke tro, att utvecklingen med nödvändighet skulle föra dithän, men skulle, låt mig säga om 3—4 år, de där små uniformerade grupperna hava vuxit till det tiodubbla eller kanske det hundradubbla, med dagliga faror för öppna sammanstötningar på gatorna mellan dem och de andra, som ogilla deras åskådning, så skulle ju ett förbud då vara väsentligen svårare att genomföra och skulle medföra mycket obehagligare konsekvenser, än om man stämmer redan uti bäcken. Det har varit en av anledningarna till, att jag efter ganska mycken betänksamhet anslöt mig till tanken, att man skulle skaffa sig den möjligheten att förbjuda politiska uniformer.

För min del skulle jag ju också anse, att ett förbud vore alldeles onödigt, därest medborgarnas allmänna läggning vore sådan, att de låte politiska motståndare gå i fred, även om dessa politiska motståndare uppträdde mycket utmanande, såsom t. ex. Sillénkommunisterna i Adalen eller som nationalsocialisterna numera tyckas göra, åtminstone någon gång varje vecka. Det vore då riktigt, att de människor, som ogillade deras åskådning, om de icke kunde behärska sitt temperament, när de hörde denna åskådning eller rättare denna serie av osanningar — ty det är ju egentligen däri, deras åskådning består — eller när de ginge till deras möten, avstode från att gå dit eller ginge därifrån. Men varken jag eller herr Lindman kan garantera, att det icke blir ständiga uppträden och slagsmål mellan de olika grupperna, när grupperna själva göra sig så lätt igenkännliga, som de göra, när de uppträda i uniform.

Jag skall icke komma in på de politiskt psykologiska verkningarna av att människor uppträda såsom ett slags frivilliga truppförband i demonstrationerna i stället för på det mera enkla sätt, på vilket det svenska folket i regel förut demonstrerat. Men jag vill påpeka, att skulle det bli så, att uniformer bleve allmänna och att i deras släptåg kanske följde — icke inbördeskrig eller några sådana farliga saker — men ständiga slagsmål, då är detta på sätt och vis en ren sparsamhetslagstiftning. Ty jag är rädd, att om det skulle fortsätta på det viset, finge vi förstärka våra poliskrafter för att hålla i örönen alla dessa oroliga element, som anse sig nödsakade att slåss, när de se uppträdanden av en viss art.

Det är väsentligen sådana överväganden, som gjort, att jag för min del har trott, att det vore klokt av statsmakterna att skaffa sig detta vapen. Det är kanske till och med tvivelaktigt, om icke Kungl. Maj:t kunde hava ingripit själv, eftersom det ju helt enkelt är en fråga om upprätthållande av ordning och säkerhet: på den punkten torde nog Kungl. Maj:t hava mycket stora befogenheter. Men å andra sidan är det ju klart, att detta ställningstagande mot politiska uniformer får en enormt mycket större tyngd, om riksdagen

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

och regeringen äro praktiskt taget enhälligt ense om att man bör genomföra en sådan här lag. Därför har jag också ansett, att det vore riktigare att låta riksdagen pröva saken och om den funne, att det vore rimligt att genomföra förbudet, också själv deltaga i ansvaret för genomförandet av ett sådant förbud.

Jag vill alls icke göra herr Meyerhöffer den äran, att jag säger, att det var Nationella ungdomsförbundets beslut, som ledde till förslaget om detta uniformsförbud. Men jag måste medgiva, att det var ett nytt orostecken. Förut var det små grupper av kommunister och nationalsocialister. Nu påstås det, att det finnes en del politiska grupper av socialister i Skåne, som uniformera sig. Men när man inom ett stort partis ungdomsförbund fattar ett direkt beslut att bilda sådana där uniformerade kamptropper, tar jag för givet, att om man icke ingripit, hade det socialdemokratiska ungdomsförbundet — en organisation av omkring 60,000 personer — gjort ett motdrag av samma beskaffenhet. Det var för att förhindra sådana möjligheter, som detta förslag framlades, och jag tror, att detta var riktigt.

Sedan finnas, som sagt, vissa andra skäl. Denna lagstiftning, tror jag, kan till en början göra en mycket betydande nytta genom att vi snabbt skola kunna skilja på dem, som äro lojala medborgare i landet, och dem, som icke äro det, därför att jag tar för givet, att sedan statsmakterna fattat beslut, komma de lojala medborgargrupper, som viftat litet med tanken att uniformera sig, att utan vidare avstå från den planen. Det kommer alltså enligt min uppfattning, sedan en sådan lagstiftning är genomförd, uteslutande att bliva mot rent illojala element, som icke hava något annat verkligt syfte än att ställa till bråk och som i det avseendet hjälpa varandra förträffligt, herr Brädefors, det blir endast mot dem förbudet i praktiken här kommer att rikta sig. Det får jag säga för min del, att jag har icke ett spår av förbarmande på en sådan här punkt med dessa människor.

Då herr Brädefors säger, att man på detta vis vill undertrycka opinionen mot det kapitalistiska systemet — så tror jag han sade — så må jag få säga, att en värre fattigdom på möjligheter att giva opinion tillkänna mot vilket system det vara må än det, att man icke har någon annan utväg än att tillgripa uniformer, har jag svårt att föreställa mig. Skulle *detta* vara något slags livsbehov för dem, som vilja tillkännagiva en opinion, få de ursäktas, om sådana där barnungar bliva tagna en smula i örat av folk, som har litet mera förnuft. De äro enligt min uppfattning icke värda ett bättre öde.

Sedan skall jag gärna, medan jag har ordet, säga, att jag tror, att det var klokt att begränsa lagens giltighet, så att jag har alls ingenting att erinra mot utskottets tillägg till Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt.

Herr Meyerhöffer: Herr talman! I sin politiska siarekonst sade herr Brädefors, att jag snart skulle hava störtat regeringen och övertagit regeringsansvaret. Men vi kunna lämna alla sådana saker åt sitt öde, ty det har ingenting med föreliggande fråga att skaffa. Det är fullständigt onödiga bekymmer, och det visar, hur dåligt herr Brädefors är orienterad om vad som rör sig i tiden.

Jag skall i stället taga till orda såsom varande ett offer för, vad statsrådet säger, den epidemi, som går genom världen, men även ett offer för hans speciella sparsamhetspolitik i detta fall. Jag kan göra det därför, att det orostecken, som Nationella ungdomsförbundet har varit, hoppas jag med mitt inlägg kunna avlägsna från statsrådets sida i fortsättningen.

Jag vill först säga, en passant, att den historiska framställningen i propositionen är, som jag redan sagt i annat sammanhang, något oriktig med hänsyn

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

till, att Skåne ju varit så starkt företrätt av de socialdemokratiska blå blusarna. Huruvida man nu har blå blusar bland socialdemokraterna i Skåne eller grå skjortor i Nationella ungdomsförbundet, kan vara skäligen likgiltigt. Jag kan styrka mitt påstående med ett citat av vad riksdagsman Allan Vougt säger i sin tidning i en ledare »Efter segern» tisdagen den 20 september 1932: »Icke minst de unga ha gått in för årets valrörelse med en entusiasm, som är ungdomen värdig. Betydelsen av vår socialdemokratiska ungdomsrörelse kan icke nog högt skattas. Utan vissheten om att dessa unga, som nu fostras till organisatoriska och samhällseliga uppgifter, stå beredda att fylla leden, skulle de äldre kanske understundom misströsta eller tröttna. Nu råder mellan äldre och yngre en arbetsgemenskap, ett kamratskap, som ger rörelsen styrka och växtkraft. De blå blusarna ha varit valkampanjens rörligaste trupper, i verksamhet dag och natt, villiga till varje arbetsuppgift och överallt medförande den entusiasm, som slår ned alla svårigheter.»

Jag skulle, om icke tiden vore så långt framskriden, kunna komplettera med ytterligare skildringar ur redaktör Vougt's tidning, som ju är en verklig guldgruva, om man vill undersöka förhållandet ur vår synpunkt. Men jag avstår från den saken.

Det är icke alls för att tvista om vem som börjat, men när statsrådet talade om äran i detta fall, får jag säga å Nationella ungdomsförbundets vägnar att vi, som så ofta förut, erkänna, att vi gått i skola hos den socialdemokratiska ungdomsrörelsen. Och för mig som politisk motståndare är det en glädje att som lärjunge få överrätta en hyllningens bukett till dessa mästare inom den socialdemokratiska ungdomsrörelsen.

Detta må nu vara om detta. Då man talar om uniformsförbudet, kommer man snart in på en hel del betänkligheter. Jag förstår ju, att statsrådet med sin liberala inställning icke funnit det så särskilt tilltalande att komma med förslag till uniformsförbud. Den, som i likhet med undertecknad från barnben inandats kasernluften, är ju synnerligen förtrogen med statsrådets nuvarande tankegång. För de åsikter jag företräder innebär detta ingrepp i individens enskilda rätt att uppträda intet som helst störande. Personligen har jag dessutom en utomordentligt stor erfarenhet på området. När jag var nyutnämnd officer, kom jag till en kompanichef, som såg sitt livs uppgift vara att reglera klädseln, se till, att manskapet var rakat och välklippt, och som också för denna sin nitälskan om truppens exteriör vann en mycket snabb majorsbefordran. Det var givetvis, innan demokratien gjort sitt intåg. Hur som helst vill jag säga, att i detta fall, med den ståndpunkt vi intaga i frågan inom Nationella ungdomsförbundet, se vi intet som helst störande uti statliga ingripanden av denna art, och de moraliska betänkligheter statsrådet anfört föresväva oss icke i allra ringaste grad.

Däremot hava vi en del andra betänkligheter, åtminstone jag. Jag vet ju, att det är särskilt ett gammalt högerkrav, att vi skola hava få men goda lagar. Det är särskilt den omständigheten, att jag är uppväxt i den åskådningen, som gör, att jag ställer mig något skeptisk beträffande lämpligheten av denna lag. Redan i remissdebatten framhöll ju herr Hamrin, att detta uniformsförbud vore en typisk kautschuklag. Och en så utomordentlig kännare av politiska uniformer som herr Ström i Göteborg kunde meddela anvisningar, hur man skulle kringgå lagens bestämmelser. Jag vill i det avseendet lugna statsrådet med att säga, att inom den politiska organisation jag tillhör står det fullkomligt självklart, att tillkommer ett beslut i laga ordning av statsmakterna, då respekteras det. Och jag, som står som ledare för kampgrupperna, kommer också att se till, att ett beslut, i laga ordning fattat, respekteras inom dem.

Men jag kan ändå säga, att jag har ytterligare betänkligheter mot denna

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

lag. Först och främst får jag säga, att själva motiveringen är en smula tvivelaktig. Det borde dock i ett samhälle vara så, att om det är människor, som icke begå något direkt brottsligt — vilket ju icke på något vis bärandet av en uniform ännu är — men de dock utsättas för trakasserier, ehuru de icke göra något brottsligt, så skola väl lagens bestämmelser vända sig mot missdådarna och icke mot dem, som äro den ofrivilliga orsaken till trakasserierna. Jag försäkrar, att just på det området hava vi haft mycket stark kännning med en utbredd opinion, som reagerar mot själva den motivering, utskottet presterat.

Jag vill därutöver också säga några ord i denna lagfråga angående vad lagen verkligen kan giva. Inom Nationella ungdomsförbundet hava vi ansett en aktivisering av propagandan vara det väsentliga. Och det sätt, på vilket vår äldre moderorganisation uppträtt med högerfront, är ett utslag av samma anda, som bildandet av kampgrupperna. Bärandet av uniformerna, som ju endast varit en medgiven och tillåten sak, har för oss varit en fråga icke på mycket underordnad vikt. Det har stått för oss alldeles klart, att detta icke på något vis är någon stor och betydande fråga. Och hur beslutet än går, vare sig det blir i den ena eller den andra riktningen, kommer det icke på något vis att vålla någon större sorg eller någon större glädje för oss. Det väsentliga är i stället, att en aktivisering sker av vårt arbete och vår propaganda.

Men då jag alldeles givet måste intaga den ståndpunkten, att icke här bärande skäl hava kunnat förebringas, eller att det verkligen föreligger något behov av ifrågavarande lag, så ber jag, herr talman, att få yrka avslag på framställningen.

Herrar *Jacobsson* och *Gustafsson* i Välsnäs instämde häruti.

Herr **Flyg**: Herr talman! När statsministern talade på den 1 maj i år, hade han som rubrik för sitt anförande kungssordet: land skall med lag byggas. Jag förmodar, att det vi i dag diskutera är en sten i denna landsbyggnads verksamhet, som den nuvarande regeringen genom sin chef vid det tillfället deklarerade. Jag har velat sagt inledningsvis, att jag befarar, att byggnaden kommer att bli mycket dålig, mer vacklande än vad den är den dag som är, om man för framtiden kommer att använda lika ihåliga och dåliga stenar som den, som nu presenteras för godkännande av denna kammare.

Herr Lindman var i sitt anförande inne på spørsmålet, varifrån bruket av politiska uniformer härstammar. Enligt herr Lindmans uppfattning skulle vi söka utgångspunkten någon gång borta i tiden omkring 1911 års valrörelse, då den röda rosen för första gången användes såsom ett politiskt kännetecken och såsom ett tecken för det då odelade socialdemokratiska partiet. Jag är ju van vid att herr Lindman ger litet enkla förklaringar på de problem, varmed vi brottas i tiden av i dag. Men jag måste säga, att hans förklaring i det avseendet icke alls tillfredsställer mig och att den är mycket felaktig.

Det är väl ändå på det sättet, att den fråga, som kammaren i dag står inför, denna fråga om lag, innebärande förbud mot politiska uniformer, icke alls kan hänföra sig eller flyttas tillbaka till år 1911 och förhållandena då eller jämföras med den röda rosen, ursprungligen ett valmärke, utan är ett spørsmål, som bottnar mot vår tids sociala jordmän, mot vår tids sociala bakgrund. Det är en fråga, som helt och utan någon som helst konstruktion kan ställas vid sidan av herrar Lindmans och Tryggers motion från i fjol och även i år — i år tyvärr bifallen — om skärpt lagstiftning mot statsfientlig verksamhet. Det är en fråga av liknande art. Och det är frågor av den arten, som i nuets situation träda fram. Jag tror icke, att vare sig herr Möller, socialministern, eller statsministern herr Hansson äro så pass naiva,

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)
att de verkligen tro, att de skola kunna genom att få den lag genomförd, som nu tillstyrkts av ett enhälligt utskott, gentemot politiska uniformer verkligen uppnå syftet, som ligger bakom, det reella innehållet, kärnan bakom dessa uniformer.

Det är riktigt, som här sagts redan förut — det var för resten herr Möller, socialministern, som sade det — att här i landet har bruket av politiska uniformer ännu icke fått någon nämnvärd utbredning. Vi hava den tyska Hitlerfilialen med Furugård i Deje som föreståndare, med importerat program, importerade byxor och skjorta: hela rörelsen är import. Det är mycket litet av speciellt svenskt i denna rörelse. Vi hava dess fronderande falang här i Stockholm under Lindholm, ett slags grupp av lätt kavalleri, som brutit sig ut, med likartat importerat program och importerad uniform: politiska Epafirmor skulle man kunna säga. Vi hava de motsvarande strömningar, som kommit på arbetarsidan. Jag syftar framför allt på en organisation, som herr Brädefors sökte giva en falsk och oriktig bild av, nämligen Röda frontförbundet, som är en kopia, en avläggare för Sveriges vidkommande av det i Tyskland på sin tid mycket starka Rote Frontförbundet. Det är de strömningarna vi hava. Så hava vi den organisation, som har sin ledare här i kammaren, kapten Meyerhöffer, som socialministern för resten för en stund sedan sade skulle egentligen vara den, som gav liv, förverkligande åt tanken om förbud mot politiska uniformer. Alltså, detta är i realiteten vad vi hava. Herr Brädefors har också talat om teateruniformer, blå blusar o. s. v. Det är vad vi i realiteten ha.

Jag säger: finns det någon anledning att på grund av risken för den heliga demokratiens bestånd sätta sig ned i bägge kamrarna, den första och den andra, och stifta lag om att dessa människor icke få ha bruna skjortor, bruna spetsbyxor, blå blusar eller grå skjortor, som man ju lär ha i herr Meyerhöffers grupp? Finns det någon anledning att, på grund av att dessa grupper, som jag nämnde, uniformera sig, gå till en sådan lagstiftning? Man måste förekomma, sade socialministern. Man måste ingripa nu, ty det kan tänkas, att det blir stora organisationer. Ja, vinner man då sitt syfte genom att man förbjuder uniformer? Kapten Meyerhöffer har för sin grupp avgivit den deklARATIONEN, att förbudet skall respekteras av kampgrupperna. Tillåt mig ställa en fråga, herr Meyerhöffer! Det gäller naturligtvis att förbudet skall respekteras, vad beträffar skjortor och dylikt, men kampgrupperna komma väl att bestå, utan skjorta eller kanske med blandad färg på skjortan? Ja, jag säger det till herr statsminister Hansson, eftersom socialministern icke är närvarande, att kampgrupperna komma att finnas kvar utan den grå skjortan. Vi skola också vara medvetna om, att icke försvinna herr Furugårds trupper, icke försvinna herr Lindholms o. s. v.

Då man nu skall börja med arbetet, att land skall med lag byggas, då skall man icke gå till anfall mot skjortan, som folk har på sig, utan man skall gå till anfall på ett annat område med djupgrävning i fråga om själva jordmånen. Det gäller att ge de människor, som det är fråga om i dag, de som uniformera sig, med politisk inställning av olika slag, möjligheten att få sina intressen tillgodosedda. Griper man in där? Nej, det kan man icke, och här kommer man in på sammanhanget mellan dagens fråga och hela det stora problem, som vilar som ett moln över riksdagen, hela krisproblemet. Man är medveten om att kompromissen icke kommer att dämpa missnöjet, att lösa svårigheterna i landet, och då tänker man sig att genom lagstiftning om statsfientlig verksamhet, där utredning är igångsatt, och genom uniformsförbud kunna upprätthålla »ordningen».

Socialministern sade så här: den här lagstiftningen, tror jag, skall kunna

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

göra, att vi för framtiden kunna skilja här i landet på lojala och illojala medborgare. När jag hörde det, tänkte jag på ett citat, som ofta använts i arbetarpresen, av Anatole France, som säger, att lagen är rättvis, den förbjuder både fattiga och rika att tigga och stjäla samt sova under broarna. Samma sak är det, socialministern säger i dag. Vi skall med denna lagstiftning kunna få möjlighet att skilja på lojala och illojala medborgare. Giv de människor, som man framför allt syftar till här, som man framför allt fruktar, de människor som kanske äro lättast tillgängliga för och ha lättast att lyssna till nationalsocialismens demagogiska paroller, de människor, som kapten Meyerhöffers demagogiska kampgrupper också hålla på att lära sig konsten att tala till, de fattiga och nödlidande i landet, giv dem möjlighet att komma ur svårigheterna, giv dem möjlighet att leva. Därmed skulle jag tro, att man löser problemet, därmed går man den rätta vägen.

I Tyskland vidtog man sådana här åtgärder som att utfärda uniformsförbud från demokratiens sida. Men nationalsocialismen förmådde ändå vinna anhängare på landsbygden bland de fattiga elementen, bland de små affärsmännen, bland mellanlagren och även i de proletära skikten bland de arbetslösa. Demokratien var sysselsatt precis som här i landet med kohandel, med utbyte i korridorerna bakom det rum, där de officiella förhandlingarna fördes. Den mättade folk med papper och utredningar, medan målsmännen för dessa strömningar och rörelser talade till de människor, som det här gäller. Den saken kunna de, det kunna de göra med eller utan uniform. Det är det, vi skola vara fullt medvetna om. Det är de skärpta klassmotsättningarna i vårt land, den gapande klyftan, som är bakgrunden till spörsmålet av i dag, och ni skola aldrig tro, att ni rädda demokratien i detta land liksom i något annat land genom sådana åtgärder, som här föreslagits. Men man gör det genom att giva demokratien kött och blod, genom att gå in för att uppfylla, om icke de vallöften, som herr Hansson har givit, så åtminstone det program, som han lade fram, när han blev regeringschef.

Detta skulle jag ha velat sagt om karaktären av denna fråga, och sedan har jag därutöver endast att tillägga, herr talman, att jag har ett ändringsförslag att framställa, då det icke finns någon som helst utsikt, att lagförslaget faller, trots att herr Meyerhöffer yrkat avslag på lagen i fråga, ty han representerar, förmodar jag, bara en liten falang av högerpartiet, och ledaren av partiet har haft en motsatt uppfattning och gått in för lagen. Kapten Meyerhöffer representerar alltså bara en liten opposition, och kampgrupperna får han icke taga med sig i kammaren. Han kan därför icke spela någon avgörande roll. Då man alltså kan gå ut ifrån, att detta lagförslag skall genomföras, så anser jag, att det bör genomföras på det sättet, att det blir litet större effektivitet. Jag ber därför att få framlägga följande ändringsförslag beträffande det föreliggande utlåtandet nämligen att första stycket i utskottets lagförslag efter satsen »Härigenom förordnas som följer» ersättes med följande: »Bärande av politisk uniform eller liknande klädedräkt är förbjudet. Till politisk uniform räknas utom direkta politiska sammanslutningars uniformer även uniformer för frivillig landstorm och skytterörelse. Sådant förbud skall jämväl avse uniformsdel, armbindel eller annat därmed jämförligt i ögonen fallande kännetecken, dock icke parti- eller förbundsmärke.» Sedan följer texten som i utskottets förslag: »Den som bryter» etc. Gentemot detta förslag kan man säga, som man ofta gör, och hänvisa till att det förkunnats av en bemärkt ledamot av regeringen, herr Vännerström, att landstorm och skytterörelse äro inga politiska rörelser. I det fallet ger dock verkligheten belägg, som tala ett helt annat språk, och inom arbetarleden är det i detta avseende en enhällig mening, som icke repre-

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

senteras av herr Vennerström av i dag men möjligen av herr Vennerström av tidigare årgång. Där är man klart medveten om dessa rörelsers starka politiska karaktär.

Jag ber alltså att få framställa detta förslag. Principiellt stå vi i denna fråga på avslagslinjen och komma alltså, om vårt ändringsförslag faller, att rösta för avslag.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr förste vice talman! Jag begärde ordet för att försöka återföra debatten till det ämne, som saken rör. Här är det icke fråga om något annat än en ren ordningsföreskrift.

Första lagutskottets alla ledamöter ansågo liksom herr socialministern, att det var beklagliga förhållanden, som inställt sig i landet, när vi nu för första gången måste tillgripa en dylik lagstiftning. Men vi voro alla överens därom, att om vissa politiska partier i sin propagandaverksamhet använda sådana agitationsmedel och sådana metoder, att de störa den allmänna ordningen, då är det ett samhällsintresse att med lagstiftning förhindra, att denna propagande får vinna vidare utveckling. Det kan vara det parti jag tillhör, och det kan vara vilket politiskt parti som helst, som drabbas av denna lagstiftning, under förutsättning att det i sin propagandaverksamhet tillåter sig sådana metoder, som äro för den allmänna ordningen störande. Det är sålunda uteslutande en ordningsfråga.

Från polismyndigheterna har inrapporterats, att bärandet av uniform har visat sig vara för allmänna ordningen störande. Det har icke gått att upplysa de politiska organisationerna om att det är ovärdigt att uppträda, så att ordningen störes. När icke andra medel hjälpa, måste givetvis samhället hävda sin auktoritet och säga, att all agitation och all propaganda, som är för samhällsordningen störande, måste genom lag förhindras. Det kan väl ingen på allvar tro, att lagstiftningens syfte skulle vara, det herr Flyg säger, att förhindra t. ex. Nationella ungdomsförbundet att driva sin propaganda, lika litet som denna lagstiftning avser att hindra herr Flyg från att driva propaganda för sin egen politiska uppfattning. Vad man velat förhindra, är användandet av sådana agitationsmetoder, som störa den allmänna ordningen, och häremot är väl intet att erinra.

Det är första gången, som riksdagen stått inför nödvändigheten att lagstifta på detta område. Det är därför en viss betänksamhet kommit till synes i första lagutskottets utlåtande. Första lagutskottet har liksom regeringen funnit, att lagstiftningens område är vanskligt. Man har icke kunnat söka sig fram på detta område tidigare, och därför har man velat giva lagstiftningen en sådan begränsning, att icke större våld, än nöden kräver, skall behöva komma i fråga. Man har försökt i lagtexten begränsa det, så att icke de organisationer, som bära några slags tecken eller märken, som icke äro störande, skulle drabbas av lagen, och man har utanför lagens verkningsområde ställt ideella föreningar, som bära uniform. Det är fullständigt riktigt, när man icke på förhand vet, hur denna lagstiftning kommer att verka, att göra den begränsning, som regeringen och lagutskottet gjort.

Det vore därför oriktigt att följa herr Flygs förslag att nu vägra den fullmakt, regeringen begär, och att i stället göra lagen gällande omedelbart. Herr socialministern har själv sagt, och han bekräftade sålunda, vad första lagutskottet anser, att nu i dessa dagar äro icke förhållandena sådana, att denna lagstiftning behöver tillämpas. Men man vet icke, i vilken omfattning den uniformsagitationen breder ut sig. Skulle denna få en sådan omfattning, att lagstiftning bleve behöflig, är det nödvändigt att ge regeringen en fullmakt att utfärda uniformsförbud. Det är sålunda enligt min uppfattning mest än-

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

damåsenligt, att regeringen får fullmakt att sätta lagen i funktion, när den behövs.

Jag kan heller icke förstå herr Flygs motivering för att lagen skall få ett verkningsområde, där den är fullständigt obehövlig. Denna lag är icke avsedd att förhindra allt, som är förargligt i samhället. Lagen skall icke förhindra herr Flyg att agitera förargligt, för såvitt han icke med sin agitation stör ordningen. Om den frivilliga landstormens och den frivilliga skytterörelsens uniformer äro för herr Flyg och en del andra förargliga att se, så ha de dock icke än åtminstone stört ordningen i samhället. Att under sådana förhållanden begära, att ett uniformsförbud även skulle gälla de organisationerna, är att klämma till med en lagstiftning, som är fullständigt obehövlig, och att utsträcka den att gälla områden, där den icke hör hemma.

Jag har velat, som sagt, återföra debatten till vad den bör röra sig om. Detta är uteslutande en ordningsfråga, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till första lagutskottets hemställan.

Med herr Hedlund i Östersund förenade sig herr *Olsson* i Rimforsa.

Herr *Ossbahr*: Man må ställa sig till frågan om lämpligheten och önskvärdheten av politiska uniformer hur man vill, så måste man i alla fall fråga sig, om en lagstiftning av nu föreslagen art verkligen är en riktig och lämplig åtgärd. För min del kan jag, liksom herr Meyerhöffer, icke finna annat, än att det i viss mån i alla fall innebär, att man ställer problemet på huvudet, då man vill ingripa på nu föreslaget sätt mot vissa organisationers bärande av uniform, därför att en del oroselement icke kunna behärska sina känslor. Om vissa element i samhället övergå till våldsamhet, därför att de bliva uppretade över en uniform eller någonting annat, så bör väl detta i första hand motivera ett ingripande mot oroselementen men icke ett ingripande på nu föreslaget sätt mot andra, som icke uppträtt störande eller övergått till våldsamheter.

Av den ganska knapphändiga och i många fall bristfälliga utredningen framgår ingalunda, att vid de tillfällen, man där åberopat, oroligheter och våldshandlingar kunnat utebliva, därest uniformering icke ägt rum. Man vet ingenting om den saken, men näremot vet man mycket väl, att det vid åtskilliga tillfällen förekommit oroligheter och våldshandlingar, oaktat mötesdeltagarna icke varit iförda någon som helst politisk uniform. Icke minst Nationella ungdomsförbundets möten hava under ett flertal år vid upprepade tillfällen störts av oroselement från framför allt den kommunistiska sidan. Men detta bör väl icke motivera ett ingripande mot dem, som icke störa ordningen, utan i stället ett effektivt ingripande mot oroselementen.

Såvitt jag kan finna av propositionens utredning, tycks det uteslutande hava varit kommunistiska element, som blivit så irriterade över att politiska motståndare burit uniform, att de icke kunnat underlåta att övergå till våldsamheter. Det är märkligt, att man icke tidigare funnit någon som helst anledning att föreslå lagstiftning, när andra blivit illa berörda och irriterade över både den ena och den andra företeelsen, icke minst kommunisternas uniformer och uppträdande vid olika tillfällen. Men nu hava på sista tiden kommunisterna blivit en smula irriterade, därför att man på motståndarnas håll också lagt sig till med uniformer, och då skyndar man genast fram från socialdemokratiskt håll för att undanröja denna orosanledning för de kommunistiska elementen.

Herr statsrådet framhöll, att man så småningom skulle få klart för sig, vilka element i samhället som skulle vara lojala och vilka som skulle vara illojala.

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

Herr statsrådet förklarade, att han icke hade något som helst medlidande med de illojala och att han gärna skulle vilja vara med om att uppfostra dem eller, såsom han uttryckte sig, taga barnungarna i örat. Man vill tydligen från socialdemokratiskt håll börja uppfostra de kommunistiska barnungarna genom att undanröja de orosanledningar, som möjligen kunna förekomma. Men när man uppträder på detta sätt som en politisk barnjungfru, så förefaller det, som om man följde den metoden, att man bannade den stygga stenen, som slagit den lilla älsklingen, då han sparkats och slagits i obehärskad ilska. Vill man ha bort oroselementen, bör man tillgripa andra åtgärder. Då skall man ingripa mot dem, som begå våldshandlingar, och icke stifta lagar mot dem, som icke begå sådana handlingar. Skall man emellertid stifta en lag för att undanröja irritationsmoment och få bort de motsättningar, som kunna finnas mellan olika åskådningar, bör man, så vitt jag förstår, taga upp denna fråga på ett helt annat sätt, och i dess verkliga sammanhang.

Det har av herr Lindman här framhållits, att det ingalunda bara är politiska uniformer, som kunna verka irriterande och upphetsande. Det finns många andra åtgärder, varigenom man kan ådagalägga sin politiska åskådning och irritera sina politiska motståndare. Herr Lindman antydde också, att det kanske på nationellt och svensksinnat håll många gånger kan väcka ovilja och irritation, när man ser sovjetfanan eller sovjetemblem eller standar med inskriptioner och annat. Skall man taga upp frågan om undanröjande av irritationsmoment, så skall man taga upp frågan i hela dess vidd och även undersöka, huruvida icke en hel del andra åtgärder också borde i detta sammanhang förbjudas.

Det förefaller mig även, som om angivandet av vad som är politiska uniformer måste komma att i praktiken medföra ganska stora svårigheter. Gränserna komma att bli flytande, såsom också antydde av herr Hamrin, då han karakteriserade första paragrafen såsom en kautschukparagraf. Man måste också säga sig, att tillämpningen kommer i många fall med nödvändighet att utmärkas av en viss godtycklighet. Det är även denna vaghet i hela lagen, som jag för min del måste finna mycket betänkligh.

Jag har för min del kanske en smula undrat, vad som kan hava varit orsaken till denna propositions framläggande nu i riksdagens sista stund, men jag har av herr statsrådet fått svar på min ännu icke uttalade fråga. Att det icke kan vara till rikets men, om man uppskjuter hela denna frågas behandling till nästkommande års riksdag, torde ligga i öppen dag. Sålunda kunde en kunglig propositions framläggande nu vid riksdagstidens slut endast motiveras därav, att under riksdagen inträffat någon händelse, som varit av den betydelse, att den kunnat motivera ett framläggande av den kungliga propositionen. Att det icke varit socialdemokraternas eller nationalsocialisternas eller kommunisternas uppträdande i uniform, som utgjort en sådan händelse, framgår tydligt redan av den omständigheten, att dessa sedan åtminstone ett par år tillbaka använt sig av politiska uniformer. Det var, framhöll herr statsrådet, Nationella ungdomsförbundets beslut den 26 mars i år att tillåta medlemmarna av sina kampgrupper att iföra sig politiska uniformer, som framkallade framläggandet av denna proposition. Jag kan icke underlåta att göra en liten jämförelse med en episod i kammaren den 22 april innevarande år. Då vägrade man remiss av en motion, som väckts här i kammaren, en motion, som framkallats av ett Kungl. Maj:ts beslut i statsrådet. Då framhölls med stor skärpa från socialdemokratiskt håll, bl. a. från herr Eriksson i Falun, att ett Kungl. Maj:ts beslut i statsrådet ingalunda kunde utgöra en sådan under riksdagen inträffad händelse, som kunde motivera en motions framläggande. Nu ha vi emellertid fått höra, att ett beslut av Nationella ungdomsförbundet

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

utgör en under riksdagen inträffad händelse, som kan föranleda Kungl. Maj:tt att framlägga en proposition. Jag måste lyckönska Nationella ungdomsförbundet till att hava vunnit en så utomordentlig betydelse i vårt politiska liv.

Det framgår av utredningen, att det, såsom jag antydde, praktiskt taget endast varit kommunistiska element, som stört ordningen och övergått till våldshandlingar vid nationalsocialistiska möten. Vill man få bort oron och spänningen i detta hänseende, förefaller det mig, som om det vore riktigare att på allvar taga itu med frågan om skärpt lagstiftning emot den bolsjevikiska propagandan och verksamheten i vårt land. Får man till stånd en effektivare lagstiftning i detta avseende, så kommer också hela denna fråga om politiska uniformer att förlora sin aktualitet och sakna betydelse. Men så länge som man vill ingripa på detta sätt, icke emot de verkliga oroselementen utan även emot andra element i samhället, tror jag icke, att man kommer fram till en verklig lösning av hela frågan. Så länge de verkliga oroselementen fortfarande att finnas i samhället, så länge kommer sannerligen icke heller avskaffandet av politiska uniformer att innebära någon realitet av nämnvärd betydelse.

Hur jag sålunda, herr förste vice talman, än må se på frågan om lämpligheten och önskvärdheten av politisk uniformering, måste jag säga, att hela denna lagstiftning förefaller mig ytterst problematisk i fråga om de resultat, vartill den verkligen kan komma att nå fram. Jag kan heller icke underlåta att ännu en gång understryka, att en lagstiftning sådan som denna bör upptagas i hela sin vidd och i sitt verkliga sammanhang.

Jag ber därför att få ansluta mig till det avslagsyrkande, som framställts av herr Meyerhöffer.

Herr Nilsson i Göteborg: Herr förste vice talman! Från ett par talare här har man framhållit, att det skulle vara oriktigt, att man i den kungliga propositionen utelämnat Socialdemokratiska ungdomsförbundet och icke pekat på de uniformer, som förekommit inom vissa avdelningar av detta förbund. Det råder emellertid ändå en väsentlig skillnad mellan detta förbunds åtgärder på ifrågavarande område och de övriga ungdomsförbundens, och då speciellt Nationella ungdomsförbundets, motsvarande åtgärder. Nationella ungdomsförbundets styrelse har ju beslutat att för samtliga sina medlemmar införa en visst sorts klädedräkt, medan det Socialdemokratiska ungdomsförbundets styrelse icke på något sätt behandlat denna fråga i annat sammanhang, än att det på 1931 års förbundskongress förelåg en motion från Malmö, enligt vilken man önskade, att kongressen skulle besluta, att förbundets medlemmar skulle tillhandahållas en vacker, ändamålsenlig och prisbillig klubbdräkt. Kongressen beslöt, att förbundsstyrelsen skulle få i uppdrag att taga ställning till ifrågavarande motion; och förbundsstyrelsen har i anledning därav på ett rätt tidigt stadium tillkännagivit, att åtgärder på ifrågavarande område icke skulle från förbundsstyrelsens sida ifrågakomma. I den mån man, exempelvis i Göteborg, tillhandahållit förbundsmedlemmarna viss klädedräkt, har detta icke varit uniformer utan en klubbdräkt, som skulle anses vara lämplig att användas särskilt i campingläger och som man också vid ett par tillfällen använt vid val och dylika tillfällen. Emellertid har kretsorganisationen i Göteborg för en månad sedan beslutat, att några dylika uniformer icke vidare skola ifrågakomma.

Jag skall ytterligare endast säga, att vad beträffar förbudet i dess helhet, kan man kanske ifrågasätta svårigheterna att upprätthålla detsamma. Men såsom herr socialministern anförde, har det icke varit utan betydelse, att högerundomen gick in för ifrågavarande uniformspåhitt. Jag vill icke till-

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

lägga detta förbunds verksamhet någon särskild betydelse på annat sätt, än att dess medlemmar, såsom i detta fall, kunna göra en hel del ohägn. Och när herr Meyerhöffer här vittnade om, hurusom han redan från barnsben vurnat för och sedan gett sig in på militärbanan, och talade om, huru befordran där går tillväga, så vill jag säga, att om av kapten Meyerhöffer blir major Meyerhöffer, skall jag taga en sådan utnämning med ganska stort lugn, men när av kapten Meyerhöffer blir skjortgeneral Meyerhöffer för Nationella ungdomsförbundets kampgrupper, då har jag all anledning att känna mig betänksam.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr **Erlander**: Herr talman! Jag skulle icke vid denna sena tidpunkt hava begärt ordet, om icke herr Meyerhöffer såväl vid remissen av denna proposition som i dagens debatt citerat tidningen Arbetet på ett sätt, som gör, att jag känner mig tvingad gå in på ett bemötande.

Det är ju glädjande, att tidningen Arbetet är en auktoritet för herr Meyerhöffer, och jag vill bara uttrycka den förhoppningen, att hans studium av tidningen blir mera djupgående i fortsättningen, så att han icke faller offer för en del missuppfattningar, såsom han gör för närvarande. Det är emellertid icke bara tidningen Arbetet, som tycks hava blivit en auktoritet för herr Meyerhöffer, utan han har i dag lagt ned en krans även för Socialdemokratiska ungdomsförbundet och sagt, att det är Socialdemokratiska ungdomsförbundet, som varit hans läromästare, när det gällt hans taktik. Det är ju vackert att vara ödmjuk och erkänna, att man i sin politiska verksamhet kopierar, även när man måste erkänna, att man kopierar sina meningsmotståndare. Men jag undrar i alla fall, om han icke härvidlag gör Socialdemokratiska ungdomsförbundet för stor ära. Vore det icke ärligare att erkänna, att det icke är Socialdemokratiska ungdomsförbundet, som är läromästare för unghögerns kampgrupper, utan att man får se uppdykandet av dessa kampgrupper i samband med vissa händelser i vårt södra grannland? Är det icke ett uttryck för att den epidemi, som för närvarande härjar i Centraleuropa, håller på att sprida sig även här? Är det icke så vi få se denna politiska uniformering, som herr Meyerhöffer infört för sina underlydande? Och det är just därför, att vi icke vilja vara med om att det politiska livet i vårt land skall militariserar på samma sätt, som skett i andra länder, som många av oss gripas av en viss oro inför denna tendens.

Men, herr Meyerhöffer, om det är på det sättet, att vi i någon mån äro läromästare, så att vår auktoritet någonting betyder, skulle jag vilja råda herr Meyerhöffer att studera, huru Socialdemokratiska ungdomsförbundet för närvarande uppträder i denna fråga. Det är riktigt, att i Skåne har förekommit i viss lokal utsträckning en uniformering av Socialdemokratiska ungdomsförbundets medlemmar. Denna uniform har uppstått och brukats som en campingdräkt. Den användes sedan som en praktisk dräkt, när klubbisterna voro ute på agitation på landsbygden, och den blev i vissa lokala organisationer ett slags uniform, fastän den icke bars av på långt när alla klubbmedlemmarna. Men de socialdemokratiska ungdomarna i Skåne ansågo sig oförhindrade att bära den, så länge som de politiska motsättningarna icke voro drivna till sådan höjdpunkt, att denna uniforms bärande föranledde irritation och bråk. Och jag frågar, om herr Meyerhöffer kan uppvisa något enda exempel på att genom den politiska uniformen där nere i Skåne någon irritation i den mening, som jag här avser, ägt rum. Men i det ögonblick, som den politiska spänningen i landet blev större, i det ögonblick krisen grep djupare omkring sig, vad göra de socialdemokratiska ungdomsklubbisterna i

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

Skåne? Jo, före den 1 maj hava åtminstone de två största klubbarna beslutat frivilligt avstå från bärande av uniform. Det är inte genom tvång på grund av något lagförbud, som man gjort detta. Det är ett utslag av politisk kultur, en politisk samhällsanda, som säger, att så länge man kunde använda den estetiskt tilltalande klubbdräkten utan att skärpa de politiska lidelserna, användes densamma, men i det ögonblick situationen blev annorlunda, lades klubbdräkten bort frivilligt. Och när den kungliga propositionen skrevs — den är daterad den 17 maj — var praktiskt taget uniformsfrågan icke längre aktuell, icke ens i detta Skåne, som här fått vara ett avskräckande exempel.

Jag skulle vilja säga, att om herr Meyerhöffer i fortsättningen tar oss som läromästare och kopierar vår taktik, så ha vi ingenting att invända däremot.

Herr Wallén: Herr talman! Jag skall icke lägga mig i skjortdebatten och dess olika kulörer. Jag blev emellertid uppkallad av några ord från en tidigare talare. Han yttrade sig om »den epidemi, som gripit omkring sig i Centraleuropa» — jag förmodar, att han menade Tyskland. Jag skall icke i dag, herr talman, yttra mig vidare om Tyskland eller om den tyska national-socialismen. Men då det fällt sådana ord här i svenska riksdagen, utan att vederbörande tyckas känna till de förhållanden, som varit rådande i Tyskland, böra de icke få stå oemotsagda. Ty herrarna böra, om ni förstå saken, tacka Gud för vad som försiggått i Tyskland och som sannolikt räddat oss och det övriga Europa från bolsjevismen.

Därmed har jag, herr talman, ingalunda tagit ståndpunkt i ena eller andra riktningen till den svenska nationalsocialismens uniformsfråga.

Jag begärde ordet närmast för att motivera, varför jag kommer att sluta mig till dem, som rösta för avslag på den kungliga propositionen. Skälen därför äro helt kortfattat de, att jag anser, *att* icke uniformsförbud utan lagligt skydd bör vara rådande för alla medborgare i riket; *att* förslaget visar en betänkelig svaghet i statsmakternas auktoritet *och att* icke skjortförbud utan åtgärder, som ge samhället bättre möjligheter att försörja sina medborgare, äro det fundamentala, med andra ord att arbete och bröd ges åt folket, och därjämte att utväxterna i statsförvaltningen bortskäras. Göra vi så, herr talman, då tror jag icke, att vi behöva något uniformsförbud. Men vidtaga vi icke åtgärder i denna riktning, då hjälpa icke några sådana förbud. Då komma de rörelser, som man nu vill förhindra, att av egen kraft växa fram, huru herrarna än lagstifta i övrigt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till det avslagsyrkande, som framställts.

Herr Hagberg i Luleå: Herr förste vice talman! Jag ämnar icke förlänga denna debatt med många ord. Jag anser nämligen, att den fråga, som nu behandlas, i och för sig icke är av det värde, att man behöver kosta så mycket krut på densamma. Snarare skulle jag vilja säga, att regeringens aktion i det här fallet i ganska hög grad påminner om Grönköping. Grönköpingsaktigt är åtminstone det riktiga uttrycket för det sätt, på vilket man tror sig vinna de mål, som man med dessa åtgärder avser.

De konsekvenser, som uppstå av regeringsförslaget eller av utskottets förslag, när detsamma nu förverkligas, ha ju redan berörts. Jag vill bara säga, att om exempelvis det parti, som jag representerar, ger ut en paroll, att vi skola använda oss av blå cheviotkläder, så komme detta att falla under uniformslagen i och med att det ju bleve en förordning från ett visst parti,

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

vilken förordning syftade till att skapa enhetlig klädsel för partiets medlemmar. Sedan återstår det bara, att andra politiska meningsgrupper bli rasan- de över dessa blå kostymer, så har regeringen fullmakt och anledning att in- gripa. Det är så för närvarande, att sammanstötningar mellan olika poli- tiska riktningar inträffa, och jag betvivlar icke, att dessa komma att skär- pas, allt eftersom krisen utvecklas.

Emellertid är det mindre denna isolerade aktion från regeringens sida, som gör, att jag velat använda tillfället för att säga min mening, än i högre grad den allmänna tendens, som detta regeringens initiativ avspeglar. Jag tror nog att socialministern vill förhindra utvecklingen av icke enbart den rörelse, jag företräder, utan möjligen också den fascistiska rörelsen. Men man försöker göra fascismen onödigt för kapitalismen genom att man i stället med lag- stiftningsåtgärder stärker den statliga reaktionen. Genom detta förstärkan- de av den statliga reaktionen försöker den socialdemokratiska regeringen att skaffa sig meriter och samtidigt bevisa onödigheten av reaktionära rörelser som uppstå i samhället. Jag tycker, att den socialdemokratiska regeringen i alla fall borde tänka litet på erfarenheterna från Tyskland. Man hade där samma utgångspunkter, och man skapade där lagar efter lagar och vidtog åt- gårdar efter åtgärder med resultat, att regeringens partivänner i dag sitta inburade där nere, ja att de i dag icke ens få skörda den ringaste tacksamhet av sina herrar trots drängtjänsterna.

Och en annan sak. Herr socialministern förklarar, att vad man kommer att vinna med detta, det är, att man får möjlighet att skilja mellan lojala och illojala medborgare. Ja, herr socialminister, det har fattats beslut i denna kammare många gånger, det har stiftats lagar många gånger, därvid de, som gingo in för dessa lagar — riktade exempelvis mot herr socialministerns parti — gjorde gällande, att det var fråga om att se till, vilka som voro lojala och vilka som voro illojala medborgare. När vi fingo Åkarpslagen till exempel och en hel rad andra typiska klasslagar, kunde dessa lagars tillskyndare utan vidare åberopa sig på att det gällde att konstatera, vilka som voro lojala eller illojala medborgare. Jag tror icke — även om regeringen icke i och för sig behöver lida så mycket bland arbetarklassen för denna sin aktion mot poli- tiska uniformer — att man kommer att dupera arbetarna med sådana fraser som dessa, att det här gäller att skilja mellan lojala och illojala medborgare.

Sedan förklarade en annan socialdemokratisk talare, att hela denna fråga egentligen är en ordningsfråga. Han polemiserade genom detta sitt uttalande — om det var medvetet eller omedvetet, låter jag vara osagt — mot herr social- ministern, som ju förklarade, om jag uppfattade honom rätt, att det här gällde att förhindra eller att i varje fall försvåra tillväxten av sådana rörelser, som han icke anser vara önskvärda. Så uppfattade jag åtminstone honom. Herr socialministern sade ju exempelvis, att i dag äro dessa rörelser betydelselösa, men att de om några år kunna ha tiodubblats, ja, kanske hundradubblats. Han anförde också, att detta var en besparingsåtgärd i viss mån, då, såsom han menade, man genom dessa trakasseringsåtgärder — ty som sådana måste de ju betraktas — kan förhindra tillkomsten av dessa rörelser och därför icke behöver använda så mycket polis. Det finns alltså två olika socialdemokra- tiska ståndpunkter i detta fall. Den ena är, att man reducerar betydelsen av det hela till blott och bart en ordningsfråga, och den andra är, att man i och med detta får ett politiskt kampmedel, ett medel att förhindra tillväxten av partier, som vederbörande icke sympatisera med.

Sedan till sist vill jag bara uppmana herr socialministern, att han, när han försöker åsätta det parti, som jag representerar, och andra sådana betecknin- gar som »barnslig» och dylikt, tänker på sina partikamraters öde nere i Tysk-

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

land. Den rörelse — vars ledare den 1 maj uppmanade de tyska arbetarna att demonstrera för Hitler, vilka ledare samma kväll fingo smörj av Hitlers gossar — som upplevt historiens största nesa och den svenska regering, som visat sig kunna göra en konst i sina utfästelser till arbetarna, skall sannernligen akta sig för att sätta epitet som »barnslig» och dylikt på rörelser, som den icke gillar.

Herr Månsson: Herr talman! Det har här talats så mycket om vad som skulle vara själva bakgrunden till detta förslag, och man har därvid framhållit, att krisen skulle ha medverkat till att skärpa de politiska motsättningarna.

Jag är av en annan mening. Bakgrunden till detta förslag är borgardömetts sönderfallande. Borgardömet har kört i väg, till dess det kommit i en återvändsgränd. Och det kommer inte mer ur fällan. I mer än en mansålder har ungdomens uppfostran varit felaktig. Man har lärt barnen — och detta har börjat i de s. k. övre lagren i samhället, som egentligen äro de lägre lagren — att det inte är fint med kroppsarbete. Alla som äro födda i vissa samhällsförhållanden, där föräldrarna icke äro tvungna mjölka kor och gå i fabriksarbete, äro på förhand predestinerade till att få vad man kallar en »bättre» uppfostran, vilken uppfostran äro fördömt tunn ibland. När man gått igenom sina klasser och fått sina betyg, kräver man, att man aldrig mer skall behöva ta i en spade eller i spenarna på en ko. Man kräver, att samhället för dem skall ordna tjänster och befattningar, att de med andra ord skola ha sådana platser, där man slipper göra något. Men icke nog med detta. Man kräver sedan att få allt högre och högre avlöning för sina improduktiva så kallade sysselsättningar — d. v. s. inga sysselsättningar alls.

Typer för spetsarna i detta borgerliga förfall ha vi sett i dag i två för att icke säga tre talare, som uppträtt här. När man kommer dithän att bara den lilla klick av borgarklassen, som utgör handlarkåren, tar 43 à 45 procent av allt som tillverkas i riket, och när den, som säljer något, till exempel en ask snus för 20 öre, pretenderar på en minimiinkomst av åtta gånger en arbetares eller småbondes inkomst — och alla andra i stil därmed — och kräver för sin allt talrikare barnskara allt bättre befattningar i samhället — då kommer man till en sådan situation, som den vi i dag befinna oss uti.

En talare här har haft den exempellösa fräckheten att beteckna sig och de sina som »*de svensksinnade*». Naturligtvis i motsats till alla andra här i landet! Det är dessa »*svensksinnade*», som flagga den 6 juni. Men det är också hela svensksinnet. De bruka inte en inhemsk cigarr, inte en inhemsk bil, de smussla med sin beskattning och lägga sina tillgodohavanden i holding-companies i Liechtenstein och annorstädes. Det är dessa riksfienter, som här upptråda och förklara sig vara svensksinnade.

Man talar om, att samhället måste förändras. Ja, jag är med därom. Låt oss skära ner avlöningarna för alla från statsministern och kansliråden till arbetarna till en grundlön av 4 kronor om dagen. Sedan få vi se, vad de kunna förtjäna ovanpå det. Ingen skall neka dem det de kunna förtjäna därutöver. Hela denna oerhörda svindel, att människor med åtta à tio gånger större avlöning än en arbetare gå och deklarerar sig såsom varande de enda svensksinnade, och de enda som veta hur ett samhälle skall skötas, är en utmaning, som icke bör tålas.

Nu säger man här, att uniformsförbudet kommer på grund av att det finns »*samhällsfientliga*» och samhällsomstörtande element, som känna sig irriterade av dessa uniformer. Den jurist, som talar så, vet han inte, att det finns något som kallas provokation, och som i vissa fall av strafflagen straffas strän-

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

gare än den gärning, som provoceras fram, eller i varje fall lika strängt? Äro uniformerna på något sätt tillkomna för att stäcka en opposition? En opposition är ju nödvändig. Ett samhälle — det må vara ett världsligt eller ett andligt samhälle — som icke har en opposition inom sig, visar därmed, att det är ruttet intill döden. I oppositionens skola skola de unga fostras, som en gång skola leda samhället och kyrkan. Och jag vill inte ge mycket för de ledare, som icke varit i opposition i sin ungdom. Men man skall föra en hederlig opposition i ett demokratiskt land. Och detta land kommer att fortfarande vilja vara demokratiskt. Dessa uniformsherrar skola komma att förstå, att om de utmana, blir det verklighet av den gamla lösen »klo mot klo skall örnar rivas». Det kommer nog att här i landet kunna resas en skara folk, som vill arbeta och leva i fred, och som inte bara kommer att protestera och trängas med herrarna, utan som kommer att använda knytnävarna och de vapen, de ha. Ty en demokrati, som icke vill ta till hårdhandskarna, är inte värd något och har, mig veterligen, aldrig förekommit, annat än som döende. De skola inte inbilla sig, att det går så länge som helst. Alla äro inte gödkalvar som nazistherrarna här och måhända en och annan på den andra kanten. Det finns de som gräva i jorden och arbeta för sitt dagliga bröd under svåra förhållanden. Några gå i fabriker och begära intet mer än sin dagliga utkomst och säkerhet på alderdomen. Ni kunna vara säkra på att de ha både mun och näve att tala med och de komma att tala en dag, och de komma att göra rent hus med alla lushundar. Man skall inte inbilla sig, att här födas sådana trälasjälur som nere i Centraleuropa.

En herre här med ett utländskt trälanamn har påpekat, att vad man behöver, det är få men goda lagar. Man behöver inte bara goda lagar. Man behöver även goda medborgare, och till goda medborgare höra icke bara de, som sitta stilla utan även de som äro villiga att ta i med hårdhandskarna för att hävda samhällets rätt, när så behövs. Det måtte väl herrarna veta, både de så kallade kommunisterna — förlåt mig, herr talman, att jag använder det uttrycket, ty jag anser dem av allt på jorden minst av allt vara kommunist — lika väl som de på andra sidan, att dessa uniformer äro tillkomna i *provokationssyfte*, uteslutande i provokationssyfte eller någon gång men mera sällan i *oförstånd*, att de utöva en provocerande verkan på medborgarna. De äro tillkomna för att stiffta ofrid och oro i landet. Denna ofrid och oro skall icke tolereras och får icke tolereras vare sig av en demokratisk regering eller av de män, som röstat för en demokratisk regering. Och detta gäller, vare sig det är fråga om en högerregering, som tillkommit genom val, eller en vänsterregering, vilken det vara må.

Vidare ha här uppträtt en del talare — ett par stycken i varje fall — som talat emot denna lag ur vad de kalla kommunistisk synpunkt. Som jag sagt förut, tillerkänner jag dem varken namnet kommunist eller en kommunistisk samhällsåskådning. Det kan väl hända, att det i de djupa leden bland dem finns en och annan, som har en kommunistisk samhällsåskådning, men han kommer aldrig så långt upp till ytan, att han ens kommer in i kommunalfullmäktige och ännu mindre i riksdagen, ty de, som komma fram här och arbeta som ledare här i landet äro ingenting annat än vanliga små borgerliga spekulanter på tjänstemannabefattningar i fackföreningarna och samhället i övrigt. Jag vill inte säga, att de äro provokatoriska i lika hög grad som den andra falangen, men jag vill säga, att inte ha de någon som helst rätt att kalla sig kommunist, och inte heller ha de någon så samhällsomvälvande uppfattning att de på grund därav behöva skruda sig i särskilda uniformer — det skulle i så fall vara ganska *grå* uniformer.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr förste vice talman! Jag har funnit mig föranlåten begära ordet med anledning av det anförande, som min ärade vän herr Månsson här hållit. Jag tror icke, att detta anförande väsentligt kommer att minska den aktning, som jag hyser för honom, eller den aktning, kammaren har för herr Månsson, då jag anser, att anförandet får skrivas på ett för tillfället mer än vanligt uppjagat nervöst temperaments konto.

Anledningen till att jag har begärt ordet är, att jag känt mig uppfordrad till en gensaga. Då herr Månsson i början av sitt anförande med den stora aktning, han har för kroppsarbetet — som både han och jag provat och gärna och med fägnad se tillbaka på, och som kanske vi bägge i allt för stor utsträckning måst lämna — och mot bakgrunden av detta utan vidare vill fränkänna dem, han vill kalla överklass och de intellektuellt arbetande, någon vidare arbetsintensitet eller arbetsduglighet och nytta i samhället, gör han sig skyldig till en mycket stor överdrift. Det kan hända, att man tidigare på det hållet med en viss ringaktning såg ner på arbetarklassen och de kroppsarbetande människorna. Men vi ha nog alla klart för oss, att denna uppfattning dess bättre har ändrats. Lika väl som man ifrån det hållet erkänner det värde, som kroppsarbetet har, och dess likaberättigande med det intellektuella arbetet, måste vi erkänna, att de kretsar, mot vilka herr Månsson riktade så hårda uttalanden, ingalunda äro några »gödkalvar», som egentligen intet annat göra än »tära på samhället». Det finns utomordentligt dugligt och arbetsamt folk även där, och folk som icke minst i dessa tider göra nytta i samhället genom beredande och skapandet av arbetstillfällen m. m. Det finns tyvärr parasiter och drönare inom alla samhällsklasser såväl inom de intellektuella klasserna och överklassen som inom arbetarklassen och underklassen — om jag nu skall använda dessa förlegade uttryck — men att i anledning därav göra sådana uttalanden, som herr Månsson nu gjort, finner jag vara i hög grad omotiverat.

Jag skall icke ingå på herr Månssons uttalanden om »en herre med trälanamn» och dylikt. Herr Månsson och jag ha mycket borgerliga namn. Vi rå icke för de namn, vi ha, i den mån vi icke skaffat oss konstiga tillnamn. I regel ha vi väl fått ärva detta namn liksom åtskilligt av den åskådning och möjligtvis intellektualitet, vi besitta.

Men när herr Månsson under bravorop fränkänner dessa, som flagga den 6 juni, svensksinne och svenskmannaanda, måste jag bestämt protestera. Visserligen finns det människor, hos vilka detta har blivit till ett yttre sken, under vilket de tro sig tillfredsställa svenskmannaandan, men jag vågar bestämt hävda, att hos dem och bakom dem, vilka även iakttaga den yttre symbolen att flagga den 6 juni och vid andra tillfällen, finnes så mycket av verkligt uppoftfrande och trogen svenskmannaanda, att det är synnerligen oriktigt att fränkänna dem något dylikt. Jag skulle tro, att om herr Månsson och jag och för övrigt åtskilliga andra här hade tillfälle att lugnare och mera lidelsefritt än vad fallet tyvärr åtminstone ofta blir med herr Månsson, när han uppträder och talar det offentliga ordet, diskutera dessa frågor, skiljaktigheterna icke skulle vara så stora, och herr Månssons omdömen icke bli så starka. Jag vet, att han kan och vill uppskatta förtjänsten även hos dem, som han här så hårt lastat, men för att hans uttalanden icke skola stå oemotsagda, har jag tillåtit mig säga detta.

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Möller**: Herr förste vice talman! Det är möjligt, att jag uttryckte mig otydligt, då jag sade, att det Nationella ungdomsförbundets beslut om införande av uniformer för vissa kampgrupper inom detsamma framkallat min anslutning till tanken på för-

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

bud mot politiska uniformer. Har jag uttryckt mig på det sättet, ber jag att få göra en korrigerings.

Det har under denna riksdag inträffat en hel serie av händelser med början i Västerås, där polisen måst ingripa, och nu senast bara för några dagar sedan här i Stockholm, som föranlett mig att framlägga denna proposition. Bland dessa händelser ingår också Nationella ungdomsförbundets beslut, vilket, då det ansågs härröra från en organisation med mera kultur än till exempel de kommunistiska och nationalsocialistiska organisationerna, förmodades sannolikt skola framkalla ett svar från den största politiska ungdomsorganisationen här i landet, nämligen Socialdemokratiska ungdomsförbundet, som — även om vissa medlemmar av detsamma varit iklädda blå blusar — icke för sin del någonsin förordat införandet av uniformer.

Jag vill fästa uppmärksamheten på — kammarens ledamöter kanske icke allmänt känna till det — att, om jag undantager Tyskland, och jag är inte säker på att jag skall undantaga ens det landet — finns det icke något land i Europa, där politiska organisationer i så hög grad omfattar ungdomen som i Sverige. Därest Nationella ungdomsförbundets egna officiella medlems-siffror äro korrekta, är förbundet en mycket stor politisk organisation. Det Socialdemokratiska ungdomsförbundet vet jag är en med hänsyn till att det omfattar *ungdom* formlig jätteorganisation. Skulle nu också dessa börja uniformera sig, skulle man ha nått en sådan utveckling i denna riktning, att det kunde vara tillräckligt motiv för att, som jag sade, stämma i bäcken. Att vänta tills nästa år hade ej varit särdeles praktiskt, ty då hade ju ändå uniformsklädseln utan tvivel tagit ökad fart.

Jag skall för övrigt icke fortsätta försvaret för denna lagstiftning i annan mån än att jag skall be att få framhålla, att framläggandet av propositionen faktiskt åstadkommit en mycket betydande effekt, nämligen att både Nationella ungdomsförbundet och representanterna för det distrikt inom det Socialdemokratiska ungdomsförbundet, där uniformer brukas användas, nämligen Skåne, uttryckligen förklarar, att de komma att ställa sig denna lag utan vidare frivilligt till efterrättelse. Det är redan en mycket stor vinst ur den synpunkt, man här velat tillgodose.

Vad sedan de av herr Hagberg anförda skälen beträffar, vill jag bara påpeka, att om kommunisterna skulle kläda sig i blå cheviot, torde polisen icke komma att antasta dem. Vilja de dessutom förse sig med kungl. segelsällskaps mössa, lära de väl också få det. Blå cheviotkostym är ju en klädedräkt, som är ganska allmän. Men om de däremot skulle förse denna dräkt med någon alldeles speciell provokatorisk utstyrsel, t. ex. en armbindel eller dylikt, tror jag de skulle få kännedom om att armbindeln skulle komma att avlägnas, och jag förmodar man skulle också finna medel att lära dem, att de också finge taga av armbindlarna. Det är icke fråga om någon statlig reaktion här utan endast om att till en viss grad förstärka statens auktoritet gentemot medborgare av ett visst slag.

Jag vill slutligen tillbakavisa ett enda yttrande. Jag kan icke gärna ha sagt, att uniformsförbudet skulle avse att förhindra tillväxten av vissa rörelser. Jag kan icke tänka mig, att dessa rörelsers existens är beroende på om medlemmarna bära uniformer eller icke. Sitta åskådningarna så löst, att man kan kläda av dem bara genom att taga av dräkterna, lära icke ens uniformerna längre komma att hjälpa dem till någonting. Nej, vad jag velat framhålla är, att vi vilja förhindra en onödigt utbredning av bruket av politiska uniformer. Om rörelserna skulle tillväxa, skulle det i och för sig, därest uniformer vore tillåtna, komma att medföra också en utbredning av detta bruk. Det förmodar jag, att jag klargjort redan i mitt första anförande, men för att icke

Ang. förbud mot politiska uniformer. (Forts.)

heller på den punkten några missförstånd skola uppstå, har jag velat tillägga detta.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, yttrade herr **förste vice talmannen**: Då det av herr Flyg framställda yrkandet, vilket innebär en skärpning av Kungl. Maj:ts utav utskottet tillstyrkta förslag, icke stöder sig på i ämnet väckt motion, finner jag mig förhindrad framställa proposition på herr Flygs yrkande.

Denna propositionsvägran blev av kammaren godkänd.

Härefter framställde herr förste vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Härpå lämnades på begäran ordet till

Herr **Flyg**, som yttrade: Med anledning av det beslut, som kammaren nu fattat i fråga om mitt yrkande, ber jag att få meddela, att precis samma förslag i dag ställts under proposition i första kammaren utan några som helst svårigheter. Jag ber att med dessa ord få påvisa, hur olika riksdagsordningen tycks kunna tolkas i de tvenne kamrarna, och uttalar min protest mot det beslut, som här fattats.

§ 8.

Slutligen föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion angående ytterligare åtgärder för bekämpande av smugglingen av alkoholvaror; och anförde därvid

Herr **Lindberg** i Stockholm: Herr talman! Jag skall inte länge uppta tiden, och jag kommer att rösta för utskottets förslag, men jag hemställer att få adressera ett par yttranden till utredningsmännen. Det gäller ett par saker, som jag för min del anser böra tas med, när nu utredning skall verkställas om spritsmugglingen.

För det första vill jag då säga, att utredningsmännen böra taga under övervägande, huruvida man inte skulle kunna gå in för ett annat rättegångsförfarande, när det gäller smugglare och därmed jämställda personer. Som det för närvarande är, är det en hel massa av dem, som blivit dömda för smuggling och langning, som klara sig från de straff, de blivit dömda till, tack vare ett senfärdigt rättegångsförfarande och kanske ett ineffektivt system för indrivning av böter m. m. Det skulle vara lämpligt, om utredningen också ville omfatta den saken.

Vidare är det en annan sak, som jag också anser bör komma med i själva utredningen, och det är frågan om tullbevakningen i hamnarna, inklareringen och visitationen av fartygen. Denna visitation av fartygen sker nu, då de ankomma till tullhamn. Det går vanligtvis till på det sättet, att samtidigt som fartyget inklarerar, sker visitation av detsamma. De av besättningen och befäl, som eventuellt ha något smuggelgods undangömt, veta således på förhand, när en undersökning av fartyget kommer att ske, och kunna också bättre gardera sig för upptäckt, när de ha kännedom om saken. Skulle sedan, medan fartyget ligger i hamn, något mindre beslag göras, vet också besättningen med tämligen stor säkerhet, när en ny visitation kommer att ske, och hinner följaktligen också att gömma undan det gods, som den kan ha tagit med sig för

Ang. ytterligare åtgärder för bekämpande av spritsmugglingen.

Ang. ytterligare åtgärder för bekämpande av spritsmugglingen. (Forts.) olovlig införsel. Följaktligen behöver visitationssystemet undergå en omredigering, om jag så får säga, så att inte människor långt i förväg veta och känna till, när den inträffar.

Vad gäller denna andra fråga, är jag övertygad om att, om utredningsmännen vända sig t. ex. till rikskommittén mot den olagliga rusdryckshanteringen, kunna de få ganska mycket material att titta på. Således kommer den saken varken att försvåra eller förlänga utredningen nämnvärt.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 9.

Herr *Andersson* i Stockholm avlämnade en av honom *m. fl.* undertecknad motion, nr 537, om avslag å Kungl. Maj:ts proposition, nr 264, med förslag till förordning om accis å margarin, m. m.

Denna motion bordlades.

§ 10.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 284, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tredje huvudtiteln gjorda framställning rörande utrikesdepartementets anslag till tryckningskostnader;

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln gjorda framställning rörande flygvapnets anslag till tryckningskostnader;

nr 286, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln framlagda förslag angående anslag till tullverket för budgetåret 1933/1934 och dels Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av sagda förslag;

nr 287, angående ordinarie anslagen till departementscheferna, till lönefyllnad åt statsministern samt till statsråden utan departement;

nr 288, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till vägbyggnader och vägunderhåll jämte i dessa ämnen väckta motioner;

nr 289, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under rubrik »Utgifter för kapitalökning» gjorda framställningar om anslag till förvärvande av mark för landningsfält för flygplan m. m.;

nr 290, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av Halmstad—Bolmens järnvägsaktiebolags skuldförhållande till staten;

nr 291, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under rubrik »Utgifter för kapitalökning» gjorda framställning om täckande av förluster å lånemedelskapital; och

nr 292, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om beräkning av inkomstiteln »Statsverkets fond av rusdrycksmedel» m. m.; samt

från första lagutskottet, nr 302, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud mot politiska uniformer.

§ 11.

Till bordläggning anmäldes:

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt tillämpning under budgetåret 1933/1934 av förordningen den 8 juni 1923 (nr 155) angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker ävensom i ämnet väckta motioner; och

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tillfällig begränsning av den i 5 § förordningen den 1 juli 1918 angående handel med skattefri sprit partihandlare medgivna rätt att inköpa brännvin, som framställes ur avfallslut vid sulfitecellulosatillverkning, m. m.;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld;

nr 53, i anledning av väckta motioner om utredning angående vissa åtgärder för åstadkommande av prisförhöjning å inhemska varor;

nr 54, i anledning av väckt motion om åstadkommande av en internationell reglering av penningväsendet i syfte att hålla de internationella grosshandelspriserna tillnärmelsevis konstanta;

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank; och

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall inställa tillämpningen av 10 § andra stycket lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 och av §§ 9 och 17 lagen om rikets mynt den 30 maj 1873;

sammansatta banko- och jordbruksutskottets memorial, nr 3, angående ersättning åt utskottets sekreterare; samt

särskilda utskottets utlåtanden:

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till uppförande av byggnader för statens bakteriologiska laboratorium jämte en i ämnet väckt motion;

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.;

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbyggnad av tvättinrättning vid statens tvångsarbetsanstalt i Landskrona;

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ny ladugård m. m. vid statens uppfostringsanstalt för sinnesslöa gossar;

nr 9, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående anslag till allmänna arbeten, avseende kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 10, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående anslag till allmänna arbeten, avseende ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 11, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående anslag till allmänna arbeten, avseende jordbruksdepartementets verksamhetsområde;

nr 12, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar angående anslag till allmänna arbeten, avseende handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 13, i anledning av väckt motion om vidtagande av reparations- och omändringsarbeten i en bostadsvilla vid statens växtskyddsanstalt;

nr 14, i anledning av väckt motion om utförande av konserveringsarbeten å Bohus fästningsruin; och

nr 15, i anledning av väckt motion om anslag till ordnande av fyrbelysningen i Kalmarsunds djupränna.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Wallerius</i>	under 5 dagar fr. o. m. den 13 juni,
› <i>Wallén</i>	› den 12 juni,
› <i>Henriksson</i>	› 2 dagar fr. o. m. den 12 juni och
› <i>Persson</i> i Grytterud	› 2 ′ ′ ′ 11 ′ .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 7.38 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Måndagen den 12 juni.

Kl. 7 e. m.

§ 1.

Föredrogs herr *Anderssons* i Stockholm *m. fl.* å kammarens bord vilande motion nr 537; och hänvisades densamma, i vad den avsåge upptagande i riksstaten för budgetåret 1933/1934 av en inkomsttitel med beteckning »accis å margarin, bevilning» till statsutskottet samt i övrigt till bevillningsutskottet.

§ 2.

Vidare föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkanden nr 71 och 72, bankoutskottets utlåtanden nr 52—56, sammansatta banko- och jordbruksutskottets memorial nr 3 samt särskilda utskottets utlåtanden nr 5—15.

§ 3.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Hagberg* i Luleå, nr 538, om avslag å Kungl. Maj:ts proposition, nr 264, med förslag till förordning om accis å margarin *m. m.*; och

herr *Johanson* i Huskvarna, nr 539, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 268, med förslag till vapenkungörelse *m. m.*

Den förra motionen bordlades; den senare hänvisades genast till behandling av lagutskott.

§ 4.

Till bordläggning anmäldes sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt å oljekakor och vissa slag av fodermjöl, *m. m.*, ävensom i ämnet väckta motioner.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 7.14 e. m.

In fidem
Per Cronvall.